

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Olemusloo žanriline areng aastatel 1970 – 2010 Edasi, Postimehe ja Tartu Postimehe näitel

Bakalaureusetöö

Kelli Seiton

Juhendaja: Vallo Nuust, MA

Tartu 2011

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad	5
1.1. Olemusloo žanrimääratlus anglo-ameerika teooria järgi	6
1.2. Olemusloo žanrimääratlus Eesti teooria järgi	9
1.2.1. Nõukogude olemuslugu	9
1.2.2. Kaasaegne olemuslugu	11
1.3. Portree	14
1.4. Reportaaž	15
1.5. Ülevaade Eesti ajakirjanduse ajaloost aastatel 1970 – 2010	16
1.6. Kokkuvõte	20
2. Valim ja meetod	21
2.1. Valimi iseloomustus	21
2.2. Meetod ja uurimisküsimused	22
3. Tulemused	25
4. Järeldused ja diskussioon	41
4.1. Vastused uurimisküsimustele	41
4.2. Meetodikriitika	47
4.3. Lõppjäreldused	49
Kokkuvõte	52
Kasutatud kirjandus	53
Summary	55
Lisa 1. Valimisse kuuluvad lood	56
Lisa 2. Kodeerimisjuhend	58
Lisa 3. Intervjuu Nasta Pinoga	60
Lisa 4. Intervjuu Vahur Kalmrega	66
Lisa 5. Intervjuu Juhani Püttseppaga	77

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö võtab vaatluse alla Eesti olemusloo žanri arengu ning kirjeldab selle praktilise kontseptsiooni, kõrvutades seda teoreetilisega.

Trükiajakirjanduse üks põhižanre, olemuslugu, on Eesti ajakirjandusteoorias üsna põgusalt käsitletud žanr. Kogu žanriteooria keskendub peamiselt kahele autorile – Juhan Peeglile (1970) ja Priit Pulleritsule (1997). Neile lisaks leiab vaid üksikuid artikleid või uurimustöid.

Neist värskeima kirjutas Mart Zirnask 2008. aastal, kus ta oma bakalaureusetöös võrdles kaasaegse olemusloo kontseptsiooni anglo-ameerika, vene, saksa ning eesti käsitusi. Üle paarikümne aasta oli see esimene praktiline ülevaade olemusloost. Antud töös märkis Zirnask, et tema analüüsi puuduseks on asjaolu, et see ei kirjelda tegelikku olukorda – valim oli väike ning lood eeskujulikud.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida olemusloo arengut ajalehtedes Edasi, Postimees ja Tartu Postimees ning anda ülevaade olemusloožanrist kujul, millisena ta on ilmunud antud leheveergudel.

Töö on suures osas neljaosaline, kus esimeses annab autor ülevaate olemusloo žanrikonventsioonidest nii anglo-ameerikas kui ka erinevatel aegadel Eestis. Seega on vaatluse all olemuslugu nõukogude ja kaasaegses Eestis. Samuti annab autor ülevaate ajakirjanduse arengust Eestis aastatel 1970 – 2010.

Töö teises osas kirjeldab autor töös kasutatud meetodi ning ka valimi, mille põhjal kolmandas osas antakse ülevaate olemusloo praktilisest kontseptsioonist ja uurimistöö tulemustest. Selleks on kasutatud kombineeritud sisuanalüüsi, kus vaatluse all on 41 artiklit, üks igast perioodi aastast, ning pool-struktureeritud intervjuusid olemuslugude autoritega.

Neljas osa koosneb tulemuste analüüsist, järeldustest ja kriitilisest diskussioonist meetodist ja töö tulemustest. Samuti antakse siin vastused uurimisküsimustele, mille eesmärk on näidata, kuidas on olemusloo struktuurivõtted ja väljendusviisid muutunud ajas ning millistesse perioodidesse saab olemusloo jagada lähtuvalt tema sisemistest arengutest.

Autor soovib tänada oma juhendajat Vallo Nuusti mitmekülgse juhendamise ja nõuannete eest. Samuti tänab autor uurimisrühma teist juhendajat Aune Unti soovitude eest ja õppejõud Anu Pallast abi eest ajaloo peatüki kokkupanemisel.

1. Teoreetilised lähtekohad

Kuigi käesoleva töö eesmärgiks on vaadata olemusloo žanri arengut Eestis, ei saa töö piirduda pelgalt praktilise uurimusega ning žanri mõistmiseks on vajalik panna praktiline pool teoreetilisse keskkonda. Et olemuslool on nii ilukirjanduse kui publitsistika tunnuseid, on tema enda žanripiire raske üheselt määratleda. Veelgi enam, nii olemusloo žanrimääratlused kui ka kasutatavad mõisted erinevad üksteisest ajas ja kultuuriruumis.

Eesti olemuslugu anglo-ameerika, saksa ja vene omadega kõrvutanud Mart Zirnask (2008) märkis oma bakalaureusetöös, et kaasaegne Eesti olemuslugu lähtub pigem läänelikust teooriast ja põhitõdedest. Seetõttu toetubki käesolev bakalaureusetöö peaaesjalikult kolme kultuuriruumi olemusloo teoreetilisele kontseptsioonile – anglo-ameerika kaasaegne olemuslugu, nõukogudeaegne olemuslugu Eestis ning kaasaegne olemuslugu Eestis. Läänelik kontseptsioon annab olemusloo laiema konteksti nii olemusloo mõistele kui ka kaasaegsele olemusloole Eestis. Teised kaks selgitavad, milline on olnud olemusloo teoreetiline kontseptsioon Eestis ning aitavad mõista žanri kujunemist. Töö teoreetiline peatükk toetub suuresti siinkirjutaja samateemalisele seminaritööle (Seiton 2011).

Kuna ajakirjandus kui aja kirjandus sõltub suuresti valitsevast ühiskondlik-poliitilisest ja majanduslikust olukorrast, annab käesoleva töö autor põgusa ülevaate ka Eestis toimunud muutustest ajakirjanduse ajaloolisest aspektist lähtuvalt.

Teoreetilised lähtekohad toetuvad Denis McQuaili (2000: 297) žanri dimensioonidele: žanr on teksti laad või tüüp, mis tähistab mistahes kultuuritoote selgelt eristatavat kategooriat, kus tähistatava määratlus on seotud selle eesmärkide, vormi ja tähendusega.

Sellest lähtudes määrab autor igas peatükis olemusloo definitsiooni, eesmärgi, vormi (sealhulgas stiili ning struktuurivõtted) ning toob välja sarnasusi ja erinevusi.

1.1. Olemusloo žanrimääratlus anglo-ameerika teooria järgi

Olemusloo teooria ja praktika erinevates kultuuriruumides on erinevalt määratletud ning seega ei saa rääkida ühesest definitsioonist, mis kõikjal kehtiks (Zirnask 2008). Määratledes siiski žanri üldisema definitsiooni ja põhimõtted, kõrvutavad Eesti meediateoreetikud kaasaegset olemuslugu anglo-ameerika omaga, mille mõjutused meile peamiselt nõukogude aja lõpuga tulid.

Anglo-ameerika ajakirjandusteooria n-ö maaletoojateks peetakse Tiit Hennostet ja Priit Pulleritsu (Palmaru 2001; Tali 2010), kes keskenduvad peamiselt küll läänelikule uudisele, aga ka olemusloole. Anglo-ameerika olemusloo keskne mõiste on ingliskeelne *feature*, mida eesti keeles 'olemuslooga' kõrvutatakse (Pullerits 1997).

Definitsioon. *Feature*'t, mille töö autor edaspidi asendab tema eestikeelse vastega, on raske üheselt defineerida. Sally Adamsi (2006: 47) jaoks algab olemusloo mõiste selgitus sellega, et olemuslugu ei ole uudis – olemuslool puuduvad uudise peamised tunnused, millena võib kokkuvõtvalt välja tuua konkreetse struktuuri, objektiivsuse, tasakaalustatuse ja vastavuse uudiskriteeriumitele (Hennoste 2008). Erinevalt uudisest on olemuslood sõltumatud ka ajast (Adams 2006: 47), mis tähendab, et erinevalt uudise eile-täna-homme sündmustest, sobib avaldamiseks ka näiteks kuid vana olemuslugu.

Uudisest eristab olemuslugu tema vormiline ja sisuline mitmekesisus – olemuslood võivad varieeruda lühikestest fotopõhistest lugudest põhjaliku uurimistööga, mitmeid lehekülgi katvate artikliteni (Whittaker 2008:83). Ainsaks piiranguks nii stiili kui ka teema valikul tuleks Sally Adamsi (Hicks et al 1999 refereeritud Whittaker 2008 kaudu) hinnangul pidada silmas antud väljaannet ja selle lugejat.

Ent mis siis on olemuslugu? Järgnevat peatükki lühidalt kokku võttes võib öelda, et olemuslugu on publitsistlik žanr, kus autor annab sisu ja lugu (*story*'t) edasi narratiivi loomise (Whittaker 2008) ning kirjanduslike võtete abil.

Eesmärk. Olemusloo eesmärk on inimest mõjustada ja puudutada, lugeja tuuakse loo keskele ning selle osaliseks lugu edasiviivate kirjelduste abil. Whittaker (2008:89) toonitab, et kuigi

olemusloo žanr jätab ruumi autori loomingulisuseks, mängib loo õnnestumises suurt rolli siiski just tagasihoidlikkus – üleliigsed kirjeldused, kantseliit ja kõik muu ülevoolav pigem pärsib lugu kui viib edasi. Samuti ei tohi ära unustada teemakohaseid tugevaid fakte (Blundell 1988).

Adamsi (2006) sõnul võib olemusloo teema varieeruda meelelahutuslikust analüütilise või informatiivseni. Ta jagab olemuslood nelja rühma: portreed indiviididest või rühmadest; toodete lood; taustalood, mis panevad uudised konteksti; arvamused.

Vorm. Olemusloo vormivõtteid on hõlpsam vaadata kahes suures rühmas: stiilivõtted ja struktuurivõtted. Esimesest rõhutab lääne teooria just kirjeldusi ja autori suhtestatust looga.

Et kirjeldused täidaksid oma eesmärgi, on tähtis kirjelduse objekti valik. Blundelli (1988: 166) sõnul ei ole vaja olemusloos kirjeldada igapäevaseid ja tavalisi nähtuseid või inimesi, vaid pigem keskenduda nendele, mida tavainimene näinud pole – erakordsetele asjadele, sündmustele, inimestele. Samas nendib ta, et on ka olukordi, kus tavapärased asjad ja tegevused on erakordsed: näiteks täiesti tavaline inimene tänavalt, kes osutub massimõrvariks. Lahendus peitubki tema sõnul selles, et kirjelduste abil tuleb luua kontraste ning tuua välja tavalugeja jaoks just konkreetse loo kontekstis erilisi detaile, nähtuseid ja inimesi.

Keeruline on üheselt määratleda ka autori rolli loos. Blundell (1988), kelle sõnul ei tohiks autor end loos ületähtsustada, pakub autorile kolm rolli loos esinemiseks:

1. kokkuvõtja – loo vältel seob autor sarnased teemad ning esitab nende pealt hinnanguid, mida seejärel tõestab sündmuste, kirjelduste või tegelaste ütlustega;
2. vahekohtunik – autor kuulab ära loo mõlemad osapooled, võtab nende seisukohad kokku ning heidab kõrvale solvangud ja loosse mittepuutuvad faktid ja esitab materjali lugejale arusaadav viisil, kus mõlema osapoole seisukohad on ära toodud;
3. jälgija – autor, kes tunneb end teemaga kursis olevat, võib esitada vähetähtsamaid hinnanguid ja kokkuvõtteid ilma osapoolte tõestuseta. See tähendab, et autor on osa loost ning esineb seal tegelasena.

Narratiivi jutustamisel peab autor lähtuma loo tehnilisest küljest ning kuigi kompositsioonivõtteid on mitmeid ja žanrimääratlus mitmekesine, on teoreetikud ühisel seisukohal, et olemusloo struktuur on kolmeosaline: sissejuhatus, põhiosa ning lõpp.

Loo algus, mida Adams (2006:54) peab olemusloo tähtsaimaks komponendiks, peab olema piisavalt lihtne, et lugeja lugema meelitada, ent samas parajalt põnev, et sellest ka edasi lugeda (Blundell 1988: 128). Sally Adams (2006: 54) soovib lugu alustada jõulise seisukoha, narratiivi, õhustiku loomise, terava küsimuse või tsitaadiga.

Lugeja mõjustamiseks ning loo eesmärgi täitmiseks on vajalik kasutada vastavalt teemale õiget struktuuri ka loo põhiosas. Peter Jacobi (1991) soovib selleks 13 eri struktuurivõtet, mida omavahel ka kombineerida soovib: kronoloogiline, ümberpööratud püramiid, liivakell, ehitusblokid, põhjus-tagajärg, klassifikatsioon, võrdlus-kontrast, nimekiri, küsimus-vastus, paralleel, motiveeritud lugemine (*motivated sequence*), reklaamilik (*reinforcement*) ja lahterdamise ülesehitus.

Kui algus peab lugeja loo juurde meelitama, siis lõpu ülesandeks on aidata lugu meelde jätta. Blundell (1988: 148) soovib selleks kas anda kokkuvõtte lugu läbivast peateemast (*Circling back*), vaadata looga tulevikku (*Looking ahead*) või tuua lõpus sisse täiesti uus teema (*spreading out*).

Tehniliste võimaluste arenemise ning üha kasvava infovoo juures peab sisult ja struktuurilt hea olemuslugu kasutama lugeja püüdmiseks ka muid elemente. Kuna olemuslugu on oma žanriliselt iseloomult pigem pikem tekst, siis soovib Whittaker (2008: 85) suuremat tähelepanu pöörata selle visuaalsele esinemisele väljaandes. Olemuslugu ei tohiks olla paigutatud leheveergudele raamatuliku tekstimassiivina, teda võiks liigendada piltide, väljavõtete, tabelite, graafikute ning vahepealkirjadega (Whittaker 2008: 85).

1.2. Olemusloo žanrimääratlus Eesti teooria järgi

Olemuslugu on Eestis senini veel üsna uurimata valdkond. Žanrit ja alažanre tutvustava teooria võib jagada suuresti kaheks: Juhan Peegel ja nõukogudeaegne olemuslugu (Peegel 1970) ning Priit Pullerits ja kaasaegne olemuslugu (Pullerits 1997). Mõlemad õpikud on keskseks kirjanduseks ka alljärgnevates peatükkides. Artikleid, mis olemusloo üle arutleksid või seda määratleksid, leidub vähe.

Ühest küljest muudab uurimise keerulisemaks ka asjaolu, et nõukogude ajakirjanduses ei olnud kasutusel olemusloo mõistet žanrina ning selle tänapäevased alažanrid olid liigitatud publitsistlik-kirjanduslike ajakirjandusžanrite alla (Peegel 1970:123). Teisest küljest on kaasaegne olemuslugu oma žanrikonventsioonidelt ülemäära lihtsustatud (Zirnask, 2008) ning raske on objektiivselt piire tõmmata olemusloo ja selle alažanrite ning muude ajakirjanduslike žanrite vahel.

1.2.1. Nõukogude olemuslugu

Definitsioon. Nagu eelnevalt öeldud, ei kasutanud nõukogude ajakirjanikud mõistet 'olemuslugu'. Et saada ülevaadet tolleaegsest olemusloost, võib eelnevas peatükis välja toodud olemusloo iseloomu põhjal tuua paralleele publitsistlik-kirjanduslike žanritega ning eelkõige selle ühe alažanri – olukirjeldusega (tabel 1). Viimast on Juhan Peegel (1958) nimetanud „elavaks žanriks“, kus faktidega liitub kunstilise sõna haaravus ning emotsionaalsus.

„...[Olukirjeldus] on kirjutatud kujundirikkalt, sisaldab kirjanduslikke portreid ja kirjeldusi, tegelaste psühholoogilist analüüsi, jne.“ (Peegel 1958:72).

Tabel 1. Ajalehežanrid nõukogudeaegses ajakirjanduses.

Põhižanrid		
Informatsioonilised	Arutlevad	Publitsistlik-kirjanduslikud
Sõnum	Artikkel	Olukirjeldus
Ülevaade	Juhtkiri	Portree
Intervjuu	Ajak. ülevaade	Följeton
Reportaaž	Kommentaar	Essee
Annotatsioon		Publitsistlik-kirjanduslik reportaaž
Segažanrid		

Allikas: Peegel 1970

Erinevalt kaasaegsest olemusloo teooriast, mis rõhutab pigem olemusloo sõltumatust ajast (Adams 2006:47), on teema aktuaalsus žanri oluline osa ning olukirjelduses pidi see põimuma ajakirjandusliku informatsiooni, faktide ja kunstikavatsuslikkusega (Peegel 1958).

Eesmärk. Publitsistlike žanride eesmärk on lugeja veendumuste kujundamine, tema emotsionaalne mõjustamine (Kaldvee 1964) ning enese autori või tegelastega samastamine. Ka Peegel (1983) rõhutab, et olemuslugu peab lugejat just autori teemakäsitluse kaudu panema loole kaasa elama:

„Teatavasti on publitsistika köitva fakti või sündmuse, arutluse ja emotsiooni süntees kindlasti subjektiivsel autoritasandil, autori tendentslikult aktiivsel kaasaelamisel käsitletavatele ja taotlusel tuua lugeja aktiivselt kaasa elama, mõtlema ja tundma.“ (Peegel 1983: 132)

Lisaks erinevate mõistete kasutamisele on ka nõukogude olemusloo temaatika ajastule ja valitsevale korrale spetsiifiline. Käsitletav teema pidi oma olemuselt olema aktuaalne ning lugejaid mõjustav, sisult aga sotsialistlikku võistlust propageeriv (Peegel 1958), valitsevat korda toetav ning parteiline (Peegel 1970). Ajakirjanduse eesmärk oli kasvatada uut kodanikku ning hoida ühiskonda ideoloogiliselt tugevana (Peegel 1970). Vahenditena selleks kirjeldati teoorias lausa omaette alažanre, millel üsna kitsas fookus - näiteks olustikulise olukirjelduse eesmärk kirjeldada ulatuslikult kõige tavalisemat nõukogude argipäeva, ka siis, kui päeval puudus erakordsus (Peegel 1958).

Vorm. Sarnaselt anglo-ameerika olemusloo kontseptsioonile on ka nõukogudeaegses olemusloos peamiseks stiilielemendiks kirjeldused, mille kaudu autor loob kujundeid, pilte ja meeleolu. Samuti rõhutab teooria loos autori isikupära ja subjektiivsust (Peegel 1970), kuid tasub silmas pidada, et autori esinemist loo peategelasena ja mina-vormiga liialdamist pigem taunitakse..

Erandlikuks asjaoluks nõukogude publitsistlike žanrite teoorias on faktipõhise ajakirjanduse ja fiktsiooni piire kompav asjaolu, et autor ei ole seotud faktide tõepärasuse nõudega ning loos ei välistata juurdemõeldut (Peegel 1958).

Publitsistlike žanride kompositsioonivõttena soovitati kasutada koondvalikulist põhimõtet ning püramiidi skeemi. See tähendas, et autor valis tähtsaimad faktid ning järjestas need enda jaoks loogilise süsteemiga alateemadeks viisil, et need toetaksid tema argumentatsiooni. Püramiidi skeem eeldab aga, et loo süžee algab vähemtähtsama või kergema teemaga ning kerib end lõppu, kus asub loo puänt ehk olulisim. (Peezel 1970)

1.2.2. Kaasaegne olemuslugu

Nagu eelnevalt mainitud, on kaasaegse olemusloo teooria keskmeks Priit Pulleritsu õpik (1997), mis põhineb suuresti lääne teoorial ning kasutab ka vastavaid ingliskeelseid mõisteid.

Definitsioon. Kaasaegne olemuslugu on pikem kirjutis, kus lugu (*story*'t) ning fakte annavad edasi tegelaste teod ja sõnad. Žanr on võrreldav novelliga, kus lool on olemas algus, keskosa ning lõpp, samuti peegeldub loost autori isikupärane kirjutamisstiil. Suurt rolli mängivad ka kirjeldused ja detailid. (Pullerits 1997)

Halliki Harro (2000: 82) on ajakirjandusžanrite arengus jaotanud olemusloo tüübilt reportaažlikuks žanriks, mis eeldab ajakirjaniku vaatlust või osalemist sündmuspaigal. Kuigi olemusloo alajänrid on eestikeelses teoorias konkreetselt nimetamata, võib siinkohal, sidudes Zirnaski [kes ütleb oma bakalaureusetöös, et Pulleritsu teooria (1997) põhineb suuresti anglo-ameerika omal] toodud lääneliku olemusloo alajänrid Harro (2000) liigitusega, välja tuua mõningaid olemusloo alajänre: portree, reportaaž, tõsielujutustus, reisikiri, eksperiment, pehme uudis, kõrvallugu uudisele, humoresk.

Eesmärk. Olemusloo eesmärk on Pulleritsu (1997) järgi küll meelt lahutada, ent ka informeerida ning inimesi mõjustada, mistõttu on olemusloo teema nõudeks inimliku huvi (*human interest*'i) olemasolu. Detailid koondavad siinkohal lugeja tähelepanu ja toovad sündmuse talle lähemale (Tarm 1995). Samamoodi hoiab elulähedast stiili lihtne, otsekohene ja siiras väljenduslaad, mille saavutamiseks sobivad ka kõnekeel ja släng (Pullerits 1997). Kuna olemusloo puhul on tegemist pikema tekstiga, siis toonitab Pullerits (1997), et lauseehitus loos ei tohi muutuda monotoonseks ning soovib kasutada pikemaid lauseid vaheldumisi lühematega. Kõik see täidab eesmärgi olla lugejale võimalikult lähedal ning on vastuvõetav pigem meelelahutuslikus vormis.

Kaasaegse olemusloo keskmesse võib Pulleritsu (1997) järgi asetada kas ühe tegelase (portreelähenedamine) või terve tegelaste grupi (ülevaatelähenedamine). Kui teine lähenedamine keskendub tervele subjektide grupile, siis esimesel võib valida tegelase tema enda unikaalsuse või tüüpilisuse pärast. Oluline on, et iga loos esinev tegelane, kas pea- või kõrvaltegelane, täidaks oma eesmärgi ja ülesannet. (Pullerits 1997)

Vorm. Sarnaselt nõukogudeaegse teooriaga taunitakse ka tänapäeval olemusloos minavormi (sh ka ainsuse esimese pöörde) kasutamist, selle asemel pakub Pullerits (1997) ajakirjanikule sarnaselt välismaisele olemusloo teooriale kas kokkuvõtja, vaidlusi koondava kohtuniku või vaatlaja rolli.

Kaasaegsele olemusloole on iseloomulikud millegi erilise või ootamatu kirjeldused, mille kaudu peab autor lugejale maalima elava pildi teemast või tegelastest (Pullerits 1997:108) – näita, ära jutusta! (Tarm 1995). Selle saavutamiseks soovib Mihkel Tarm (1995) kasutada kirjeldustes värvikaid detaile, keskenduda konkreetsele inimesele, kelle elu sündmus mõjutab, ning inimlikustada arvud. Samuti rõhutatakse teoorias eluläheduse saavutamiseks kõnekeele ja slängi kasutamist (Pullerits 1997).

Nagu eelnevalt mainitud, on olemusloo puhul tegu pikema ajakirjandusliku žanriga ning seetõttu on siin oluline pöörata rõhku ka loo ülesehitusele, mis koosneb neljast osast: sissejuhatusest, teemalõigust, põhiosast ning lõpust. Neist kolmel on ülesehituseks mitmeid variante, mille ülevaade on järgnevas tabelis (tabel 2):

Tabel 2. Olemusloo struktuurielemendid kaasaegses ajakirjanduses.

Algus	Teemaarendus/ struktuur	Lõpp
Uudislik sissejuhatas Toob välja loo peaidee, tuuma.	Blokkide arengu liin Sarnased teemad rühmitatakse loos kokku justkui ehituskivid.	Kokkuvõttev lõpp Võtab kokku loos esitatud peamised teemad/seisukohad.
Intsidentsissejuhatas Alustab põhilugu iseloomustava looga.	Ajaliin Sündmused jutustatakse kronoloogiliselt, ent lugu ise ajaliinist kõrvalepõigete abil.	Raamlõpp Kasutades sissejuhatuses esinenud elemente, lugu või tegelasi moodustub loole raam.
Kirjeldav sissejuhatas Kirjeldab tegelast või keskkonda detailselt.	Teema liin Lugu esitatakse teemade kaupa, mis on tähtsuse järjekorras.	Perspektiivlõpp Vaatab tegelaste või olukorra tulevikku.
Dialoogsissejuhatas Algab tegelas(t)e (kahe)kõnega.	Kronoloogiline liin Nii sündmused kui ka sisu jutustatakse kronoloogiliselt. Kataloogistruktuur Teemad räägitakse valdkondade/teemade/üksikjuhtumite kaupa. Robert Ruarki tinamehe struktuur Lugu ehitatakse inimkeha järgi: Pea – sissejuhatas Kael – teemalõik Kere – loo/tegelaste positiivne põhiosa Vöökoht – loo/tegelaste negatiivne külg Jalad – taust, minevik Pöid – lõpp	Harali lõpp Lisab loole uue idee.

Allikas: Pullerits 1997

Olemusloo sissejuhatas ehk viivitatud juhtlõik (*delayed lead*) täidab loos suuresti pilgupüüdja rolli – eesmärk on püüda lugeja tähelepanu ning kutsuda ta edasi lugema. Sissejuhatas peab olema lihtne ning kergesti loetav, võimaluse korral jätma midagi avamata ning olema isegi pisut intrigeeriv. Tähtis on aga, et valitud sissejuhatas haakuks loo keskse ideega ning poleks üldsõnaline ega üleskiitev – lugejale ei tohi lubada midagi, mida loos täita ei suudeta. (Pullerits 1997:97)

Edasi jätkub olemuslugu žanrikonventsioonide järgi teemalõiguga, mis annab lühidalt ja keerutamata teada, millest loos juttu tuleb (Pullerits 1997) – see on justkui sild sissejuhatuse ning loo põhiosa vahel.

Erinevalt suuremast osast ajakirjanduslikest žanritest on olemusloo lõpp sama tähtis kui selle algus. Kuna see kinnistab loo lugejale mällu, peab ta olema selge, jõuline ja meeldejääv. (Pullerits 1997: 110)

1.3. Portree

Portree on keskset tegelast kujutav olemusloo alažanr, mille omadused ja struktuurivõtted ühtivad eelpool toodud üldisema olemusloo žanrimääratlusega. Siiski on portreel mõningad eripärad, mida tasub silmas pidada.

Nõukogude ajal portree-olukirjelduse (Peegel 1958) mõistet kandnud žanri eripära on keskendumine konkreetsele inimesele või inimgrupile mõne sündmuse asemel, üldisemalt kasutatakse portrees vähem allikaid, kui teistes olemusloo alažanrites (Pullerits 1997). Nõukogude ajakirjandusteooria soovitas portrees kujutada nõukogude kangelast, kes on lugejale lähedane ja arusaadav, tavaline inimene (Peegel 1985). Sarnaseid soovitusi jagavad ka tänapäeva anglo-ameerika ja kodumaised teoreetikud, kes soovitavad portree kangelaseks valida kas ühe subjekti tema unikaalsete või tüüpiliste omaduste tõttu, või indiviidide grupi (tabel 3).

Tabel 3. Portreelähenemiste viisid.

Portreelähenemine keskendumine ühele subjektile	
Unikaalportree Subjekt on unikaalne ning eriline	Tüüpportree Subjekt on mingi sihtrühma tüüpiline esindaja
Ülevaatelähenemine keskendumine subjektide grupile	

Allikad: Adams 2006; Blundell 1988; Pullerits 1997

Kuna olemusloo eesmärk on lugejat mõjustada, peab teema lugeja jaoks huvitav olema. Seetõttu rõhutavad teoreetikud, et valitud keskne tegelane peab olema huvitav (Blundell

1988) ning selleks tuleb tema töö ja tegevuste kõrval loos kajastada ka inimese mõtteid ja sisemaailma: „*Ka kõige lihtsama inimese sisemaailm on rikas,...*“ (Peegel 1958:85). Samamoodi peab portree kirjeldama ka tegelase väliskeskkonda, autor peab mõistma tegelase tausta (Peegel 1958).

Sarnaselt üldistele olemusloo reeglitele, on ka portree levinuimaks stiilivõtteks kirjeldused nii tegelase tüüpilistest iseloomujoontest kui ka põnevatest pisidetailidest, mis loo ilmekamaks muudavad ja keskset tegelast teistest eristavad (Peegel 1970). Samuti on üsna vabad nõuded keelekasutusele, kus Peegel (1958:83) soovitab kasutada rahvalikke väljendeid, kõnekäande ning hoiduda kuivast või igavast keelest.

Kui anglo-ameerika ja Eesti käsitlused portree stiilist ja olemusest on üsna sarnased, siis vormi suhtes võib leida erinevusi. Sally Adamsi (2006) sõnul on portree aluseks intervjuu ning selle edasiandmiseks soovitab ta nelja viisi: minavormis edasi antud portree (*ghosted*), kolmanda isiku edasi antud portree (*reported*), küsimus-vastus portree ja küsimustikuna koostatud portree. Erinevalt Adamsi käsitlusest tähendab nõukogude Eesti olemuslooteoorias küsimus-vastus vorm intervjuu žanri, mis on informatiivne žanr (Peegel 1958), ka ei maini seda võimalust olemusloo esitamiseks Pullerits (1995).

1.4. Reportaaž

Nõukogudeaegsel liigitusel tuleb silmas pidada reportaaži mõistet, mis tänapäeval tähistab olemusloo alažanri, kus suur rõhk on just sündmuspaiga ja sündmuste kirjeldusel (Sikk 2008). Peegli (1958) liigituses on 'reportaaž' aga pealtnägija poolt kirjutatud sõnum, mis oma keelekasutuses ja stiililt jääb pigem lakooniliseks.

Kaasaegse reportaažiga võib paralleele tõmmata nii olukirjelduse alažanrina välja toodud varasema sündmuskirjelduse ja olustikulise olukirjelduse (Peegel 1958) kui ka publitsistliku kirjandusliku reportaažiga (Peegel 1970). Esimesed kaks erinevad üksteisest tegevuse rõhuasetuse tõttu - sündmuskirjelduse eesmärk on anda emotsionaalne kirjeldus mõnest olulise tähtsusega sündmusest; olustikulise olukirjelduse puhul võis sündmus aga hoopis puududa ning lugu võis olla ka argipäevastest oludest (Peegel 1958).

Tänapäeval keskendub reportaaž pigem sündmusele, kus lugeja tuuakse olukorra osaliseks lõhnade, meeleolu, keskkonna ja kogemuse kirjelduste ning olevikuvormi kaudu. Oluline on leida ka keskne peategelane, kellega lugeja sündmuse läbib, ning kes peab kogema midagi erilist, olenemata sellest, kas ta on inimene, loom või mõni elutu ese. (Sikk 2008)

1.5. Ülevaade Eesti ajakirjanduse ajaloost aastatel 1970 – 2010

Käesolev peatükk annab põgusa ülevaate ajakirjandust tervikuna mõjutanud ühiskondlikust-poliitilisest olukorrast alates 1970ndatest kuni tänaseni. Kuna töö keskmes on uurida olemuslugu Edasis, Postimehes ja Tartu Postimehes, siis on oluline mõista ka, millises süsteemis ja millistel tingimustel ajakirjandus töötas ja kujunes. Samuti on tähtis teada, kuidas töö keskmes olevad väljaanded tänapäevaseks kujunesid.

1970. aastal oli Eesti juba pea kolmkümmend aastat olnud Nõukogude Liidu liiduvabariik ning siin kehtis Nõukogude Liidu totalitaarne süsteem. Töös vaadeldava perioodi 1970 – 2010 sisse jääb Lauristini ja Vihalemma (2004) jaotuses kaks suuremat perioodi: stagnatsioon aastatel 1969 – 1986 ja siirdeaeg 1987 – 2004. Peatükis on lisaks kasutatud mõistet „nõukogude aeg“, mis kestab 1991. aastani, Eesti taasiseseisvumiseni.

Sulev Uus (2009) on öelnud, et nõukogude perioodi ajakirjandus ei olnud vaid „purupunane propagandator“, vaid ka siis arenesid žanrid ning katsetati nii kirjanduslike võtetega kui erinevate teemakäsitlustega.

Sestap on käesoleva töö, Eesti ajakirjanduse ning ka žanrite arengus oluline vaadata töö perioodile eelnenud aega, mida sulaajaks nimetatakse. Sulev Uus (2009:227) toob oma meenutustes välja, et sulaajal sügenes Eesti ajakirjandusse ja eriti just Edasisse „otsivat vaimu“, millega leht mitmekesisust ning erinevate žanrite ja rubriikidega katsetas:

Ainsa Eesti päevalehena ilmusid pühapäeviti vastakküljed „Kirjandus ja kunst“, esimesena seati sisse keelerubriik, avaldati pikki reisikirju varem raudse eesriide taga olnud lääneriikidesse, fõljetone ilmutati ka väljaspool „Herilast“, pühapäevarubriik „Kirjud veerud“ oli tõepoolest kirju, pakkudes isegi ristsõnu. (Uus 2009:227)

Stagnatsiooniajale eelnes sula ja lootuste aeg, mil toimus kultuuriline elavnemine, majanduslik tõus ning ka kontaktide taastamine läänemaailmaga. 1969. aastaga aga suurenes taas Nõukogude Liidu kontroll meedia üle – stagnatsioon tõi endaga venestusliikumise ja ideoloogilise tasalülituse (Lauristin & Vihalemm 2004), samutisuurenes kontroll sisu ja vormi üle.

1968. aastal soovitas Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee büroo Edasil jääda tavalise kohaliku lehe tasemele ning piirduda kohalikele juhtorganitele häälekandjaks olemisega (Uus 2009:242). See oli esimene samm stagnatsiooniajastu kontrolli suurenemisele ning järgnes edasimineku pidurdumine. Seisakuaeg Edasile algas aga mõned aastat hiljem (Uus 2009) ning võib ka öelda, et pidurdus polnud järsk, vaid järk-järguline.

Taas karmistus tsensuur, mis piiras meedias levitatavat informatsiooni (Maimik 1994). Tsentraliseeritud meediasüsteemiga Nõukogude Liidus välistas seadus eraomanduse ja kõik meediaettevõtted kuulusid riigile (Paju 1999).

Siiski oli tsensuur ja kontrolliaste hierarhiseeritud, mis tähendas, et erinevate tasemetega väljaannetele mõjus erineva raskusastmega kontroll. See aga lubas mõnigatele väljaannetele mänguruumi. Lauristin ja Vihalemm (2004) on välja toonud viis poliitilise kontrolli ja ideoloogilise kanoniseerituse hierarhiaastet, millel käesoleva töö keskmes olev Tartu Edasi asub neist kolmandal, keskmise kontrolliga astmel. Kolmanda astme kontrolli teostati kohaliku levikuga väljaannetele ning seal kehtis institutsionaliseeritud enesetsensuur, teemadeks olid töö, nõukogude elulaad ja haridus. (Lauristin & Vihalemm 2004)

Tsensuuril oli otsene mõju ajakirjanduses käsitletavatele teemadele ja ka vormidele. „*Tema [tsensori] otsustada on, mis jõuab lugeja silme ette, mis mitte.*“ (Uus 2009: 247) Tsensuur võis väljenduda näiteks konkreetsete sõnade asendamisega umbmääraste ja neutraalsetega või lugude üleüldise tonaalsuse mõjutamises propaganda suunas – see tähendas aga, et arutlevaid ja mitmete osapoolte seisukohtadega žanre pigem tauniti. Samuti ei olnud tugeva tsensuuriga propagandistlikus meedias kohta ka reaalsete konfliktsete sündmuste kajastamisele (Uus 2009: 229).

80ndate lõpp, siirdeperioodi algus, tõi endaga kaasa vabadusliikumiste aja – Eesti ühiskond elavnes fosforiidisõja käigus, 1987. aastal arutleti raadio ja televisiooni otsesaadetes aktuaalsetel teemadel ning algasid rahvuslikud liikumised (Lauristin & Vihalemm 2004), milles mängisid suurt rolli ka väljaanded. Nõukogude keelud lakkasid aja jooksul toimimast, nende hulgas ka tsensuur. Totalitaarse riigi ajakirjandus muutus demokraatliku riigi omaks (Hennoste 2010).

Rahva poliitiline aktiivsus toimus meedias, millest sai erinevaid seisukohti kajastav võrgustik (Lauristin & Vihalemm 2004). Seetõttu kasvasid ka väljaannete tiraažid, eriti Edasi oma, mille suurim tiraaž ulatus 1988. aastal 150000ni. Hoolimata Edasi kohaliku lehe staatusest ulatusid käsitletud teemad oma kaalukuselt ja valikult üleriigilisele tasandile (näiteks 1987. aastal Eesti täielikule isemajandamisele ülemineku projekti avaldamine) (Paju 1999), lisaks oli Edasi ka levikult pigem üleriiklik leht ning seda võis tellida ka näiteks Pärnus (Hennoste 2010: 53).

Siirdeperioodile iseloomulikku aktiivset perioodi nimetatakse ka katsetamisajaks, kus uute teemakäsitletuste juures katsetatakse ka uute lähenemistega. Tekivad niinimetatud hübriidžanrid, mis on segu erinevatest vormidest ja žanritest (Himma-Kadakas 2010). Lisaks, toob Piret Tali (2010) välja, lahutatakse üksteisest ka kommentaar ja uudis.

1991. aastal algas Eesti riigi iseseisvumisega ka ajakirjanduse ja meediamajanduse iseseisvumine ning väljaannete erastamise kõrval muutusid žanrid ja meediatoimetused läänelikumaks. (Lauristin & Vihalemm 2004; Paju 1999)

Meediaasutustest said eraettevõtted ning lisaks erastamisele asutati ainuüksi 1991. aastal ligi 400 uut väljaannet (Paju 1999).

Turumajanduse kontekstis sai ajakirjanduse eesmärgiks teenida kasumit, mis tähendas püüda võimalikult palju lugejaid. Et olla lugejale atraktiivsem, panustati meelelahutusele, konfliktidele ja sensatsioonidele. Jõudsalt kerkis esile inimliku huvi aspekt, mis on ka praeguse olemusloo keskmes, ning analüüsivad ja harivad suunad taandusid tagaplaanile. (Lauristin & Vihalemm 2004)

1991. aastal vahetas Edasi oma nime Postimeheks, kolis Tallinnasse ja hakkas ilmuma üle-eestiliselt. 1993. aastal hakkas Postimehe vahel ilmuma Tartu maakonnakeskne Tartu Postimees.

90ndate keskel toimus Eestis stabiliseerumine ning märksõnadeks meedias said kommertsialiseerumine ja uue ajakirjanduse pealetõus. Kuna meediaettevõtte oli turumajanduse kontekstis muutunud kasumile orienteeritud ettevõtteks, suurenes selle meelelahutusfunktsioon, samuti toimus meedia kontsentreerumine (Lauristin & Vihalemm 2004).

Uue ajakirjanduse pealetõus tähendas n-ö lapsajakirjanike teket. Neil puudus vastav haridus ning ka teadmised konkreetsetest ajakirjanduslikest žanritest või põhimõtetest. Seega oldi vastuvõtlikud uutele tuultele ja võeti kergesti omaks läänelikud žanripõhimõtted. (Lauristin & Vihalemm 2004)

Põlvkondade vahetumine viis ajakirjanikkonna sajandivahetusel idenditeedikriisini, kus nõukogude haridusega põlvkond oli vahetunud ajakirjandusharidusega noorte vastu. 2000ndatel kiiresti arenev uus meedia ja Internet lisasid siia ajakirjandusharidusega *online*-ajakirjanike tekke. Viimase viie aasta jooksul on Piret Tali sõnul märgata aga „lapsajakirjanike“ põlvkonna väsimist ning toimunud on ajakirjandusharidusega ajakirjanike ehk meediaprofessionaalide esilekerkimine. (Tali 2010)

Viimast paari aastat iseloomustab nii Eesti ühiskondlikus-poliitilises kui ka meediaarengus majandussurutis, mis tõi koondamised ja tööpuuduse terves Eestis, sealhulgas ka meediavaldkonnas, ning jättis teiste seas töötuks ka paljud haritud ajakirjanikud. Meedia tootmist ja tarbimist on tänaseks paljuski muutnud ka uue meedia ja tehnoloogia areng, kus ajakirjandus seisab tavalisest inimesest ja tema info kättesaadavusest vaid pügala võrra kõrgemal. (Tali 2010)

1.6. Kokkuvõte

Eelnenud ülevaate põhjal leiab kinnitust väide, et olemuslugu ei ole eri kultuuriruumides ning eri aegadel üheselt defineeritav ega määratletav. Siiski võib välja tuua sarnasusi ning ühiseid jooni, mille järgi võiks olemusloo žanritunnuseid loetleda. Nii välismaise kui ka kodumaise nõukogude ja kaasaegse teooria põhjal on olemuslugu publitsistliku ja kirjandusliku vahepealne žanr, kus rõhutati peaaesjalikult autori kohalolu loos, kujundlikkust ning lugejat mõjustava temaatika olemasolu.

Hoolimata ajast ja kohast on üheselt määratletav ka olemusloo kui žanri tähtsaim eesmärk – lugejat mõjustada ning talle kasu informatsiooni või meelelahutust pakkuda. Sarnane seisukoht on ka autori esinemise kohta loos, kus taunitakse minavormi ja autori liigset esinemist.

Et kaasaegne olemuslugu sarnaneb pigem välismaisele, näitab ka eelnenud teooria. Sarnast rolli autorile või kasutatavaid struktuurivõtteid toovad välja nii välismaa teoreetikud kui ka Pullerits.

Oma roll on olemusloo kujunemisel mängida olnud ka ühiskondlik-poliitilisel olukorral – nõukogudeaegne tsensuur ja riigikord allutasid nii mõnegi žanri tunnustest ideoloogilisele eesmärgile ning piiras kajastatavate teemade amplituudi ja kriitilisuse astet. Tänapäeval on žanri arengut kujundamas aga kommertsialiseerumine ja ajakirjanike enda haridustase.

2. Valim ja meetod

Käesolev peatükk annab ülevaate töös kasutatud valmist, kirjeldab uurimismeetodid ja selle katsetamist samateemalises seminaritöös ning toob ära uurimuse peamised suunad ehk uurimisküsimused.

2.1. Valimi iseloomustus

Käesoleva töö eesmärk on uurida olemusloo žanri arengut Eestis neljakümne aasta vältel ning vaadata, kuidas on olemuslugu kujunenud selliseks, nagu me teda täna näeme. Töö tulemused kirjeldavad ära Tartu lehes Edasi, Postimehes ja Tartu Postimehes ilmunud olemuslood ning annavad, lähtuvalt eesmärgist, pildi reaalsest olukorrast. Käesolev väljaanne on valitud eelkõige oma järjepideva ilmumise tõttu, teisalt aga ka ühiskondlikult olulise positsiooni tõttu, mida leht on kandnud nii nõukogude-, iseseisvumise- kui ka iseseisvunud riigi ajal.

Valimisse kuuluvad lood aastatest 1970-2010, mis hõlmavad Eestit kahe erineva valitsemiskorra – totalitaarse ja demokraatliku – ajal. Antud ajavahemik võimaldab näha olemusloo arengut venepärasest anglo-ameerikalikuks (Zirnask 2008), teisalt ei võimalda bakalaureusetöö maht suuremat ajaperioodi ette võtta.

Valimisse kuuluvad vaatlusaluse perioodi oktoobrikuus ilmunud reportaažid ja portreed, mis esindavad vastavalt teooriale puhtakujulist olemuslugu. Bakalaureusetöö mahuliste piirangute tõttu valis autor 196-st valimi tingimustele vastanud loost vaheldumisi iga aasta oktoobrikuu esimese reportaaži või portree, kahandades analüüsitavate lugude arvu 41-le. (lisa 1)

Igast aastast on valitud vaid üks lugu, kuna antud töö maht ei võimalda analüüsiks suuremat valimit. Teisalt aga annab igal aastal ilmunud lugude analüüs järjepideva ülevaate olemusloost. Oktoobrikuu on valitud põhjusel, et kõik lood oleksid ilmunud samas kuus, samuti on oktoober tööhooaja sisse jääv kuu, kus pole tavapäraselt teemade puudust ega pühasid.

Vaatlusalused aastaid analüüsib autor kolmes perioodis - 1970 – 1980, 1981 – 1996 ja 1997 – 2010. Antud perioodid tulenevad autori seminaritöö tulemustest, kus olemusloo arengus võis markeerida kolm suuremat perioodi ning nende paikapidamist käesolev bakalaureusetöö ühe

uurimisküsimusena ka testib. Esimest perioodi iseloomustab peamiselt mitmekesiste võtete kasutamine sõnakasutuses ja autori esinemine minavormi kasutava vaatleja või kokkuvõtjana. Teise perioodi sõnakasutus oli pigem ühetaoline ning perioodi eripäraks on autori tihe minavormi kasutamine, olenevalt sellest, kas roll on valitud neutraalne või mitte. Kolmas periood erineb esimesest kahest peamiselt julgema kõnekeele ja slängi kasutuse poolest. (Seiton 2011)

2.2. Meetod ja uurimisküsimused

Lähtuvalt bakalaureusetöö eesmärgist analüüsida olemusloo arengut Eestis, on uurimises kasutatud kombineeritud (kvantitatiivne ja kvalitatiivne) sisuanalüüsi, mis loendab olemusloo tunnused ning lubab laskuda ka sügavamasse sisuanalüüsi (McQuail 2000). Sisuanalüüsi täiendavad pool-struktureeritud intervjuud, mis annavad tulemustele lisaväärtuse.

Kvantitatiivne uurimismeetod annab objektiivse ning väärtustevaba ülevaate uuritavast, ehk sobib seega käesolevas töös olemusloo reaalse olukorra kirjeldamiseks. Kvantitatiivsest paindlikum kvalitatiivne uurimisviis aga, võtab arvesse ka teksti omaduslikke aspekte ja detaile ning kirjeldab seega olemusloo žanrit praktilisemalt ja ka mitmekesisemalt. (Laherand 2008:21)

Valimisse kuuluvad lood kodeeritakse kodeerimisjuhendi abil (lisa 2), mis tugineb eelnenud Eesti olemusloo teooriale, peamiselt Pulleritsu (1995) välja toodud tunnustele, ja samateemalisele seminaritööle (Seiton 2011), kus meetodi katsetamisel tulid välja mõningad puudused ja tunnused, mida esines mitmel korral, ent mida ei olnud juhendis. Seega täiendas autor juhendit tunnustega, mis on nimetatud järgmistes lõikudes.

Lood kodeeritakse lähtuvalt teemast, stiilist ja struktuurist. **Teema** puhul nimetab autor loo keskse teema ja defineerib keskse(d) tegelase(d) lähtuvalt Pulleritsu (1997) toodud jaotusest kas tüüptegelaseks, unikaalseks tegelaseks või indiviidide grupiks.

Stiili puhul on vaatluse all autori ja tegelaste sõnakasutus, kasutatud kirjeldused, lauseehitus ning autori kohalolek tekstis. Sõnakasutuses analüüsib käesoleva töö autor Pulleritsu (1997) välja toodud olemusloo tunnuseid nagu tegelaste isikupärase kõneviisi kasutamine, kõnekeele ja slängi kasutamine, tahtliku sõnakorduse ning küsimuste kasutamine loos. Neist viimane all

peab käeoleva töö autor silmas küsimusi, mis tõmbavad lugeja tähelepanu ning hoiavad teda kaasa mõtlemas. See tähendab, et küsimus võib olla nii retooriline, millele ei anta loos otseselt vastust, ent mis paneb lugeja hetkeks mõtlema, aga ka küsimus, mis on esitatud loo tegelasele ning millele ka vastatakse. Lisaks on analüüsis ka seminaritööst lähtuvalt parafraasi sisene tsiteerimine.

Kirjeldustena nimetatakse lugudes erinevaid kirjeldamise võimalusi objektide järgi, mis on välja toodud Zirnaski (2008) bakalaureusetöös – (kujundlikud) olustiku ja atmosfääri kirjeldused, detailide kirjeldused, karakteri kirjeldused ning kontraste edastavad kirjeldused – ja lisaks, lähtuvalt käesoleva töö autori seminaritööst (Seiton 2010), ka tegevuste kirjeldused. Autori kohaloleku hindamiseks kasutab autor Priit Pulleritsu (1997) liigitust, kus autor võib esineda kas kokkuvõtja, vaatleja või kohtunikuna. Eraldi on vaatluse all ka minavormi kasutamine, mis selgelt positsioneerib autori kohaloleku tekstis.

Struktuurielementidest analüüsib antud töö loo algust, lõppu ning üldist ülesehitust. Vastavalt Pulleritsu (1997) teooriale on eraldi vaatluse all ka teemalõik ja selle olemasolu. Teoorias nimetatud algustele (uudislik, kirjeldav, intsident-, dialoogsissejuhatuse) lisandus pilootuuringus (Seiton 2010) algus autori monoloogiga, mis sisuliselt tähendab autori arutlust mingil konkreetsetel teemal. Loo lõpetamisele lisandus (kokkuvõttev-, raam-, harali-, perspektiivlõpp (Pullerits 1997)) loo lõpetamine tegelase tsitaadiga.

Kuigi olemusloo žanrit on sarnase meetodi abil varasemalt analüüsinud Mart Zirnask (2008), siis antud töö kodeerimisjuhend on koostatud tollest tööst iseseisvalt. Peamiseks põhjuseks siinkohal ongi asjaolu, et antud töö eesmärk on uurida vaid Eesti olemuslugu ning just Eesti kontekstis, Zirnaski bakalaureusetöö eesmärk oli võrrelda erinevate kultuuride olemuslugu ning seetõttu on ka kodeerimisjuhend koostatud lisaks vene, saksa ja anglo-ameerika olemusloo kontseptsioonidele.

Pool-struktureeritud intervjuude eesmärk on uurida, mis mõjutas autoreid kirjutamisel ja milline oli kirjutamisprotsess. Intervjuud on tehtud kolme valimisse kuulunud ajalehe ajakirjanikuga, kes on vastavalt eelnimetatud perioodide üks enim olemuslugusid kirjutanud autor. Sellest lähtuvalt on intervjuueeritav esimesest perioodist (1970 – 1980) Nasta Pino,

teisest (1981 – 1996) Vahur Kalmre ning kolmandast Juhani Püttsepp (1997 – 2010). Intervjuude transkriptsioonid on toodud töö lisas.

Käesoleva töö eesmärk on vaadata, milline on olnud olemusloo sisemine areng – see tähendab žanri sisene areng, kus struktuuri- ja stiilivõtete muutumist vaadatakse olemuslugude sees. Kuigi töös otsitakse muutustele ka põhjuseid, ei ole see töö eesmärk ning jääb pigem teisejärguliseks. Samuti üritab töö autor žanri arengu vastavalt muutustele ka periodiseerida ning need perioodid ära kirjeldada ja põhjendada.

Käesolevas bakalaureusetöös tõstatab autor kaks uurimisküsimust, millele hiljem ka vastab:

- Kuidas on aja jooksul muutunud olemusloo struktuurivõtted ja väljendusviis?
- Millistesse perioodidesse võiks olemusloo jagada lähtudes tema sisemistest arengutest?

3. Tulemused

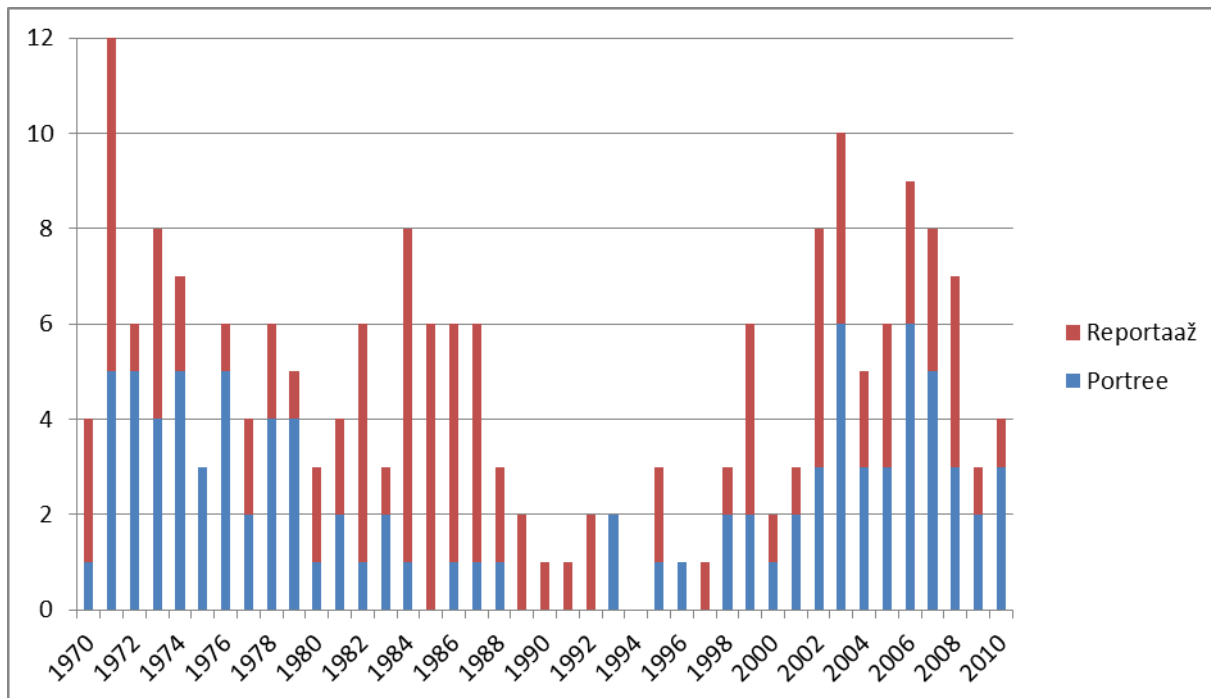
Käesolev peatükk annab ülevaate olemuslugude ilmumisest vaatlusalustel perioodidel ning kirjeldab antud uurimistöö tulemusi lähtuvalt kodeerimistabelist.

Siinkohal toonitab autor, et järgnevalt on mõiste 'olemuslugu' all peetud silmas antud töö valmisse kuulunud portreed ja reportaaži. Käesolevat mõistet kasutatakse järgnevalt ilma selgituseta.

Kuna uurimusse võetud portree ja reportaaž on olemusloo aläžanrid, mis vastavad teooria järgi peamistele olemusloo tunnustele, siis ei pööra käesoleva töö autor tunnuste esitamisele aläžanrite kaupa suurt rõhku ning vaatab neid ühiselt olemusloona.

Alates 1970. aastast kuni 2010. aastani ilmus oktoobrikuude Edasis, Postimehes ja Tartu Postimehes 103 reportaaži ja 93 portreed (joonis 1).

Joonis 1. 1970-2010 aastatel oktoobris ilmunud olemuslugude arv.

Enim ilmus valimisse võetus kuus olemuslugusid (st portreesid ja reportaaže) 1971. aastal ning kõige vähem 1994. aastal, mil oktoobris ei ilmunud ühtegi olemuslugu. Olemusloo võib

ilmumissageduse järgi (jaotuse piiriks on stabiilselt üle kolme või alla kolme loo kuus) jaotada kolme suurde perioodi – 70ndate algusest kuni 1987.aastani ilmus keskmiselt oktoobrikuus kuus lugu, seejärel hakkas lugude arv vähenema kuni keskmiselt kahe looni kuus. 90ndate lõpus hakkas lugude arv taas tõusma, kuni oli saavutanud oma endise arvu ning kuus ilmus keskmiselt kuus lugu.

Kokku ilmus lugusid 91-lt erinevalt autorilt. Siinkohal on mainimisväärne, et neist vaid kolmandikult ilmus rohkem kui kolm lugu. Üheks põhjuseks, miks valimis esines peamiselt erinevate autorite lood, võib mängida rolli vaatlusalustes lehtedes (nii Edasis kui Tartu Postimehes) graafiku kasutamine, mis tähendas, et kõik toimetuse autorid pidid graafiku alusel kirjutama mingi perioodi järel suurema [peamiselt paarisküljel] olemusloo (Kalmre, lisa 1.4). Et kolmandik autoreid kirjutas rohkem lugusid, võib põhjendada sellega, et igaüks, kes soovis, võis ka graafikuväliselt olemuslugusid kirjutada (Kalmre, lisa 1.4). Samuti võisid Nasta Pino (lisa 1.3) sõnul Edasi ajal autorid luua oma rubriigi ning kirjutada sinna mingil teemal lugusid.

„Omaette mingid rubriigid olid ja ise ta võis välja mõelda enda rubriigi ja ise vedas seda üksinda mitu nädalat.

Mul oli üks seeria naistest, Majalukk. Kuus või seitse nädalat, erinevatest naistest. Ja see oli täiesti niisugune parteiväline ja suuniste väline. Ainult minu enda vastutatud ja minu valitud olid need inimesed.“ (Pino, lisa 1.3)

Teema. Antud valimi lugude temaatika ühtis üldjoontes teoorias välja tooduga ning nõukogudeaegsed lood kirjutasid peamiselt ideoloogilisi seisukohti propageerivatel teemadel. Nii sattusid lugude keskmesse põllutööteemalised lood, sotsialistlike võistluste käekäik ja tüüpilise töölise elu. Näitena võib tuua lood treialist, teenelisest näitlejast, arstist ja tehase tööpäevast. Oktoobrikuus tähistatava õpetajate päeva tõttu ilmus ka portreid õpetajatest. Samuti ilmus lugusid „rahvaste sõpruse“ kinnituseks ning portree keskmes oli eksootilise päritoluga Tartu autojuht või reportaaži tegemas käidi näiteks Kaunases.

Nasta Pino (lisa 1.3) rõhutas, et kuigi teemad ei olnud nõukogude ajal ette antud, eelistati kirjutada siiski tööinimesest. Nasta Pino (lisa 1.3), Vahur Kalmre (lisa 1.4) ja Juhani Püttseppa (lisa 1.5) sõnul sõltus teema suuresti siiski konkreetsest autorist ning sellest

valdkonnast, millest ta toimetuses peamiselt kirjutas. „Põllumajanduses oli kaks inimest. Mõlemad kirjutasime, mida oli vaja. Mõlemad tahtsime lugusid kirjutada. Teine oli Olev Anton, tema oli väga andekas sellel lugude alal. Mõlemad tahtsime kirjutada [olemus]lugusid ja kirjutasimegi.“ (Pino, lisa 1.3)

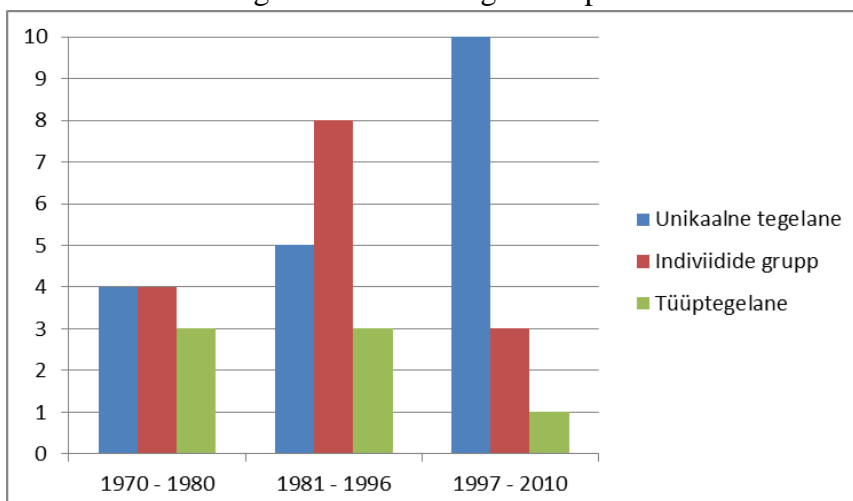
1980ndate lõpust muutusid teemad mitmekesisemaks ning rõhusid rohkem nii inimlikule huvile kui ka aktuaalsusele. Näiteks lood suvisest kohvikute olukorrast, vastavatud piiripunktidest ning rahva usuleigusest. Erinevalt varasemast tulid olemusloo käsitusse 80ndate lõpus ka negatiivsed teemad: esimesed neist kritiseerisid reportaaži vormis alkoholimüügiseadust ning tööjõupuudust, edasi kirjutati ilustamata ühiselamute ja tudengite halvast olukorrast, end lõikuvast noorest luuletajast kui ka inimestest, kes elavad prügimäel.

„Paljudest asjadest sai kirjutada, aga mingis ühes võtmes ainult. Aga et oluliselt oleks sel perioodil, mida mina mäletan, 80-st või 79ndast aastast, otseselt mingeid ettekirjutisi /.../ küll ei olnud./.../ Aga selge on see, et inimlikke lugusid, mille taga on õnnetused ja probleemid, neid ikka väga palju ei saanud kirjutada.“ (Kalmre, lisa 1.4)

Siiski võib öelda, et neljakümne aasta jooksul püüdsid ajakirjanikud lugejateni tuua võimalikult põnevaid persoone ning ühiskondlikult aktiivseid teemasid.

Enim kirjutati olemuslugusid unikaalsetest tegelastest ning indiviidide gruppidest, vähem tüüpilistest tegelastest (joonis 2). Unikaalsed tegelased ilmusid olemuslugude keskmesse üheksakümnnendate alguses.

Joonis 2. Olemuslugudes esinenud tegelased periooditi.

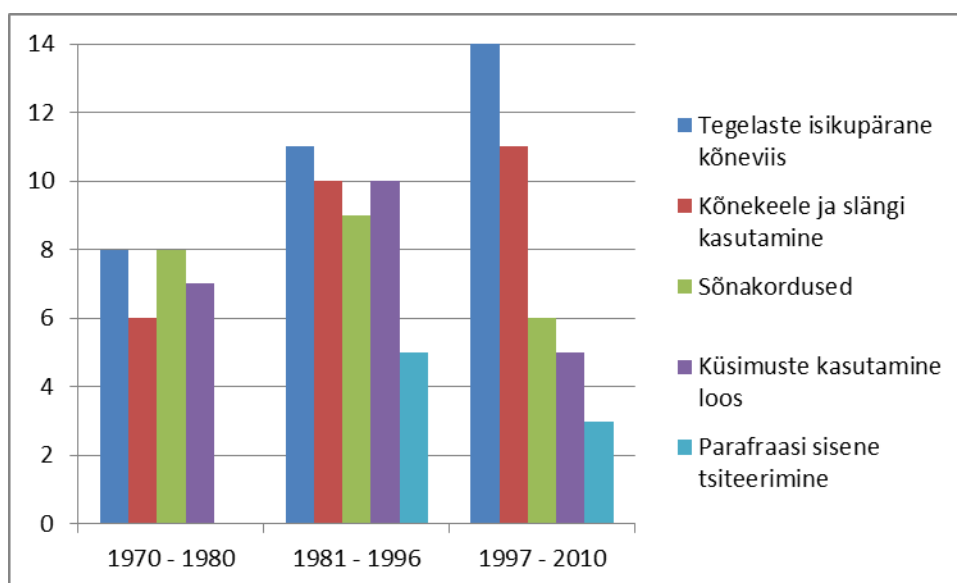

Unikaalsed tegelased esindasid lugudes iseenast ning olid valitud oma unikaalsuse tõttu. Sinna kuulusid sageli kultuurivaldkonnas tegutsevad inimesed, nagu kirjanikud, kunstnikud, näitlejad, aga ka põneva hobiga või ühiskondlikult aktiivsed inimesed. Nagu ka eelnevalt mainitud, olid nõukogude ajal lugude keskmes pigem tüüpilised tegelased või indiviidide grupid. Viimastest kirjutati olemuslugudes pisut vähem kui unikaalsetest tegelastest. Ka siinkohal on murdepunktiks üheksakümnendad, ent seekord vastupidi. Nimelt olid enne seda lugude keskmes nii mõne kolhoosi töötajad, praktikandid kui ka näiteks leedukad, hiljem oli indiviidide grupp aga üksiku loo keskmes, näiteks joodeldajate huviringis. Kõige vähem kirjutati lugusid tüüpilistest tegelastest, kellest ilmus üksikuid lugusi, enim 70-80ndatel, hiljem vähem.

Stiil. Olemusloo stiilelementidest on antud töös vaatluse all sõnakasutus loos, kasutatud kirjeldused, lauseehitus ning autori kohalolu tekstis.

Keskmiselt esines lugudes kolm antud töö raames välja pakutud sõnakasutuse tunnust, vaid kahel korral oli loos kasutatud vaid tegelase isikupärast kõneviisi ning sõnakorduseid. Enim esines tegelaste isikupärast kõneviisi (joonis 3), mida ei kasutatud vaid 80ndate teises pooles. Pea sama palju esines lugudes ka kõnekeelt ja slängi, millest viimase kasutus muutus julgemaks ja osakaal suurenes 90ndatel. 1984. aastani esines lugudes hilisemaga võrreldes rohkem tahtlikke sõnakorduseid, ent sellest aastast on lugudes näha ka parafraasi-sisest tsiteerimist (tabel 4).

Joonis 3. Olemuslugude sõnakasutuse esinemine.

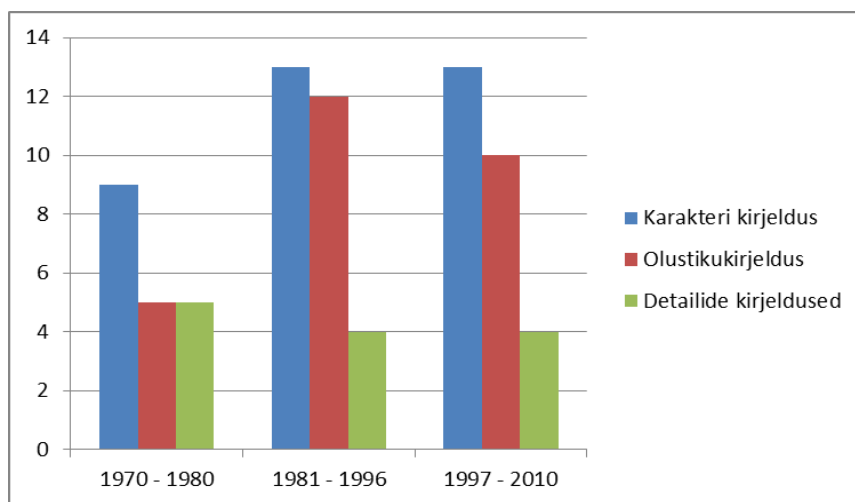
Tabel 4. Olemuslugudes esinenud sõnakasutuse tekstinäited.

Tegelaste isikupärane kõneviis
<ul style="list-style-type: none"> „Seda küll,“ ei tõota proua häällolligi järeleandmist. „<u>Aga mõni tuleb nii vaikselt, tšuhha-tšuhha, et ei pane enne tähele, kui... Ja siis pean mina pärast seletusi kirjutama.</u>“ (Pau 2001)
Kõnekeele ja slängi kasutamine
<ul style="list-style-type: none"> Kõnekeele kasutamine: Fakt, et <u>kui töölisklass, talupojad ja intelligendikesed kogu suurel kodumaal punkt kell 14 hakkavad uutmistöö asemel viinalette ründama</u> (enne seda on teatav aeg kulunud „õige poe“ välja peilimiseks), siis ega see toodangu väljalaset suurenda, pigem täitsa vastupidi. (Esko 1988) Slängi kasutamine: Turult suundun Herne tänavale, sest kurjad keeled räägivad, et Herne poest võib lausa letilt <u>samakapudeli</u> kätte saada. (Rajalo et al 1999)
Tahtlikud sõnakordused
<ul style="list-style-type: none"> <u>Soe</u> on siin ja see <u>soojus</u> tuletab meelde ühe <u>sooja</u> lubaduse, antud sealsamas linna varustamise staabis. (Russak 1981).
Küsimuste kasutamine loos
<ul style="list-style-type: none"> <u>Kuidas võiks dendropargis oma teadmisi täiendada need linlased, keda elu pole dendroloogiaga seni kokku viinud?</u> (Püttsepp 2009)
Parafraasi sisene tsiteerimine
<ul style="list-style-type: none"> Mehed tuletasid meelde, et nädalapäevad varem oli EVTV eetris olnud saade Tartu Aardlapalu prügimäest, aga seal olevat <u>„ülemused rääkinud, mis neile meeldib“.</u> (Ottas 1995)

Sarnaselt sõnakasutusele, esines ka erinevaid kirjeldusi ühes loos mitu. Kirjelduste kasutamise võib jagada mõtteliselt kaheks võrdseks grupiks: lood, mis kasutasid palju ja erinevaid

kirjeldusi (kuni kuut erinevat liiki kirjeldust) ning lood, mis kasutasid vähe kirjeldusi (kuni kaks eri liiki kirjeldust). Viimaste hulka kuulub ka üks lugu, kus puudusid kirjeldused, mis ei ole vastavuses teoreetilise lähenemisega. Siinkohal pöörab töö autor tähelepanu asjaolule, et kirjelduste suurem ja väiksem esinemine loos on ajas üsna juhuslik. Enim kirjeldati lugudes olustikku ning karakterit, nii tolle välimust kui isiksust. Kõige vähem esines kujundlikke ja kontraste edastavaid kirjeldusi (joonis 4).

Joonis 4. Lugudes enim esinenud kirjeldused.

Nii olustiku- kui karakteri kirjeldusi esines rohkem alates 80ndate teisest poolest. Seevastu atmosfääri ja olustiku kujundlikku kirjeldust esines sagedamini kahel esimesel kümnendil. 80ndate algusest 90ndate lõpuni kasutatakse pigem vähem ja rohkem ühetaolisi kirjeldusi, näiteks ei esine siis kontraste edastavaid või detailide kirjeldusi (tabel 5).

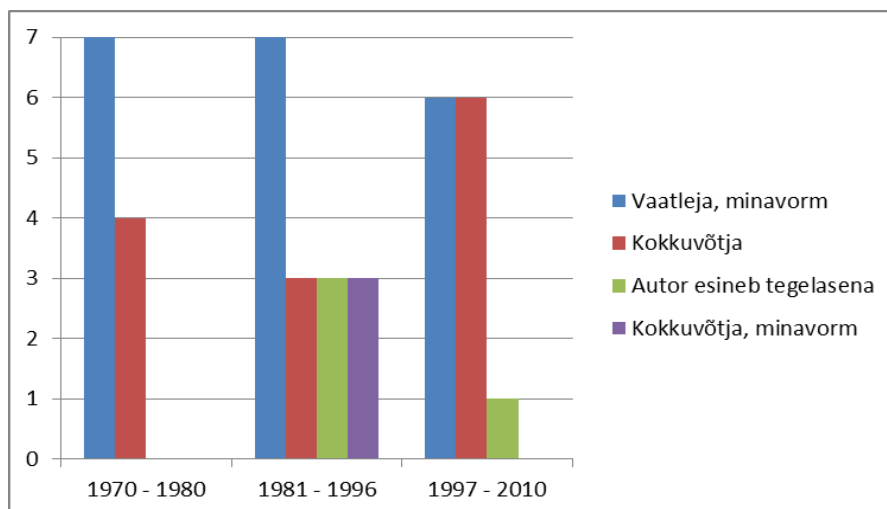
Tabel 5. Olemuslugudes kasutatud kirjelduslike võtete tekstinäited.

Olustiku kirjeldus
<ul style="list-style-type: none"> <u>Kitsuke betoonbassein</u>, kus kollaste kummiülikondadega kalakasvataja Rein Saral ja tiigitööline Oskar Madi põlvini seisavad, lööb äkitselt kihama. Kui <u>mudasogane vesi</u> on jõkke valgunud, jääb <u>võrgule hõbedane rabelus</u>. (Hanso 1983)
Karakteri kirjeldus
<ul style="list-style-type: none"> Karakteri välimuse kirjeldus: Tartu miilitsad, kaks <u>sinise jopiga noormeest</u> ja üks <u>prillidega habemik</u> laadisid

<p>ennast sinisesse „Aviasse“ ja kulgesid Venemaa poole. (Tali 1990)</p> <ul style="list-style-type: none"> Karakteri isiksuse kirjeldus: Sest enda meelest on näitlejanna Jane Marple'iga kaunis ühtemoodi: <u>uudishimulik vanadaam, kes tukib teisi alailma õpetama</u>. (Viira 2000)
Detailide kirjeldus
<ul style="list-style-type: none"> Raudtee tänava plekkgaraažide taga on raudteel <u>roostevärvi pea. Määratud killustikuga nii ühte karva</u>, et astun sellele peaaegu peale – ju on see siin olnud juba kuid. (Pau 2001)
Atmosfääri kirjeldus
<ul style="list-style-type: none"> Klassis on fotograaf, <u>valitseb totaalne elevus, segadus, edevus</u>. (Paaver 1985)
Tegevuse kirjeldus
<ul style="list-style-type: none"> <u>Viltuselt naeratades ja tahtmata sõnagi lausuda tõttas ta kaugemale onnide poole</u>. (Ottas 1995)
Kujundlik kirjeldus
<ul style="list-style-type: none"> Kujundlik olustikukirjeldus: <u>Ehitise puidust osa nägi tõepoolest masendavalt kurvameelne välja</u>. Vähe sellest, et ta silmnähtavalt vana ja väsinud oli – ei olnud vist ühtki tervet aknaklaasi. (Tali 1990) Kujundlik atmosfääri kirjeldus: Õnneks jõuab ta ikka mõneks päevaks ka oma paradiisi Saaremaal, mis asub keset metsi ja <u>kus on nii vaikne, et ka linnulaul tundub vahel meeletu mürana</u>. (Paavle 2006)
Kontraste edastavad kirjeldused
<ul style="list-style-type: none"> <u>Koerajäänuste kõrval killustiku vahel õitseb rukkilill</u>. (Pau 2001)

Pooltes lugudes esines autor vaatlejana ning kasutas minavormi (joonis 5), see tähendab, et autor oli loos tegelane. Kusjuures, kõige vähem kasutasid autorid antud viisi 90ndatel. Siinkohal tasub mainida ka, et vaatleja rolli võtnud autor kasutas alati minavormi.

Joonis 5. Autori esinemine loos.

Kolmandikus lugudes esines autor üsna neutraalse kokkuvõtjana, kus autori „mina“ jäi pigem tagaplaanile ning autor ei andnud loos tegelaste tõestamata hinnanguid või fakte. Kusjuures, kolmel korral kasutas autor kokkuvõtja rollis ka minavormi – 80ndate ja 90ndate alguses, kümne aasta jooksul, mil kokkuvõtvat rolli üksikult ei kasutatud kordagi. Vaid korra esines autor antud lugudes kohtunikuna, mis eelpool toodud teooria järgi eeldab konfliktset lugu, kus autor esitab erinevate poolte seisukohad ilma loosse mittepuutuvate faktideta.

Neljas loos esines autor tegelasena, kus kodeerija hinnangul ei sobinud autorile ükski teoorias välja toodud roll, neist kolmes kasutas autor minavormi. Ühes loos oli autor peategelane ning kirjeldas lavataguse jutustajana tegelase tegevust (Kõlu 1992). (tabel 6)

Tabel 6. Autori esinemine loos, tekstinäited.

Autor esineb loos vaatlejana ja kasutab minavormi
<ul style="list-style-type: none"> <u>Vaidlen vastu</u>, et kui naisterahvast inimene oma saabuva vanaduse arvel nalja suudab visata, siis tähendab see kindlasti ainult ühte – temal seda ohtu veel ei ole. (Taavas 1970)
Autor esineb loos kokkuvõtjana
<ul style="list-style-type: none"> Kokkuvõtja: Vaike Jakobsoo ja Maia Juhkam <u>teevad käigupealt kokkuvõtte: keraamika on võtnud jumet, muutunud värvilisemaks.</u> (Kevvai 1979)

- Kokkuvõtja, minavorm:

Tulime tagasi, kui pelediga oldi ühelpool. Nüüd kobrutasid püügibasseinis vett krabipurakad. Kaks meest kahvadega jälle põlvini kala sees, laadimas korvi, mis traktortõstuki noole otsas rippus. (Hanso 1983)

Autor esineb loos peategelase või jutustajana

- Peategelane, minavorm:

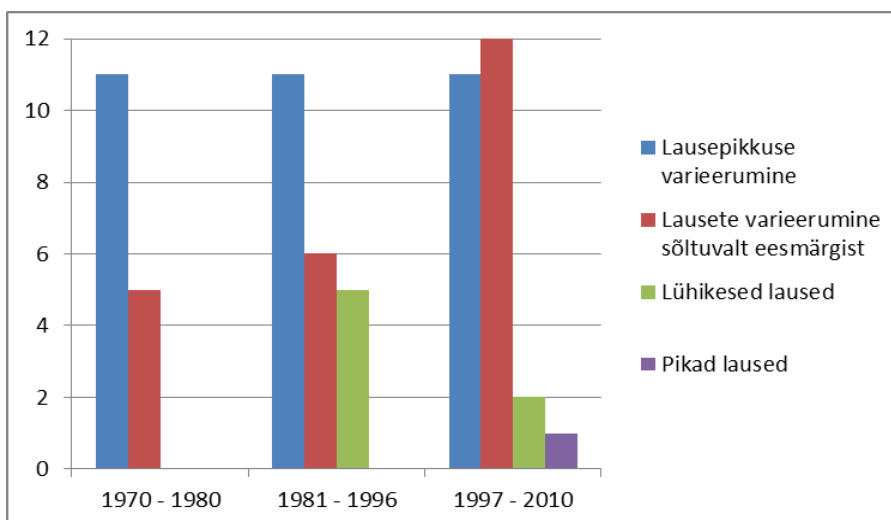
Ei oska arvata, kas meie tähelepanuvõime vedas alt või sisenes seltsimees Montarovski tagauksest. Ei tea, kui kaua me oleksime seal veel passinud – õues kiskus juba pimedaks -, kui TASS-i mees poleks meid sisse kutsunud. Seltsimees ülemus olevat majas ja võtvat kõik korraga jutule. (Karja 1991)

- Jutustaja:

Hommikul ärkab Indrek külmast. Selles pole midagi imelikku, sest nende ühiselamus pole kütteperiood veel alanud. Ta lükkab kaks tekki ja vanaisa lambanahkse kasuka pealt ära ning tunneb kohe, et miski ei klapi. Temperatuur toas on langenud alla igasuguse piiri. Indrek teeb mõlemad silmad täiesti lahti ja märkab akent. (Kõlu 1992)

Peaaegu kõikides lugudes kasutasid autorid erineva pikkuse ja eesmärgiga lauseehitust (joonis 6), mis tähendab, et lisaks pikkusele varieerusid laused ka sõltuvalt tema eesmärgilt (kirjeldavalt tegevust edastavatele või jutustavad tsitaatidega).

Joonis 6. Lauseehitus lugudes.

Kaheksakümnendatel lisandus ka vaid lühikeste või konstruktsioonilt lihtsate lausete kasutamine. Pikki ja pigem keerulisi lauseid leidis vaid ühes loos aastal 2009. (tabel 7)

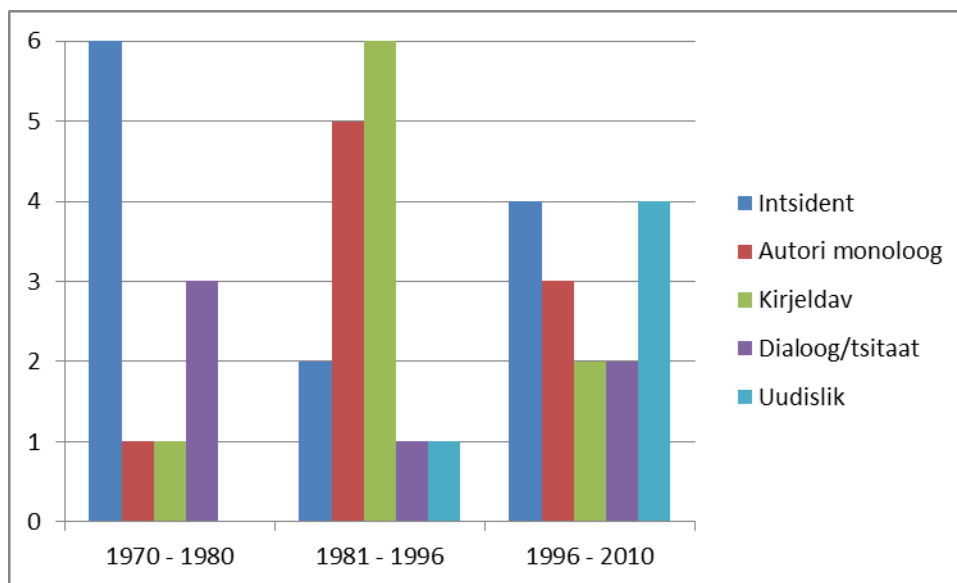
Tabel 7. Lauseehituse varieerumine olemusloos, tekstinäited.

Lausepikkuse varieerumine
<ul style="list-style-type: none"> Kogu seltskond väristab jubeduses õlgu. Nad ei pea millekski argumenti, et bussijaamas polegi vaja niisama passida, siin tuleb vaid bussi peale istuda. (Nuust 2003)
Lauseite varieerumine sõltuvalt lause eesmärgist
<ul style="list-style-type: none"> Kui proovid pihta hakkasid, vajus Krinali õlule suur vaev ja nii mõnedki õöd läksid detektiivikalduvustega vanapreili osa nahka. „Ma ei kujutanud ette, kas saan selle rolliga hakkama,“ räägib ta. „Pealegi on miss Marple’it väga hästi teinud nii Ita Ever kui Tiia Kriisa.“ (Viira 2000)
Lühikeste, konstruktsioonilt lihtsate lausete kasutamine
<ul style="list-style-type: none"> Perearst meenutas aegu, kus oodati Kastre-Peravalla soosaarte taludesse. Autoga pääses suure veeni, siis tuli paati ronida ja haige juurde sõita. Nüüd pole soosaartele kutsutud, inimesed on sealt ära tulnud. Praegu on kõige kaugemad visiidid Järvelja metsaküladesse. (Puusepp 1986)
Pikkade, konstruktsioonilt keeruliste lausete kasutamine
<ul style="list-style-type: none"> Huvi võõrpuuliikide vastu on suur, seda kinnitab Alvar Peterson oma kogemuse põhjal Tartu puukooli juhina. Rohkem kui pooli dendropargis kasvavaid liike saaks puukoolidest osta, ja inimesed hangivadki võõrliike oma aedadesse meelsasti – on selle põhjuseks siis kollektsioneerimishuvi või igatsus ilu järele. (Püttsepp 2009)

Struktuur. Struktuurivõtetest olid antud töös vaatluse all sissejuhatust, loo lõpp, terviklik ülesehitus ning teemalõigu olemasolu.

Lugude alustamiseks kasutasid autorid enim intsident sissejuhatust ehk alustamist looga (*story*), kirjeldavat sissejuhatust ja autori monoloogi. Mõnevõrra vähem kasutati alustamist tegelase tsitaadi või dialoogiga autori ja tegelase vahel ning uudislikku sissejuhatust. (joonis 7)

Joonis 7. Olemusloo alustamiseks kasutatud vormivõtete esinemine.

Intsidentsissejuhatust kasutati enim 70ndatel, mainimisväärt on, et kaheksakümnendatel ei kasutatud seda sissejuhatust kordagi ning hiljemgi on ta esinenud pigem harva. Seevastu kirjeldavat ja autori monoloogi on kasutatud justnimelt kaheksakümnendatel ning vähem enne ja pärast seda. Uudislikku sissejuhatust võib lugeda aga kaasaegse olemusloo tunnuseks, kuna esimene taoline algus ilmus alles 90ndate keskpaigas. (tabel 8)

Tabel 8. Olemusloo alguses kasutatud vormivõtted.

Intsidentsissejuhatatus ehk alustamine looga (<i>story</i>)
<ul style="list-style-type: none"> Kui noorteklubi Urg pealik, fotograafiatudeng Tiit Joala päris oma keskkoolitüdrukust õelt Sirjelt, millist huviringi tahaks tema Urus näha, vastas piiga: tahan joodeldada! <p>Mõeldud-tehtud. Õe absurdisoonega harjunud Tiit kergitas ainult kergelt kulmu, kuid ei pannud asjale kätt ette. Selle nädala teisipäeval koguneb kümmekond joodeldajat Urus juba kuuendat korda. Täpsemalt: kakofoonilist joodeldajat. (Pau 2005)</p>
Autori monoloog
<ul style="list-style-type: none"> Kaunas on vana linn, on ilus linn Nerise jõe suudmes. 400 000 elanikku. Suur väikelinn – ei. Väike suurlinn – jah. <p>Tartust tema sõpruslinna jõudmiseks kulub täistööpäev rongisõitu ja pool tundi bussisõitu. Rongiga sõit ongi meil käsil, kaks edasilast teel „Kauno Tiesa“ kolleegide</p>

<p>juurde, iga-aastane ja reeglipärane (vastastikune) külaskäik. Korraga torkab pähe, et aadress on ikkagi koju kirjutuslaua sahtlisse jäänud. Kümme aastat pole Romast näinud. Oleks alles üllatus, kui nüüd korraga tema poole sisse sadada.</p> <p>Aga kuhu sa sajad, kui ei tea aadressi. Aadresslaud. Romas Kri...vicius, Kra...vicius, Kro...vicius. Aastas kord uusaastakaart saata, see pole Leedu nimede õppimiseks kõige parem moodus. Nii ta on, kirja kirjutamise aeg kaob kuhugi... Vanasti, kui oli vaja ainult koolis käia, oli teine asi. Siis läks Romas sõjaväkke, siis hakkasime mõlemad naist võtma ja lapsi kasvatama. Ülikool. Sinna see kirjavahetus kaduski. Nüüd ei päästa vist muu, kui tuleb minna tema kooli, kus me kord sõpradeks saime. Jah, täpselt nii tuleb teha. (Esko 1977)</p>
Kirjeldav sissejuhatus
<ul style="list-style-type: none"> Lõuna-Aserbaidžaanis, Alhas Musseibi poeg Magerramovi sünnikohas on hoopis teistsugune loodus kui Eestimaal. Kevad tuleb vara ja kostitab kohe palavusega, nii et mõne päeva jooksul vohab kõikjal rohelus. Viinamarjaväädid sirguvad silmnähtavalt, peagi näitavad õiesilma kevadlilled. Kuid seda ilu ja silmalõbu pole kauaks. Kiiresti kuivad asulat läbiv jõgi kitsaks, juba maikuu lõpus kõrbe kogu ümbrus pruuniks, erkrohelist värvi püsivad vaid viinamarjaaiad, haljassinkjas vines seisavad mäed. (Karja 1982)
Dialogsissejuhatus ehk tsitaatsissejuhatus
<ul style="list-style-type: none"> Autori ja tegelase vaheline vestlus: „Ei, ei! Õnne ärge küll soovige,“ kukutab vastne vabariigi teeneline kunstnik Milvi Koidu mu sellesuunalise ürituse läbi. „Parem siis juba kaastunnet avaldada.“ No-noh? (Taavas 1970) Tegelase tsitaat: „Arsi“ direktori laual on vimpel ja vimplil kiri „Põlva gaas ’79“. „Põlva on ikka meeldiv tellija,“ kiidab Juhan Lust. „Ja mis nende juures veel kõige meeldivam – nad on kunstiaktiivsed plaanipäraselt. [...]“ (Kevvai 1979)
Uudislik sissejuhatus

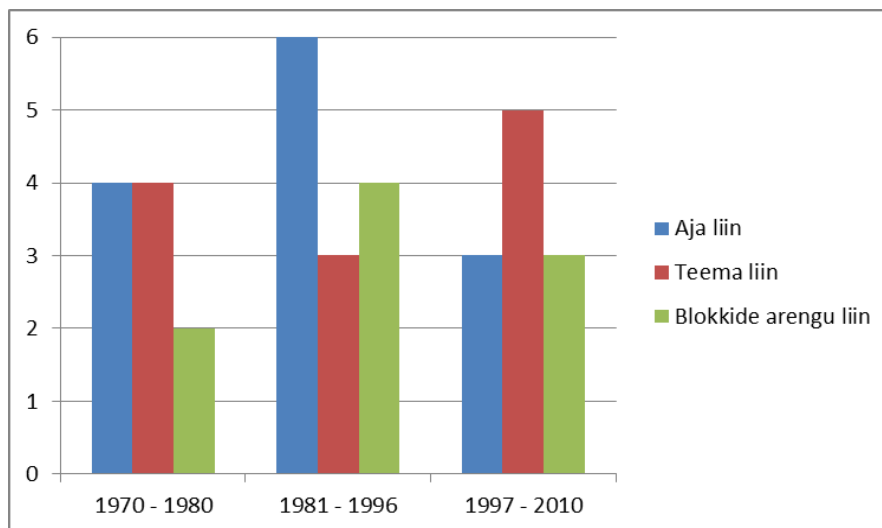
- Helsingis elava eesti kunstniku Aivo Bluminäitus „3+ x caelum“ Obu-galeriis pakub vaadata maalitud taevavõlve põhjast ja lõunast. Kõik pilvepildid räägivad oma lugu. (Viira 1998)

Viies loos oli sissejuhatuse ja teema arenduse ühenduslülina olemas teemalõik, mis andis teada loo keskse idee. Kolm nendest ilmus perioodi viimasel kümnendil, millest siiski töö autori hinnangul järeltusi teha ei saa ning seega võib öelda, et teemalõigu olemasolu oli juhuslik ja marginaalne.

- Imevahvad laste muusikaliste näidendite raamatud koos laulu-tantsu õpetuste ja nootidega ning CD-ga on loonud Halliki Pihlap. Särav ja energiat täis naine juhib Eesti Rahvamuusikakooli. Tule-kaasa põhimõttel on ta tegutsenud kogu elu. Inimesi rahvamuusika juurde toonud ja ettevõtmisi vedanud. (Reinart 2008)

Loo üldise ülesehituse juures on antud töö uurimuses vaatluse all loos domineerivaim struktuur, kuna, nagu ka teooria soovitab erinevaid struktuurivõtteid omavahel kombineerida (Pullerits, 1997). Seega näitab antud tabel (joonis 8) lugude keskset ülesehitust, kuigi enamikes leidis ka teiste elemente.

Joonis 8. Olemuslugudes enim kasutatud struktuurivõtete esinemine.

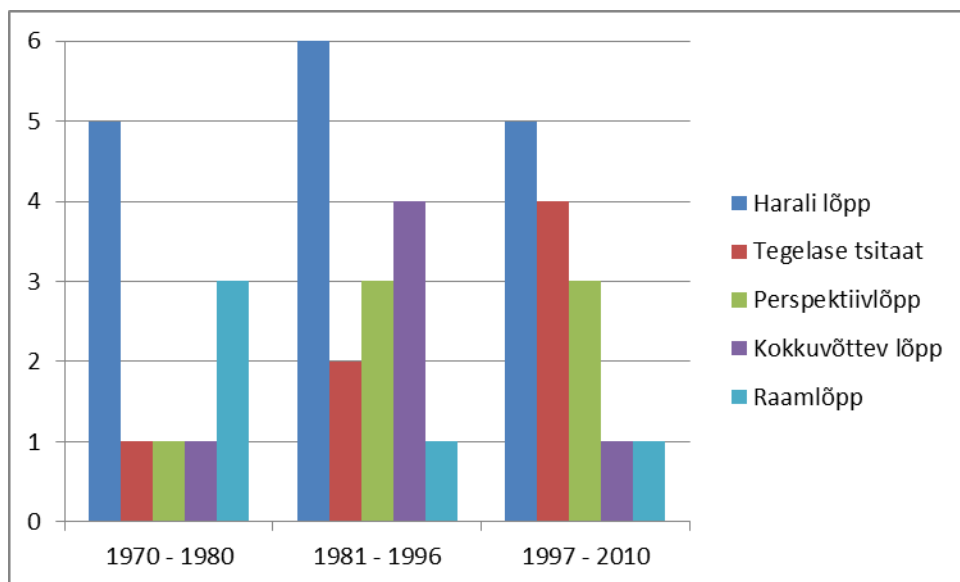
Enim kasutatud aja liini esines rohkem 90ndate alguseni, hiljem kasutati ajalist ülesehitust küll vähem, ent võib öelda, et viimasel kahel aastakümnel kasutati ülesehituseks mitmekesisemaid viise ning lisaks aja liinile tõusid esile üksikud julgemad katsetused, näiteks

kataloogi ülesehitus. Üldiselt jagunes erinevate struktuurivõtete kasutamine ajas üsna juhuslikult.

Kordagi ei esinenud valimisse kuulunud lugudes Robert Ruarki tinamehe struktuuri, mida toetab ka teemalõikude vähene esinemine lugudes – antud struktuuri üheks elemendiks ongi teemalõik.

Olemusloo lõpetamiseks kasutati antud perioodil enim harali – ehk püäntlõppu, kus toodi sisse mingi uus mõte. Üsna võrdselt kasutati loo lõpetamiseks tegelase tsitaati ja perspektiivlõppu ning kokkuvõtvat ja raamlõppu. (joonis 9)

Joonis 9. Olemuslugudes lõpetamiseks kasutatud vormivõtete esinemine.

Enim kasutatud püäntlõppu, kus autor tõi loo lõpus sisse uue mõtte, kasutati neljakümne aasta jooksul üsna võrdselt, pisut vähem esines taolist ülesehitust kaheksakümnendatel ja perioodi kuulunud viimasel viiel aastal. Samuti ei saa tuua välja suuri erinevusi loo lõpetamisel tegelase tsitaadiga, kokkuvõtvalt või perspektiiviga, kuna nende kasutamine jaotus neljakümne aasta peale üsna ühtlaselt. Raamlõpp, kus lõpp seotakse algusega, seevastu esines enamasti aga seitskümnendate lõpus ja kaheksakümnendate alguses. (tabel 9)

Tabel 9. Olemusloo lõpus kasutatud vormivõtted, tekstinäited.

Harali lõpp
<ul style="list-style-type: none"> • <u>Endel Rummeli harrastus on väga tõsine. Tõenduseks kas või see, et mitmel korral on raske maavärina läbielanud piirkondadest abi kutsunud juhuslikult terveks jäänud amatöörsaatja kaudu või see, et Tšiili sündmustest sai maailm kõigepealt teada raadioamatööride kaudu:</u> ametlikud informatsioonikanalid olid hunta kontrolli all. (Joonase 1975)
Lõpetamine tegelase tsitaadiga
<ul style="list-style-type: none"> • Kõige enam aga aitas ja aitab Hallikit tema abikaasa. „Kas või needsamad Muinasmaa raamatud – Heino julgustas nendega tegelema ja tema korraldas kõik, mis puudutab tehnilist ja materiaalist poolt. Kõigis ettevõtmistes on Heino olnud mulle nõu ja jõuga toeks. Ka Tartumaa aasta ema nominendiks olemisel – vaevalt suutnuks ma olla tähelepanuväärne ema, kui isa ei oleks olnud abiks,“ lisab Halliki. (Reinart 2008)
Perspektiivlõpp
<ul style="list-style-type: none"> • Helle tunneb just praegu, kui seatud eesmärk on täidetud – intellektipuudega inimestele teenustesüsteem loodud -, et terve maailm on tema ees lahti. „Ma kohe ei tea, kuhu poole joosta,“ naerab ta. Ja kui tal jääb üle aega mõtetest, mis tema peas keerlevad sellesama teenustesüsteemi kvaliteedi parandamiseks, <u>unistab ta</u> – oh üllatust! – <u>vanadekodust</u>. „See oleks selline hubane koht, kus oleks vaimsust ja muusikat ning kuhu ma saaksin koos oma armsa abikaasa ja koduse mööbliga minna,“ kirjeldab naine. Mõistagi peaksid selles vanadekodus elama ka Helle sõbrad ja mõttekaaslased, kellega üheskoos praegu sõna otseses mõttes maailma parandatakse. (Paavle 2006)
Kokkuvõttev lõpp
<ul style="list-style-type: none"> • «Tuletagem meelde kümmet käsku, esimesed käsud on jumalast lugupidamise käsud. Isa ja ema austamisest räägib neljas käsk, kõige esimene inimlikke suhteid puudutav käsk,» räägib maakiriku õpetaja Tiit Kuusemaa ettevaatlikult, jättes kiriku ukse

leplikult lahti nii saabujate kui ka lahkujate tarvis.

Puhja rahvas kõnnib sellest uksest enamjaolt aga mööda. (Püttsepp 1999)

Raamlõpp

- Kaunases nagu üldse Leedumaal ehitatakse palju. Selle tõttu luhtus ka sõber Romase otsimine. Muidugi ei osanud koolis keegi öelda, kus elab praegu nende õpilane, kes kümme aastat tagasi lõpetas.

Läksime siis juhuti, üritasin tänavanurgapöördeid meelde tuletada. Maja ei oleks tohtinud koolist eriti kaugel olla.

„Ei, niimoodi ei tule midagi välja. Meil lükatakse vanu maju buldooseriga kvartalhaaval kokku ja püsti lüüakse uued,“ trööstisid Juozas Algisega. „Pead järgmine kord ikka aadressi ühes võtma.“

Järgmine kord on neid aadresse juba rohkem.

(Esko 1977)

4. Järeldused ja diskussioon

Järgnevas peatükis esitab autor uuringu järeldused, sidudes tulemused teooriaga ning vastates uurimisküsimustele. Seejärel annab peatükk hinnangu kasutatud meetodile ja esitab diskussiooni vormis lõppjäreldused. Autor tuletab lugejale meelde, et valimisse kuulusid olemusloo alžanrid portree ja reportaaž ning seega on järgnevad üldistused tehtud nende kahe alžanri tulemustest lähtuvalt.

4.1. Vastused uurimisküsimustele

1. Kuidas on aja jooksul muutunud olemusloo struktuurivõtted ja väljendusviis?

Käesolevas bakalaureusetöös uuriti olemusloo teoreetilist ja praktilist kontseptsiooni, mida kõrvutades on võimalik kirja panna olemusloo areng tema instrumentide ehk struktuurivõtete ja väljendusviisi ehk stiilivõtete kohalt.

Järgnevat peatükki eos kokku võttes võib öelda, et neljakümne aasta jooksul on olemusloo põhivõtted jäänud mõningate eranditega suuresti samaks, ent muutunud on nende kasutuse amplituud ja esinemine.

Samal seisukohal on ka käesoleva töö raames intervjueeritud erinevatel perioodidel kirjutanud ajakirjanikud, kes tõid välja sarnaseid jooni nii heal olemuslool kui ka olemusloo kirjutamisprotsessis. Nasta Pino (lisa 1.3) tõi välja, et olemusloos peab olema kirjutaja isikupära ning detaile. Vahur Kalmre (lisa 1.4) rõhutas lisaks ka konflikti ja loo (*story*) olemasolu ning Juhani Püttseppa (lisa 1.5) sõnul peab olema tugev algus ja lugu n-ö konksude külge riputatud.

Suures pildis on olemuslugu siiski säilitanud aastate jooksul oma kirjandusliku ja vaba olemuse ning inimkesksuse (Pino, lisa 1.3; Kalmre, lisa 1.4). Samuti on olemuslugu suuresti jäänud žanriks, mis ei põhine teorial ning mis kujuneb autoritel individuaalselt välja kogemuste põhiselt (Pino, lisa 1.3; Püttsepp, lisa 1.5).

Neljakümne aasta vältel on olemuslugude sõnakasutus oma mitmekesisuselt jäänud üsna samaks – lugudes on kogu aeg kasutatud nii tegelaste isikupärast kõnepruuki, lugeja poole pöördumiseks ning kohaloleku tunde suurendamiseks küsimusi, kõnekeelt ja sõnakorduseid.

Siiski on need tunnused aja jooksul leidnud suuremat ja väiksemat kasutust ning samuti muutunud mitmekesisemaks.

Antud töö valimi alguseks oli Eesti Nõukogude Liidu koosseisus ning äsja oli alanud stagnatsiooniaeg, kus kontroll meedia üle karmistus. Olemuslugusid analüüsides jõuavad muutused Edasi leheveergudele pisut hiljem, 70ndate keskpaigus väheneb detaile kirjeldavate olemuslugude arv vastupidiselt varasemale, mil neid leidis igas loos. Järgneva paarikümne aasta jooksul kirjeldatakse detaile pigem vähe ning värvikus ja tihe esinemine tulevad tagasi 90ndate lõpus.

Olemuslugu areneb aga stagnatsiooniajal edasi ning 70ndate lõpus hakatakse kasutama raamlõppu, kirjeldavaid sissejuhatusi ja autori monoloogiga alustamist. Siinkohal saab tõmmata paralleele ka nõukogude teooriaga, kus Peegel (1958) rõhutab, et portrees on oluline esitada ka tegelase psühholoogiline analüüs, mida autor oma monoloogiga tihti loos edasi arendas.

Uued viisid lugu sisse juhatada võtsid võimust 70ndate keskpaigus asendades pea kümneks aastaks intsidentsissejuhatuse.

80ndad on Eesti olemusloole üleüldiselt katsetamise aeg – kui varem on autorid valinud endale lugu kirjutades konkreetse rolli, kas neutraalse või tegelasena, siis järgneva kümne aasta jooksul esinevad erinevad autorid küll pigem neutraalses, sündmusi ja ütlusi kokkuvõtvas rollis, ent kasutavad minavormi. Lisaks kasutatakse lugudes esmakordselt läbivalt lühikesi ja lihtsa ülesehitusega lauseid – siiani on autorid lausepikkusega varieerunud – ning kirja pannakse antud valimi esimene parafraasi sisene tsiteerimine.

80ndate lõppu võib Eestis kirjeldada kui iseseisvuseelset perioodi ning see väljendus ka olemusloos, kõige enam küll olemusloo arvus. Nimelt algab 1987. aastal olemuslugude arvu vähenemine, mis kulmineerub 1994. aastaga, mil oktoobris ei ilmu ühtki olemuslugu. Veelgi enam - poole aasta peale ilmub Tartu Postimehes vaid üks olemuslugu. Kuna antud perioodi mahub nii iseseisvumine kui Edasi nimemuutus Postimeheks, kolimine Tallinna ning Tartu Postimehe ilmuma hakkamine Postimehe vahelehehena, võib öelda, et olemuslugude jaoks

puudus nii ruum kui vajadus, kuna keskenduti pigem uudislikele sündmustele ja nende kajastamisele:

„Ma arvan, et periood oli niivõrd põnev ja iga päev, mitte kui öelda iga ööpäev, midagi toimus, et sellised, inimlikud teemad langesid natuke teisejärguliseks. /.../ Lihtsalt nii palju toimus ümberringi, et pidid ju kogu aeg kirjutama uudiseid, mis toimub ja samal ajal nii palju oli ju võimalik kirjutada ka, ütleme selliseid, analüüsivad, selgitavaid, uurivaid lugusid, mis ei ole ju olemuslood, üks ole.“ (Kalmre, lisa 1.4)

Nõukogude Liidu varisemisega varisesid kokku ka tsensuur ja totalitaarne valitsemiskord ning Eesti ühiskond, sealhulgas ka meedia, hakkas tegutsema vabaturumajanduse põhimõttel. Võib oletada, et täitmaks meedia meelelahutusfunktsiooni, hakati olemuslugudes kasutama julgemat sõnakasutust. 80ndate lõpus hakati rohkem kasutama kõnekeelt ja ka slängi, mille kasutamine hiljem veelgi julgemaks muutus. Viis aastat hiljem oli tegelaste kõneviis isikupärasem ning kõnekeelsem. Lisaks hakatakse tihemini kasutama varem vaid harva kasutuses olnud perspektiivlõppu, kus lugu vaatab tegelase tulevikku.

Oma rolliga olemusloos hakkavad mängima ka ajakirjanikud. 90ndate alguses on nii mõneski loos raske defineerida autori rolli loos, kuna autor esineb kas kaadritaguse jutustajana, kes ei tõesta oma lauseid, aga samas ei kasuta ka minavormi, või pool-eksperimenti käigus peategelasena.

Pelgalt uue aja nähtus on läänelik uudislik sissejuhatuse, mis esmakordselt ilmub 1996 koos uue põlvkonna, n-ö „lapsajakirjanike“ tulekuga.

Kuna kohtuniku rolli kasutati analüüsitud artiklites vaid korra (kolmandal perioodil), võib eeldada, et portreesid ja reportaaže ei ole kasutatud konfliktsete teemade kajastamiseks, kus iga osapool saab sõna, vaid autori enda hoiaku/arvamuse edastamiseks. Kuigi lugusid ilmus ka konfliktsetel ja aktuaalselt probleemsetel teemadel (alkoholimüük, prügimäelapsed, tööjõupuudus), siis antud lugudes jäi teemakajastus ühekülgselt ja sõna sai vaid üks osapool. Ainus lugu, kus autor esines kohtunikuna (Püttsepp 1999), rääkis kirikust ja rahva usuleigusest ning seal sai sõna nii pastor kiriku-poolse esindajana kui ka tavainimesed.

Neljakümne aasta jooksul on olemusloos säilinud erinevate stiili- ja struktuurivõtete kombineerimine, eriti tuleb see välja loo üldise ülesehitusega, kus kasutatakse mitmeid erinevaid võtteid – anglo-ameerika teoorias rõhutatu. Ühest küljest võib see olla tingitud sellest, et erinevate ülesehituste kasutamine muudab loo lugejale põnevamaks ja ka lihtsamaks lugeda, teisalt aga ei saa kindlalt väita, et autor on teadlikult järgniud teoorias kirjeldatud ülesehitust, eriti kui võtta arvesse, et suurem osa antud valimisse kuulunud lugudest oli kirjutatud korra esinenud autori poolt.

Suurim lahknevus teooriaga oli Pulleritsu (1997) välja toodud teemalõigu kasutamises – teemalõik, mis juhatab loo teema lühidalt ja selgelt sisse, esines vaid viies loos (läbivalt neljakümne aasta jooksul) ning pigem olid need pikemad ja teemat selgitavad lõigud. Sellest johtuvalt ei esinenud kordagi loo ülesehitusena Robert Ruarke'i tinamehe struktuuri, kus teemalõik kaela rolli mängib.

Käesoleva töö raames intervjueeritud ajakirjanikud nõustasid, et olemusloo kirjutamine ei lähtu teooriast ega seal pakutud juhistest ning rohkeb arvestab kirjutaja toimetajate või teiste ajakirjanike tagasisidet tema tööle ning enda kogemusi kirjutamisel (Pino, lisa 1.3; Kalmre, lisa 1.4; Püttsepp, lisa 1.5). Olemusloo kirjutamisel ei mänginud rolli ka teooria tundmine, mis, lähtuvalt intervjuudest, on tänapäeva ajakirjanikel tugevam kui nõukogudeaegsetel.

Nasta Pino (lisa 1.3) ütles, et olemusloo kirjutamiseks tal puudus teoreetiline põhi ning ta ei tundnud sellest ka puudust; Juhani Püttsepp (lisa 1.5) alustas kirjutamist ajakirjandusharidusega, olles eelnevalt tegelenud teatriga ja õppinud bioloogiat, ning kasutas olemuslugude kirjutamisel peamiselt teatraalseid võtteid ja loodusteemasid. Vahur Kalmre (lisa 1.4) rõhutas, et ajakirjanikud küll teavad teooriat ning seetõttu on mingid põhimõtted intuiitiivselt olemas, ent teadlikult nad neid ei arvesta.

2. Millistesse perioodidesse võiks olemusloo jagada lähtudes tema sisemistest arengutest?

Antud uurimisküsimusele vastamiseks võtab autor aluseks samateemalises seminaritöös jõutud tulemuseni (Seiton 2011), kus olemusloo areng oli jaotatud peamiselt väljendusviiside järgi kolme etappi - 1970 – 1980, 1981 – 1996 ja 1997 – 2010. Nende perioodide paikapidamise üle alljärgnev peatükk arutlebki.

Võttes aluseks olemusloo sisemise arengu, võib antud uurimustöö tulemuste põhjal jaotada olemusloo žanri nelja perioodi, kus ei ole aga selgeid ja ühtseid piirjooni. Viimase põhjuseks võib lugeda esiteks seda, et olemusloo žanris kui sellises on lubatud üsna palju kirjanduslikke katsetusi ning uuendusi. Teiseks seetõttu, et suur osa lugudest oli kirjutatud erinevate autorite poolt, mis tähendab aga, et igas loos mängis suurt rolli ka autori enda subjektiivne kirjutamiskunst.

Seega on välja toodud perioodid ilma konkreetsete aastaarvudeta, mis kirjeldavad trende ja nende muutumist. Samuti toonitab autor, et antud tulemused on käesoleva töö valimis-spetsiifilised, seega ei tohiks nende põhjal teha liiga suuri üldistusi.

Antud töö uurimistulemustest saab olemusloo tema sisemistest arengutest lähtuvalt jagada nelja rühma:

1) 70ndate algusest 70ndate keskpaigani

Antud töö valimisse kuulunud esimesed aastad erinevad järgnevatest konkreetsete tunnuste esinemisega igas loos – intsidentsissejuhatuse ja kõnekeeles järjepidev kasutamine, detailide ja isiksuse välimuse kirjeldused ja autori esinemine loos minavormi kasutava tegelasena vaatleja rollis. Tunnuste korduv kasutamine võib tuleneda sellest, et antud perioodil oktoobris ilmusid lood peamiselt autoritelt, kelle jaoks olemusloo kirjutamine ei olnud juhuslik, vaid pidev tegevus (näiteks Olev Anton, Ivi Drikk, Margarita Rosenfeld, Nasta Pino, Elli Zimmer). Need autorid mõjutasid ka tolleaegset olemuslugu oma individuaalsete stiilidega. Nasta Pino (lisa 1.3) sõnul kirjutasid olemuslugusid tol ajal inimesed, kelle stiil ja kirjutamine oli kujunenud kogemustest lähtuvalt ning seega individuaalne. Pino (lisa 1.3) sõnul olemusloo kirjutamist tollal ei õpetatud.

Erinevalt teoorias välja toodud nõukogude ajakirjanduse eesmärgist levitada ideoloogilisi ideid, olid selle perioodi keskmes indiviidide rühmad või unikaalsed tegelased, kellest kirjutatud lood ei rõhunud võrdsusele.

Kuna valim algas 1970. aastaga, siis ei ole võimalik teha järeldusi selle kohta, mis oli enne vaatlusalust perioodi ning kui pikk või milline see periood reaalselt oli, küll aga võib leida eelnenule vastuseid ajaloost. Nimelt eelnes 1969. aastal alanud stagnatsiooniajale, kus

kontroll meedia üle karmistus, sulaaeg, kus kord oli pisut vabam ning ajakirjandus sai haritud ajakirjanikega oma teed areneda.

2) 70ndate keskpaik kuni 80ndate esimene pool

Sulev Uusi (2009) sõnul jõudis stagnatsiooniaeg ja sellega seoses muutused Edasi leheveergudele ja toimetusse pisut hiljem, kui algus. Olemusloo muutuste põhjal võib öelda, et see aeg jõudis 70ndate keskpaigas.

70ndate keskpaigas vähenes olemuslugude arv oktoobrikuude Edasis ning erinevalt eelmisest perioodist mitmekesisus olemusloo tunnuste kasutamine – lõppude ülesehitusele lisandusid raamlõpp, mida hiljem vaid korra valimisse kuulunud artiklites kasutati, ja kokkuvõttev, lugejaga suhtlemiseks hakati kasutama lugudes küsimuste küsimist. Kuigi suuresti jätkasid kirjutamist eelmise perioodi autorid, olid siin lugude keskmes tüüpilised tegelased ja indiviidide grupid, mis esindasid tüüpilisi nõukogude inimesi, näiteks õpetajad, treial, autojuht Nõukogude Liidu eksootilisemast riigist jms. Valdavaks ülesehituseks loos sai teemaliin, mida nõukogude teoorias püramiidi struktuuriks nimetatakse, vähenes kõnekeele ja slängi kasutamine.

3) 80ndate esimene pool kuni 90ndate teine pool

Antud perioodi võib iseloomustada kui muutuste ja ebakindluse perioodi. 80ndate alguses ilmusid olemusloo temaatikasse negatiivse teemaga ja ühiskondlik-poliitilist olukorda kritiseerivad lood, näiteks tööjõupuudus ja alkoholimürgiseadus. Samuti võis täheldada inimliku huvi kriteeriumile vastavaid teemasid, näiteks välikohvikute olukorrast Tartus.

Siirdeperioodi alguses toimusid muutused ka olemusloos ning üldistades võib öelda, et nõukogude impeeriumi kokkuvarisemine ja Eesti riigi taasiseseisvumine andis tunda ka olemusloos just autori rolli ja katsetamiste kaudu.

Perioodi iseloomulikuimaks jooneks on autori esinemine loos, kus neutraalse kokkuvõtja rolli võtnud autor kasutas loos minavormi. 90ndatel ilmus vaid üks olemuslugu autorilt, kes oli kirjutanud rohkem kui kaks olemuslugu antud valimis, mis tähendab, et ei olnud kindlaid autoreid, kes oleksid perioodi nägu kujundanud, samuti vähenes siis olemuslugude arv (ühes kuus ei ilmunud ühtki olemuslugu, ega ka olemusloolikku teksti).

Et käesolevat perioodi võib iseloomustada kui katsetamise ja eneseleidmise perioodi, tõestavad ka tunnused – esimest korda kasutati loos vaid lühikesi lauseid, vähem vaheldusid laused eesmärgist sõltuvalt. Samuti kasutati esimest korda parafraasi-sisest tsiteerimist. Loo keel rikastus julgema slängi ja kõnekeeles kasutamisega ning struktuuris hakati kasutama perspektiivlõppu. Vähem kasutati aga kontrastide edastamist kirjeldusega ja detailide kirjeldust, selle asemel tõusis olustiku kirjeldus (ka kujundlik). Nõukogude ajale selja keeramist võib lugeda teemaliini kasutamise vähenemisest. Selle asemel tuli hetkeks tagasi ajaliin.

4) 90ndate teine pool kuni 2010

90ndate lõpus hakkas olemuslugude arv taas kasvama – Edasist oli saanud üle-eestiline päevaleht Postimees, mille Tartu liini jätkas Tartu Postimees. Demokraatliku riigi olemuslugu muutus üha läänelikumaks – nii tuli esmakordselt uudislik sissejuhatuse ning enam ei alustatud lugu autori monoloogiga, lugudes tõusis taaskord kirjelduste osatähtsus ning lisaks inimese välimuse ja isiksuse kirjeldamisele edastati kirjeldustega ka kontraste.

Uus põlvkond ajakirjanikke toob tagasi teemaliini ja tegelaste isikupärase kõneviisi, ent kasutab vähe küsimusi. Perioodi iseloomustab ka samade autorite esinemine - Nõukogude Liidu ajal kirjutama hakanud autorid kirjutasid valimis keskmiselt viis lugu, Eesti Vabariigi ajal alustanud aga ühe rohkem.

Antud perioodis võib 2000ndate algusest välja tuua ka mõningaid uusi suundi – lugusid hakatakse lõpetama harali ja tsitaatlõppudega, uuesti hakatakse kasutama küsimusi ja sõnakorduseid, taas hakatakse kirjeldama atmosfääri.

Kui vaadata tulevikku ning lõpetada antud peatükk perspektiivlõpuna, siis viimastest aastatest lähtuvalt on olemuslugude arv Tartu Postimehes praegu oma langusel.

4.2. Meetodikriitika

Käesoleva töö metoodikaga võib suures osas rahule jääda, ent selgusid ka puudused, millest töö autor järgnevas peatükis ülevaate annab. Kuna meetodit ja kodeerimisjuhendit oli autori seminaritöös katsetatud ning sellest lähtuvalt ka parandatud, siis sobis taoline ühest küljest

kvantitatiivne ja teisalt kvalitatiivne lähenemine. Meetod lubab kvantitatiivselt kindlaks määrata üldvalimi, mille kohta ta kvalitatiivse analüüsiga, väiksema valimiga, üldistusi teeb ja enim esinenud tunnused üle loendab.

Antud juhend ei võtnud aga arvesse tunnuse esinemist loos ning võrdselt luges töös nii suurema tähtsuse ja esinemisega tunnus kui ka näiteks korra esinenud tunnus. Eriti tuli see välja just kirjelduste osas, kus võrdsena läksid kirja näiteks kahešõnaline kõrvaltegelase kirjeldus ja põhjalik iseloomulikke tunnuseid välja toov kirjeldus peategelasest.

Sellest tulenevalt oli raske vastata ka esimesele uurimisküsimusele, kuna antud meetod ei jälginud otseselt kasutatud instrumentide ja väljendusviiside arengut olemusloos, vaid olemusloos kasutatud instrumentide ja väljendusviiside esinemise arengut ja muutuseid.

Kuigi kodeerimisjuhend pakkus variatsioone ning erinevaid tunnuseid, oli nende määratlemine lugudes üsna subjektiivne. Nagu seisab ka teoorias, kasutasid näiteks enamik lugudest kombineeritud ülesehitust ning seega otsustamine, milline neist on domineerivaim kodeerimisel on üsna subjektiivne. Samuti on subjektiivne ka mõningate stiilivõtete määramine. Lisaks sellele on antud töö valim Eesti ajaloos erinevaid tahke käsitlev ning siinkohal jäi uurimisel vajaka autori vastava ajastu tunnetusest, seda eriti just slängisõnade määratlemisel ENSV ajal.

Olemusloos arengule iseloomulike perioodide määramisel tundis käesoleva töö autor puudust laiemast valimist, mis oleks kirjeldanud ära ka 70ndatele eelnenud perioodi olemuslood ning millest lähtuvalt oleks ka periodiseeringu esimene periood ehk alanud varem.

Sarnaselt käesoleva töö autori seminaritööga (Seiton 2011) on kaheti mõistetav valimisse sattunud autorite mitmekesisus. Nimelt koosnes valim peamiselt erinevate autorite lugudest. Ühest küljest võisid valimisse sattuda ka juhuslikud autorid, kelle jaoks olemusloos kirjutamine oli pigem erand, teisalt aga ei jää valim kinni mõne kindla autori stiili juurde ega üldista seda laiemale pinnale.

Pool-struktureeritud intervjuud asetavad kodeerimistulemused laiemasse konteksti ning aitavad vastata küsimusele 'miks?', ent jäävad kohati isiku ning tema kogemuste põhiseks.

4.3. Lõppjäreldused

Käesolev bakalaureusetöö vaatas olemusloo muutumist neljakümne ühe aasta jooksul Eestis, kõrvutas seda teooria ja ajaloo ning jõudis järeldusteni, et olemusloo areng on olnud pigem juhuslik kui kindlasuunaline ning saanud mõjutusi nii ühiskondlik-poliitilistest sündmustest, tegutsevatest ajakirjanikest ning vähem olemusloo teooriast.

Viimati olemuslugu uurinud Mart Zirnask (2008) väidab, et olemuslugu on oma žanrikonventsioonidelt lihtsustunud ning sellega nõustub ka käesoleva töö autor. Teoorias pakutud olemusloo žanrimääratlus kirjeldab suures osas ära vaid olemusloo iseloomu ja suunitluse, ent annab vähe konkreetseid piire ja juhiseid. Nii ei vastagi teooria reaalselt esinevate tunnuste mitmekesisuse, kombineerimise või teemade käsituslaadiga. Samuti võib öelda, et kaasaegne olemusloo teooria astub kohati sammukese praktilisest olukorrast kõrvale ning seda just ülesehituses teemalõigu kasutamise kohal.

Võib öelda, et Eesti ajakirjanikud on olemusloo teooriaga küll kursis, ent sellest ei lähtu, ega selle järgi kirjuta. Vahur Kalmre (lisa 1.4) leiab, et Juhan Peegli kirjutatud õpetussõnud on pigem Eesti praktika kirjeldus, Priit Pulleritsu teooria lähtub aga Ameerika kogemustele. Kas olemusloo teooria on loo kirjutamise seisukohalt pigem vaenulik ning kohmakas? Ühest küljest võib öelda, et on. Nii uurimistulemused kui ka intervjuud näitasid, et olemusloo areng on olnud teoreetilisest eraldikäiv ning suuresti sõltuv konkreetsetest autoritest ja nende isiklikust kirjutamisstiilist, aga ka kolleegide eeskujust ja soovitustest. Teisalt, töid Vahur Kalmre (lisa 1.4) ja Juhani Püttsepp (lisa 1.5) intervjuus välja mõningaid olemusloo tunnuseid, nagu näiteks tugev algus, mis on just nimelt tulnud Pulleritsu teooriast ning mida varasem autor, Nasta Pino (lisa 1.3) eraldi nimetada ei osanud.

Olemusloo arengut kokku võttes, võib välja tuua järgnevaid mõjutajaid:

- Teiste ajakirjanike eeskujul, nii oma toimetusest kui ka üle Eesti. Edasi ja Tartu Postimehe kontekstis võib välja tuua Olev Antoni, Andrus Esko ja Vallo Nuusti (Kalmre, lisa 1.4) eeskujul. Lisaks toonitavad ajakirjanikud Eesti Ekspressi ning sealsete ajakirjanike isiklikke stiile:

„Madis Jürgen on kindlasti mõjutanud väga paljusid ajakirjanikke oma stiiliga. Keegi ei taha teiseks Madis Jürgeniks saada, aga mingid [tema]oskused näha ja nii edasi...“

(Kalmre, lisa 1.4)

- Tagasiside enda lugudele nii toimetajalt kui teistelt ajakirjanikelt (Kalmre, lisa 1.4; Püttsepp, lisa 1.5)
- Iseenda kogemus ja analüüs tehtud tööle.

„/.../Elu ise on mõjutanud. Kuidagi ma ikka püüan aru saada, mis on pihta läinud ja mis mitte. Ei näe endal konkreetsete õpitubade tulemusi. Ta on tasapisi kujunenud, aeglaselt.“ (Püttsepp, lisa 1.5)

- Juhan Peegli õpetussõnad ja põhimõtted nii ajakirjaniku tööst üldiselt (Pino, lisa 1.3) kui ka olemusloole.

„Peegli teooria, kui seda üldse teooriaks saab pidada, oli suhteliselt vaba. Kirjuta huvitavalt, kurat! Oligi tema teooria./.../ Seal ei olnud nii täpselt seda ülesehitust. Seal oli ka seitse reeglit, millele olukirjeldus peab vastama ja oligi kõik.“ (Kalmre, lisa 1.4)

Intervjuudest selgus, et lähtuvalt Juhan Peegli teooriast, mis ei andnud konkreetseid nõudeid, lähtuvad Edasi ajal kirjutanud ajakirjanikud suuresti Peegli välja toodud põhimõtetest ajakirjanikuks olemisel ning ka kirjutamisel.

- Priit Pulleritsu teoreetilised näpunäited, mis on ajakirjanike hinnangul olemusloo seisukohalt küll *„heas mõttes jõhkrad“* (Kalmre, lisa 1.4), ent liiga konkreetset, et ajakirjanik neile oma igapäevatöös või kirjutamisprotsessil mõtleks (va tugeva alguse nõue).
- Poliitiline-ühiskondlik olukord riigis, mis Nasta Pino (lisa 1.3) ja Vahur Kalmre (lisa 1.4) sõnul ei mõjutanud olemusloo olemust, vaid pigem teemasid ja informatsiooni, mida tegelased rääkisid.
- Väljaanne ja selle stiil (va Eesti Ekspress). Siiski tõid ajakirjanikud välja, et väljaanne mõjutab suuresti just sellega, milline positsioon on olemusloole antud ning kui tihti ta väljaandes ilmub.

Olemuslugu ei saa üheselt määratleda ka antud uurimuse põhjal – tundub, et autorid on pigem rahul kunstiliste ja kirjanduslike vormide katsetustega, mida olemuslugu neile teema lahkamiseks pakub, ning kasutavad seda võimalikult palju ka ära. Näiteks tõi Olev Anton juba 1973. aastal loosse retsepti, samas kui 1992.aastal kirjutaski Erkki Kõlu tudengite halvast olukorrast lühijutuna.

Kui vaadata olemusloo jaotumist perioodidesse, siis on pea võimatu tuua välja konkreetseid aastaarve ning perioode. Sestap ei ole ka antud töös autor tõmmanud konkreetseid piirjooni, vaid kirjeldanud oktoobri portree ja reportaaži näidete põhjal etappe olemusloo arengus Eestis.

Põhjusena võib nimetada asjaolu, et ajakirjanikud ei lähtunud olemusloo kirjutamisel teoreetilistest õpetustest. Liiasi, on need erinevate autorite poolt olnud ka erinevate täpsus- ja konkreetsusastmetega. See aga tähendab, et olemusloo areng sõltus indiviidide arengust, mis on erinev.

Seega võib öelda, et olemuslool ei saagi nimetada konkreetseid perioode ning aastaarve, kuna iga olemuslugu peegeldas tema autori individuaalset stiili, mis oli mõjutatud mitmete erinevate, ajast sõltunud ja sõltumatute, tegurite poolt. Käesoleva töö autor mõistab aga, et taolise seisukoha kinnitus vajab jätkuvaid erinevate meetoditega uurimusi ning antud töö kontekstis on ta pigem oletus, mis jääb valimi suurust arvestades tõestamata.

Siinkohal pakubki käesoleva töö autor neli peamist suunda antud teema edasiarenduseks:

- Laiendada valimit ning testida perioodide paikapidavust ja iseloomu nii suurema arvu lugude, väljaannete kui ka aja peal;
- Uurida põhjalikumalt konkreetsete tunnuste arengut ajas;
- Uurida olemuslugude arengut peamiste autorite põhiselt;
- Intervjueerida suuremat hulka erinevate perioodide ajakirjanikke.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö uuris olemusloo žanri arengut aastatel 1970 – 2010 Edasis, Postimehes ning Tartu Postimehes.

Antud töö kirjeldas olemusloo teoreetilise konseptsiooni välismaises kultuuriruumis, ning võrdles seejärel Eesti kaasaegset olemusloo teooriat nõukogude omaga. Teoorias vaatas autor lähemalt olemusloo definitsiooni, eesmärgi ning vormi. Lisaks analüüsis autor kolmes hüpoteetilises perioodis kokku 41 olemuslugu.

Lähtuvalt olemusloo üsna vabast teoreetilisest žanripiiritlest analüüsis autor olemusloo alajänne portreed ja reportaaži, millel on enim konkreetseid tunnuseid ja piirjooni ning mis seetõttu on hõlpsamini tuvastatavad.

Töös kasutatud meetodid hõlmasid teooriat ja empiirilist lähenemist ning antud meetodid töötasid töö eesmärkide poole – ühest küljest andis see hea ülevaate olemusloo žanri teoreetilisest konseptsioonist, teisalt aga praktilisest. Samuti sai antud konseptsioone omavahel võrrelda, mis aitas kaasa tervikliku pildi loomisele.

Lisaks intervjueris autor töö hüpoteetilistes perioodides, 1970 – 1980, 1981 – 1996, 1997 – 2010 ühte enim kirjutanud olemuslugude autoritest. Intervjuud Nasta Pino, Vahur Kalmre ja Juhani Püttseppaga annavad olemusloole laiemat konteksti ning aitavad mõtestada kirjutamist mõjutanud aspekte ja eesmärgi.

Töö vaatas peamiselt olemusloo žanri arengut ning võimalikku periodiseerimist. Kokkuvõtvalt võib öelda, et olemusloo arengus võib tuua küll iseloomikke jooni, ent üldpilt ei erine varasemast – olemuslugudes on tähtis inimkesksus ja lähedus, kirjandusliku ja ajakirjandusliku piiride kompamine ning kohaloleku tunde tekitamine lugejas. Töö jaotas olemusloo nelja perioodi, millel puuduvad konkreetset piirjooni. Perioodid kirjeldavad žanri peamisi trende ja muutumist.

Kasutatud kirjandus

- Adams, S. (2006). Writing features. Hicks, W. (toim.). W. Hicks et al. (toim.). *Writing for journalists*. London: Routledge.
- Blundell, William E. (1988). *The art and craft of feature writing*. New York jt: Plume.
- Harro, H. (2000). Ajakirjandusžanride areng. E. Lauk et al (toim.). *Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900-1940*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hennoste, T. (2008). *Uudise käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hennoste, T. (2010). *Kommikoer ja pommikoer. Üksteist lugu Eesti ajakirjandusest*. Tallinn: Loomingu Raamatukogu.
- Himma-Kadakas, M. (2010). *Ajakirjandusžanrite muutumise tendentsid. Uudisžanri muutumine ajalehe Postimees näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Jacobi, Peter P. (1991). *The magazine article: how to think it, plan it, write it*. Bloomington (IN): Indiana University Press.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lauristin, M. & P. Vihalemm. (2004). Eesti ühiskonna ja meedia muutumine 1965-2004. Vihalemm, P (toim.). *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Maimik, P. (1994). Eesti ajakirjandus nõukogude tsensuuri all. Lauk, E (toim.). *Eesti ajakirjanduse ajaloost IX*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 85 – 107.
- McQuail, D. (2000). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Paju, T. (1999). *Eesti meediamajanduse areng 1989-1999*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Palmaru, R. (2001). *Meedia võim ja demokraatia: Eesti kogemus*. Tallinn: Akadeemia Nord.
- Peegel, J. (1958). Olukirjeldusest. Teder, M (toim.). *Abiks kirjasatjale*. Tartu: ajaleht „Edasi“. 72-81.
- Peegel, J. (1970). *Ajaleht. Õppevahend ajakirjanike kvalifikatsiooni tõstmise kursustele*. Tartu: Perioodika.
- Pullerits, P. (1997). *Ajakirjanduse põhižanrid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Sikk, R. (2008). *Kümme juhtumit, mis vapustasid reporterit ehk kuidas kirjutada head reportaazi*. Tallinn: Eesti Päevalehe AS.

- Seiton, K. (2011). *Olemusloo žanriline areng aastatel 1970 – 2010 Edasi, Postimehe ja Tartu Postimehe näitel*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Zirnask, M. (2008). *Olemuslugu Eesti ja välismaa kaasaegses ajakirjanduses: võrdlevad perspektiivid*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Tali, P. (2010). *Eesti ajakirjanike töö iseloomu muutumine (1988-2009)*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
- Tarm, M. (1995). Huvitava loo retsept. Trei, L. & P. Vaher (toim.). *Uuriv ajakirjandus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 43-52.
- Uus, S. (2009). Sulev Uus. Leheneegri leivas. Pallas, A. & S. Uus (toim.). *Kuidas vaatad, nõnda näed. Eesti ajakirjanike elulood III*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Whittaker, J. (2008). *Magazine production*. London: Routledge.

Summary

The aim of this thesis was to analyze the feature story in Estonia in 1970 – 2010 in the newspapers Edasi, Postimees and Tartu Postimees.

This paper started by describing the theoretic conception of the feature story in foreign cultures and then compared the nowadays feature story and the soviet times. The theory was built up to describe features definition, goals and form. To do that, it analyzed feature stories in three hypothetical periods, altogether 41 articles.

Because the theoretical concept of feature story has little limits, the author of this thesis analyzed its genres portrait and reportage, which have the most characteristics and limits and are because of that the easiest to identify.

The methods included both theoretical and empirical views and they worked towards their goals – on the one hand, it gave a good overlook of features theoretical conception, on the other hand, it added the practical view as well. The comparison of those two gave an in-depth overview of the subject.

The thesis also included interviews in the hypothetical periods, 1970 – 1980, 1981 – 1996, 1997 – 2010 with one of the authors with the most feature stories published at that time. The interviews with Nasta Pino, Vahur Kalmre and Juhani Püttsepp gave the feature story a wider concept and help to see the aspects that effected their writing and ambitions.

The aim of this thesis was to analyze the development of the feature story and to periods of its development. The results showed, that there are certain features but overall the genre hasn't changed much – the most important things in feature story are human interest and human centered, the similarity with both literature and journalism and making the reader feel like he or she is part of the story. The thesis divided feature story into four periods that have no fixed lines. The periods show the main changes in trends.

Lisa 1. Valimisse kuuluvad lood

Portreed:

1. Tema ei valeta, Ülo Taavas (Edasi 08.10.1970)
2. See maagiline maailm, Sirje Endre (Edasi 01.10.1972)
3. Vastandite ühtsus, Silvia Vissak (Edasi 04.10.1974)
4. On puhketund, A. Joonase (Edasi 01.10.1975)*
5. „Mul on olnud head õpetajad“, Georg Sepp (Edasi 01.10.1976)
6. Operatsiooniõde, Tiina Sarv (Edasi 06.10.1978)
7. Teoreemi tõestus, Enno Tammer (03.10.1980)
8. Tartu autojuht Alhar Musseib-Oglõ, Stepan Karja (Edasi 17.10.1982)
9. Laps on kodu peegel, Asta Niinemets (Edasi 23.10.1984)
10. Ikka maale, ikka arstiks, Ene Puusemp (Edasi 07.10.1986)
11. Pildi tegemine on nagu dialoog kellegi targemaga, Viire Villandi (TPM**06.10.1993)*
12. Jahimehe kirg – kaunistada naist, Heidit Kaio (TPM 23.10.1996)
13. Kunstnik Aivo Blum püüab pintsliga pilvi, Aigi Viira (TPM 20.10.1998)
14. Maimu Krinal lahendab mõrvalugu, Aigi Viira (TPM 26.10.2000)
15. Hingevalu sunnib endale haiget tegema, Kristel Rõss (TPM 09.10.2002)
16. Varblane – installatsioon või reinkarnatsioon, Vallo Nuust (TPM 07.10.2004)
17. Oma lapse pärast saab parandada maailma, Silja Paavle (TPM 05.10.2006)
18. Hallikil peab kogu aeg huvitav olema, Tiit Reinart (TPM 02.10.2008)
19. Sensei, kellest pensionil saab kalauurija, Tiit Reinart (TPM 12.10.2010)

Reportaažid:

1. Nukufilme tehakse Randveres, Vaike Kalda (Edasi 10.10.1971)
2. Pesupäev, Olev Anton (Edasi 12.10.1973)
3. Sõpradel külas, Andrus Esko (Edasi 04.10.1977)
4. Kaup, mis laos ei seisa, Lia Kevvai (Edasi 03.10.1979)
5. Juurviljabaasi juured, Ülo Russak (Edasi 21.10.1981)
6. Kala põlvini, Sven Hanso (Edasi 11.10.1983)
7. IXb ja IXa, Ene Paaver (Edasi 01.10.1985)
8. Sügismagnetid, Meeli Mürripeal (Edasi 03.10.1987)
9. „Ma teeks nii nagu enne oli...“, Andrus Esko (Edasi 15.10.1988)*

10. Käisime LINNas (Tartu ja Tallinna vahelise vaenu õhutamise aastapäevaks), Hannes Tamme ja Aavo Kokk (Edasi 21.10.1989)
11. Läbi nelja piiri ehk majanduspiir suletakse novembris, Peeter Tali (Edasi 27.10.1990)*
12. Telemeestele teejuhiks, Stepan Karja (Postimees 26.10.1991)
13. Indreku koolipäev, Erkki Kõlu (Postimees 10.10.1992)*
14. Kohad Tartu kesklinnas, kus vabas õhus kohvitada saab, Argo Taal (TPM 17.08.1994**)
15. Lapsed saavad elukooli prügimäel, Aita Ottas (TPM 18.10.1995)
16. Ajaloolised ajanäitajad näitavad aja lugu, Neeme Korv (TPM 22.10.1997)
17. Puhja kohvikumüüja otsib usku iseendasse, Juhani Püttsepp (TPM 15.10.1999)
18. Raudteematk on ohutu, kuid konarlik, Martin Pau (TPM 11.10.2001)
19. Uus maabussijaam pälvib maarahva viha, Vallo Nuust (TPM 01.10.2003)
20. Urus joodeldajad viisipidamise käes ei vaevle, Martin Pau (TPM 10.10.2005)
21. Väetid loomad astuvad saatusele vastu, Mari-Liis Huvato (TPM 09.10.2007)
22. Metsamees jahtis tund aega taksoneid, Juhani Püttsepp (TPM 07.10.2009)

*Antud kuus ei esinenud portreed/reportaazi ning vastav lugu on esimene ilmunud olemuslugu.

**TPM = Tartu Postimees

***Antud aasta oktoobrikuus ei ilmunud ühtegi portreed ega reportaazi.

Lisa 2. Kodeerimisjuhend

1. Väljaanne

2. Kuupäev

3. Pealkiri

4. Autor (nimi)

5. Loo teema

6. Loo tegelased

6.1. Loo keskmes on üks tüüptegelane

6.2. Loo keskmes on unikaalne tegelane

6.3. Loo keskmes on indiviidide grupp

7. Sissejuhatus

7.1. Uudislik sissejuhatus

7.2. Intsidentsissejuhatus (*story*)

7.3. Kirjeldav sissejuhatus

7.4. Dialoog- (tsitaat-)sissejuhatus

7.5. Autori monoloog

8. Lõpp

8.1. Kokkuvõttev lõpp

8.2. Raamlõpp

8.3. Perspektiivlõpp

8.4. Harali lõpp e puäntlõpp

8.5. Loo lõpetamine tegelase tsitaadiga

9. Teemalõigu olemasolu

10. Kompositsioonivõtted (domineerivaim)

10.1. Blokkide arengu liin

10.2. Aja liin

10.3. Teema liin

10.4. Kronoloogiline liin

10.5. Kataloogistruktuur

10.6. Robert Ruarki tinamehe struktuur

11. Sõnakasutus

11.1. Tegelaste isikupärane kõneviis

- 11.2. Kõnekeeles ja slängi kasutamine
- 11.3. Küsimuste kasutamine loos
- 11.4. Sõnakordused
- 11.5. Parafraasi sisene tsiteerimine

12. Kirjeldused

- 12.1. Olustikukirjeldus
- 12.2. Atmosfääri kirjeldus
- 12.3. Tegevuse kirjeldus
- 12.4. Kujundlik olustikukirjeldus
- 12.5. Kujundlik atmosfääri kirjeldus
- 12.6. Esineb detailide kirjeldusi
- 12.7. Karakteri kirjeldus (välimus)
- 12.8. Karakteri kirjeldus (isiksus)
- 12.9. Kontraste edastavad kirjeldused

13. Autori kohalolu tekstis

- 13.1. autor kasutab minavormi
- 13.2. autor on kokkuvõtja
- 13.3. autor on kohtunik
- 13.4. autor on vaatleja

14. Lauseehitus

- 14.1. Lausepikkuse varieerumine
- 14.2. Lühikeste, konstruktsioonilt lihtsate lausete kasutamine
- 14.3. Pikjade, konstruktsioonilt keeruliste lausete kasutamine
- 14.4. Lausete varieerumine sõltuvalt lause eesmärgist (kirjeldavate lausete vaheldumine tegevust edastavatega; jutustavate tsitaatidega)

Lisa 3. Intervjuu Nasta Pinoga

Kui kaua te Edasis töötasite?

Ma läksin tööle, nagu tol ajal kombeks, pisikesse rajooni lehte ja see oli Elva rajooni ajaleht Uus tee. Seal töötasin 1958 aastast kuni 1961.aastani. Ja sealt edasi töötasin Noorte Hääles, kuni 1968.aastani ja Edasis töötasin ma 1968.aastast kuni oligi 1989ni. Siis läksin ajutiselt pensionile. Aga 1992. aastal läksin uuesti tööle Maalehte, 96.aastani. Sellest ajast olen olnud patoloogiline pensionär. Aga ega ma päris vakka ei ole ka olnud. Kui keegi palub, siis ikka kirjutan.

Kui palju te olemuslugusid kirjutasite? Tollel ajal nimetati seda peamiselt olukirjelduseks.

Nüüd on see olemuslugu? Neid ma põhimõtteliselt kirjutasingi. Meie nimetasime neid, nii et lugu. Eriti seal rajoonilehekeses olid... Kõige olulisemad olid muidugi uudised, mis juhtus põllu peal. Too leht ilmus ju ainult kolm korda nädalas.

Edasi ilmus jah, iga päev, kuus korda nädalas. Ma kirjutasin seal kõike, mis vaja oli. Põhiliselt olin põllumajanduse osa peal. Ma olin maalt pärit ja mulle põllu peal meeldis.

Kui oli kevad näiteks, nagu praegu, siis oli kõige olulisem see, mis kuskil sünnib. Kus kartuleid hakati maha panema, kus rukkioras kasvas ja kas haned pole orasid välja kiskunud. Ei, tookord need haned ei olnud nii suur probleem.

Kas põllumajandusteemadel kirjutasite pigem loolikus võtmes või uudistena?

Mõlemas. Mulle meeldis muidugi loolikus võtmes pigem.

Aga kuidas toimetuses see jaotati, kes kirjutab uudiseid, kes lugusid?

Kas oli sellist jaotust? Põllumajanduses oli kaks inimest. Mõlemad kirjutasime, mida oli vaja. Mõlemad tahtsime lugusid kirjutada. Teine oli Olev Anton, tema oli väga andekas sellel lugude alal. Mõlemad tahtsime kirjutada lugusid ja kirjutasimegi.

Aga selle kõrval, nagu mööda minnes sai ka kõik muu kirjutatud. Tööd oli üldiselt väga palju, sest kahekesi ainult terve valdkonda niimoodi vedada, ega see lihtne ei olnud.

Meil oli selline ütlemine, et kui me kahekesi korraga oleme toimetuse töötoas, siis üks meist teeb tööluusi. Sest põllumajanduses ei ole mitte midagi seal toas vaja teha. Kui üks on seal, siis võtab telefoni vastu, aga kui kahekesi, siis üks teeb tööluusi – teine peab olema kuskil maal.

Aga sageli oli nii, et olime mõlemad kuskil maal. Pahandati küll, et kus nad on, miks nad töö ei ole. Aga me olime põllu peal. Vaatasime, mis seal sünnib ja siis tulime tagasi ja tegime loo.

Kust need teemad tulid, millest kirjutada?

Põllumajandusosakonna teemad tulevad kirjutaja peast. Kui sa oled maalt pärit, siis sa tead, mis on tähtis kuskil. Eks muidugi, jah, tookord oli ajakirjandus parteiline, et partei juhtimisel olime kõik. Aga ega siin Edasile niiväga soovitusi ei antudki. Ja meil olid nii head toimetajad, et ega nad ei võtnud neid kuulda ka. Eriti sel ajal, kui toimetaja oli Evald Tooms.

Küsingi, kui palju teil oli olemusloo mõttes soovitusi, piiranguid või nõuded, et mis või kuidas pidi kirjutama?

Me olime väga vabad. Võib-olla meile ei jagatudki neid soovitusi, sellepärast, et me ei oleks neid kuulda võtnud.

Minu elu parim töökoht oli Edasis. Tingimata kõigist teistest väga erinev, seal oli kirjutajatel siiski mõttevabadus väga suur. Suurem kui mujal. See parteiline joon meid ei ahistanud nii hullusti. Me ei teinud sellest välja ja võib-olla Tartu oli niisugune vabameelsem, nagu ta nüüdki on. Siin vabad mõtted on ikka elanud. Ja siin ei ahistatud inimesi niimoodi, et nüüd olgu partei ja käigu kõik joone järgi. Vot, ei käi kõik joone järgi. Ma sain ikka kirjutada, mida ma tahtsin.

Kes olid peamised olemusloo kirjutajad?

Oi, see on nii raske öelda, ma teen siis teistele liiga.. Aga mõni nimi, Elli Zimmer, Silvia Vissak, Margarita Rosenfeldt. Muidugi see sama Vahur Kalmre, Olev Anton, Stepan Karja. Helju Vals oli küll keeleteimetaja, aga tema kirjutas aeg-ajalt olemuslugusid ka. Sulev Uus oli asetoimetaja, aga kirjutas ka. Ivi Drikk. No ma ei tea, ma võin kõik seal ette lugeda... Muidugi, toimetaja teadis, kes nendeks lugudeks oli loodud. See kirjutas. Ega igaüks neid ei kirjutanud. Igaüks lihtsalt ei võtnud ette neid.

Kas võib kokkuvõtvalt öelda, et olemuslugusid kirjutasiid peamiselt need inimesed, kes olid selleks välja kujunenud?

Jah, ise välja kujunenud. Ega seda eraldi kuskil ei õpetatudki. Inimestel oli selle vastu huvi ja nad said sellega hakkama. Omaette mingid rubriigid olid ja ise ta võis välja mõelda enda rubriigi ja ise vedas seda üksinda mitu nädalat.

Mul oli üks seeria naistest, Majalukk. Kuus või seitse nädalat, erinevatest naistest. Ja see oli täiesti niisugune parteiväline ja suuniste väline. Ainult minu enda vastatud ja minu valitud olid need inimesed.

Kust teil see idee tuli kirjutada naistest?

Enda peast. Ma nägin mõnda inimest ja siis tekkis tahtmine, et vaat kui põnev. No näiteks praegu kirjutaksin teist, et üks noor laps Läänemaalt ja siis tekiks mul tahtmine kirjutada veel, et üks noor laps Harjumaalt või Saaremaalt. Mingisugune ühendav... Kasvõi see oleks ühendav, miks nad tahavad ajakirjandust teha ja miks nad seda õpivad.

Ainult ühes asjas on mul teist kahju, et teie ei saa kunagi olla Juhan Peegli õpilane. Tegelikult, saate küll, ka see, et te ju teate, mis temast räägitakse ja mis ta teinud on. Ainult, et mitte näost näkku. Tema on üks eesti ajakirjanduse suur varandus.

Kuidas tema õpetus teid mõjutanud on? Ja teie kirjutamisstiili?

Väga on. Kui keegi üldse mõjutanud on mind, siis tema õpetus. Ära valeta ajakirjanduses. Kui sa ei saa kirjutada tõtt, siis ära valeta. Ära mõtle välja sellised omadusi, mida inimesel ei ole. Tal oli ikka see reegel, et hakka kirjutama... Kui sa tunned, et sa ei taha seda lugu kirjutada, siis kirjuta nii lühidalt kui võimalik. Või jäta kirjutamata. Kui ei ole võimalik jätta kirjutamata, siis pane nii lühikeselt, kui võimalik.

Meenub teil ehk ka mõni otseselt kirjutamise ja struktuuriga seotud õpetus, mida Peegel on õpetanud?

Noh, siis jah, kui me koolis õppisime, küllap ta sellest rääkis, aga seal oli kuidagi midagi muud oluline. Isegi mulle tundub, et see aeg, kui me ülikoolis õppisime, et mis ta sel ajal meile õpetas ja rääkis, see on võib-olla vähem tähtis kui see, mis tuli hiljem. Me saime sageli kokku ka pärast ülikooli. Olid kokkutulekud, tema neid õhutas ja kateeder korraldas.

Kas olete lugenud ka Peegli õpikuid?

Ma olen neid kõiki lugenud ja need on kodus olemas. Aga olemusloost ma ei tea mitte midagi.

Ta on kirjutanud ka olukirjeldusest. Kui palju te kirjutades sellest õpetusest olete lähtunud?

Ega ikka ma ei ole vast. Vaata, niisugust struktuuri ja niisugust ülesehitamist ma ei saa öelda, et ma olen kuskil õppinud. See on tulnud kuidagi ise.

Lood ei tohi olla üksteisega sarnased, nagu inimesed ei ole sarnased. Igaüks kirjutab isemoodi ja mis see struktuur teie meelest on? Ma ei oska seda seletada... No, sissejuhatus, keskpaik ja lõpp. Aga mina algasin lugu sageli lõpust ja lõpetasin keskpaigaga.

Miks just niiviisi?

Kui mulle tundus see niiviisi vajalik. Ma tegin ise struktuuri endale. Ja teised ka tegid.

Näiteks, mis võis olla – täna on ilus ilm – üks algus. Aga mul algab – küll oli õhtuks ilm kehv. Ja siis hakkab, et aga enne seda, mis ma kõik tegin. Enne seda oli ilus päev, jõin kohvi, külalisega. Ja siis lõpetan sellega, et hommikul paistis küll päike...

Minul küll ei ole niisugust kindlat struktuuri olnud. Nii nagu on ilukirjanduses. Ega ei ole ju niimoodi, et igalühel on ühtemoodi. Igalühel on just oma. Aga ei ole kõikidel ühetmoodi, siis võiks ju niimoodi olla, et on üks raamat ja rohkem pole vaja.

Aga kui te kirjutama hakkate, kust te siis alustate?

Teate, mul on niisugune veider komme, et alguses kohe peab olema pealkiri. Ilma pealkirjata ma ei kirjuta. Öeldakse küll, et pealkiri, selle panete loo lõpus. Ei! Minul peab pealkiri kujunema kohe ära. Kui mul pealkirja ei ole, ma kirjutada ei saa. Jah, see on veider. See on kindlasti veider, sest enamik inimesi ei tunne niiviisi. Aga mina tunnen. Kui mul pealkirja ei ole, siis ei ole mul ka lugu.

Kui pikk on loo kirjutamisprotsess teie jaoks?

Nii kuidas kunagi. Mõttes see protsess on pikk. Kirjutamisprotsess on minu jaoks olnud tavaliselt lühike. Aga ma mõtlen pikalt.

Näiteks ma kirjutasin viimase poole aasta jooksul kaks raamatut, ühe kirjutasin ühe nädalaga – aga ma olin selle peale ikka mõtelnud. Ja teise kirjutasin kahe nädalaga. Siuh-siuh-siuh-siuh-siuh.

Ja ega ma seda ei paranda. See, mis mul on paberile läinud, see on mul nii sada korda läbi mõeldud, et kirjutamise käigus ma enam ei.. Ja siis ma lähen väga jonnakaks, kui mingi toimetaja enda arvamust peale surub. Siis ma lähen närvi. Vastikuks põikpäikseks. Kui see lugu on paberile pandud, siis see tähendab, et see niimoodi ongi mõeldud.

Aga ma ei ole niimoodi, et ma kirjutan asja üles ja siis hakkab seda viimistlema. Ma üldse ei viimistle. Ma olen enne ära viimistlenud ta peas.

Kui ta mul peas valmis ei ole, siis ma ei hakka teda kirjutamagi. Aga see on kindlasti kõikidel inimestel erinev. Teistel on teistmoodi. Ja ma tean väga palju, kes kirjutab loo ära ja siis hakkab teda ise töötlema. Aga pagan võtaks, mis sa tast kirjutasid, kui ta sul töötlemist vajab.

Kuidas kirjutamisprotsess on teie jaoks muutnud võrreldes sellega, kui te alustasite ja nüüd?

No, lihtsalt hiljem oli diktofon, aga alguses ei olnud. Märkmik, mis taskusse mahtus.

Aga kas te alguses tegite samamoodi nagu te rääkisite, et mõtlesite ja siis puhas versioon kirja?

Jah. Ega muud moodi ei olnudki võimalik. Kiirus oli peal kogu aeg. Kui lugu peab järgmise päeva lehes olema, siis mis sa seal mõtled. Muidugi juhtus seda ka, et vaatasid järgmise päeva lehest, et see oleks pidanud teisiti olema.

Kas teil on olemusloo žanris ka mõni eeskuju?

Ei. Mitte iialgi. Vaat, eeskujusid ei tohi olla. Mitte iialgi. Kui ma enda moodi kirjutada ei suuda, siis ma ei ole kirjutaja.

Aga neid, kellele natuke alt üles vaadata?

Neid on palju. Aga need on erinevates žanrites, keda ei saa võrrelda. Mõlemad on autoriteedid – Tammsaare ja Luts. Aga mõlemad on erinevad. Tammsaare ei sarnane mitte kellegagi ja samamoodi Luts. Üksainus Luts on. Üksainus Kelli on. Teist ei ole.

Minu meelest seda peab ikkagi taotlema, et sa oleksid iseenda nägu. Kui seda ei ole, siis ei ole kirjutajat.

Kui teadlik oma näo leidmine kirjutamise juures teile on olnud?

Ei, ma ei ole proovinud... Ma ei ole seda taotlenud. Ma arvan, et see on niisama olnud. Seda peab tunnetama. Kui kolleegid, kes meil seal on... Näiteks Silvia Vissak oli väga põhjalik, loo kallal tegi kõvasti tööd. Täpne ja väga põhjalik.

Mina olen ikka... Kui ma mõnda fakti ei tea, aga momendil ei saa kontrollida, siis ma oleks ta välja jätnud. Aga Silvi, ma ei tea, mis ta kõik tegi, et see on nii või ei ole. Ma olen selles mõttes laisem, ma pigem loobusin, kui hakkasin hobuse vaeva nägema, seda kontrollima.

Kas seda nii uudise kui loo žanris?

Uudises ei saanud seda teha, aga loos sai teha. Ma ei pea ju kirjutama, mitu nööpi pintsakul on. Kas seal on viis või kuus nööpi, siis võib-olla polegi see nii tähtis. Aga võib-olla just on, et kui ta on eluheidik näiteks, kui tal polegi nööpe, pole pintsakutki.

Küsin nüüd sellist asja, mis on teie arvates hea loo tunnused?

Pealkiri äratab huvi, hakatakse lugema. Mõnda lugu hakatakse ka lõpust lugema, vaadatakse, et aa! kes on kirjutanud.

Ma sellest ei ole veel kuulnud. Kui on midagi Savisaarest, siis ma ei hakka lugema, vaid tean, et jälle midagi niisugust... Ma ei hakka lugemagi, tean mida oodata.

Kui ma selle loo ära loen, läbi loen, siis ma saan ütelda, kas ma sain midagi teada või ei saanud. Kui see on kellestki inimesest, kui ma saan inimese kohta midagi teada. Kui ma mitte midagi selle inimese kohta teada ei saa, siis see on kehv lugu. Kui midagi uut ei ole, siis ma olen pettunud.

Kas lähtusite sellest ka ise kui kirjutasite?

Ikka lähtusin. Kas lugeja tahab seda lugeda, kas ma oskan lugejale midagi ütelda. Mitte, et vaata kui ilusasti ma kirjutasin selle inimese kohta. Kindel, et talle see meeldib! Ikka mõtlesin, et mida lugeja arvab, kas talle meeldib seda lugeda. Ja võib öelda, et mõtle, kui tühine asi, et oli seda nüüd vaja, seda... See oleks kole, kui nii oleks.

Tundsin, et tahan seda lugu nüüd kirjutada, aga ma ei arutanud, kus on algus, kus on lõpp. Kus on see nael, mille külge see lugu riputada.. See nael oli olemas, aga see tuli iseenesest. No, tuli ka ilma naelata lugusid, aga need on ka head lood.

Kui palju juhtus selliseid olukordi, et pidite kirjutama millestki või kellestki, millest ei tahtnud kirjutada?

Oli! Oli ikka küll. Noh, näiteks, kui oli partei konverents või pleenum, neist kõikidest tuli kirjutada, mida seal räägiti.

Ega seal väga vastik ei olnudki, aga ega ta nüüd loominguline ka ei olnud. Seal ei tohtinud milleski eksida. Tuli lihtsalt kirjutada nii nagu see asi seal oli, mida keegi ütles, kes sõna võttis. Näiteks teema põllumajanduse edendamise või kevadkülvilõpetamisest. Tuli kirjutada sellest, millest räägiti, mingit omaloomingut ei saanud olla.

Meie ajal oli, et me kirjutasime inimestest, kes tegid hästi tööd. Need inimesed olid lihtsa töö tegijad.

Mina kirjutasin ükskord raamatukogu koristajast. Teda kuidagi söödeti mulle ette, kiideti, väga hea koristaja. Ja ma otsisin ta üles ja kirjutasin.

Kuidas ta mulle ette söödeti, et üks kolleeg ütles, et ta teeb oma tööd nii korralikult, et tal on palistatud põrandalapp. Kas sinul ka on. Ma ütlesin, mul ei olegi põrandalappi, ma pesen põrandat vana kleidiga. Ja see kolleeg oli Elmar Uuk, Elmar ütles, aga tema palistaks vana kleidi ka ära. Ja selle peale ma läksin temast lugu tegema ja kirjutasin selle sisse ka. Teised lugesid ja naersid ja leidsid, et väga ilus lugu./.../

Ma tunnen sellest puudust, et ma ei tea, kuidas inimesed elavad ja töötavad. Siin on suured talud. Ma tahaks teada, kuidas nendel taludel läheb. Ma tahaks väga teada. Isegi seda, kui palju hane on nende rukkipoole ära nokkinud. Mitte midagi ei tea, ajalehed ei kirjuta sellest. No Maaleht võib-olla.

Me kirjutasime tööinimestest, see oli üks suur teema ja mulle väga meeldis nendest kirjutada. Missugune on tööinimene, see on üks huvitav nähtus. Ta on palju huvitavam kui mingi poliitik. Ja temal on ka poliitika kohta niisugused eluterved vaated. Ja tööinimesel oli ka rohkem õigust oma arvamust avaldada. Tema ütles ikka välja, kui parteipoliitika talle ei meeldinud. Ja jõudumööda me panime selle arvamuse ajalehte ja ei tulnud mingit pahandust.

Te mainisite enne palistatud põrandalappi. Kui tähtsad on teie arvates loos...

...detailid. Tõesti on tähtsad. Need iseloomustavad seda inimest. Iseloomustavad seda naist. See raamatukogutädi oli nii puhas, et tolmukübetki kuskil ei olnud.

Kuidas teile tundub, kuidas lugu ise on ajalehes täna muutunud?

Ajakirjandus on täna väga huvitav. Asendamatult allikas ikkagi. Ma loen ka internetist lehti, aga see ei ole see. Mulle meeldib ikka paberi peal lehte lugeda.

See oli nagu lapsepõlves, kui käisin karjas, siis lugesin ikka raamatut. Aga internetis, see ei ole ikka see... Seda ei saa bussis lugeda või kui ma lähen randa... Paberkandja, ma loodan, et see jääb alati. Inimene ju ei muutu masina omaks. Kui ma kogu infot interneti abil hangin, siis ma olen ikka masina osa. /.../

Tehniline erinevus on väga suur, aga sisuline erinevus on väike. Võib-olla metoodika... Ja, see metoodika, mis tundub, teil on olemas, see mul puudub. Mina kirjutasin lugu nii, kuidas ma tahtsin kirjutada. Ja meil ei olnud ette öeldud, et kirjuta nii. Võis ju pärast öelda, et miks sa nii kirjutasid. Ise küll mõtlesid, et oleks võinud teisiti kirjutada. Aga siis ma olin nii kaval, et kirjutasin mõne aja pärast sellest asjast uuesti ja teisiti. Ja keegi mul ei keelanud.

Mida teie arvate, kuidas poliitiline olukord riigis on mõjutanud just loo kirjutamist?

Kui vaadata kas või taasiseseisvumisperioodi, näiteks.

Kindlasti oli. Siis oli ajakirjandusel väga suur roll. Ega ju mujalt nendest rahvarinnetest teada ei saanudki. Ajakirjandus oli see, kes kella külge pani ja see roll oli suurem kui praegu./.../

Mis on olemusloo kirjutamist teie enda puhul mõjutanud?

Need inimesed, kellest ma olen kirjutanud, need on ikkagi mind mõjutanud. Nad on mind rikastanud, ma arvan. Ma olen ühe inimese, tutvuse võrra rikkam ja see rikastab mind. Tänapäeval ajakirjandusõppes on seda teooriat vist natuke palju, aga teooria järgi niimoodi joonega minna ei ole praktikas võimalik. Praktilises kirjutamises ei ole võimalik teooria järgi minna. Mingil määral kindlasti, aga mitte nii, et sa pead kogu aeg tuletama meelde, vaat mulle õpetati niimoodi, ma nüüd teisiti ei tohi. Tohib ikka, kui sa kohe tahad, kui pead teisiti. Iga ajakirjanik peab olema iseenda moodi. Üks Pullerits on, rohkem Pulleritsu vaja ei ole. Mõtlen kui igav oleks, kui oleks kaks või kolm Pulleritsu Postimehes. Millist ma siis loen?

Mis oli teie lugude eesmärk siis, kui te veel kirjutasite?

Mis on üldse elamise eesmärk? Lugude kirjutamise eesmärk oli kirjutada lugu. Kirjuta niisugune lugu, mis kõlbaks lehes ilmuda ja lugeda.

Ja milline võiks see pilt olla täna lehes?

Ma arvan, et nüüd on ka... Ma usun, et neil on ikka see eesmärk, et lugu oleks vastuvõetav kirjutajale endale ja lugejale. Mõnda lugejat kindlasti mõni lugu vihastab, aga see on ka hea. Tähendab, selles loos on midagi niisugust, mida on tähele pandud. Lugu peaks ikka tähelepanu äratama. Mida sa kirjutad, kui keegi loe?! On küll selliseid ka, aga ma tean, ma ei loe teda. Ma ei hakka oma aega raiskama sellega.

Lisa 4. Intervjuu Vahur Kalmrega

Esimene küsimus on selline, et kes kirjutavad toimetuses olemuslugusid? Just nimelt siin, Tartu Postimehes (TPM), Edasis?

Põhimõtteliselt on alates Edasist peale reegel selline, et kõik kirjutavad. Põhimõtteliselt kõik kirjutavad. Võimalus on kõigil kirjutada. Ja mõjutab see, et tavaliselt tehakse, ja tehti Edasi ajal ja tehakse TPMis, olemuslugude kirjutamisel ka graafikud.

Ehk siis, näiteks oli Edasi ajal teada, et oli rubriik Laupäeva Reportaaž, mis oli tavaliselt ära jagatud graafiku järgi nii et, ma oletan, umbes kuu aega ette oli teada, kes võiks selle reportaaži teha. Loomulikult ei olnud teada teema, aga oli teada, et ajakirjanik X teeb kolme nädala pärast Laupäeva Reportaaži.

Ja TPMis on täna täpselt samamoodi. Persoonilood või suuremad lood, paarisküljed, mis on valdavalt ka olemuslood, on ära jagatud. Põhimõtteliselt satub sinna graafikusse iga ajakirjanik. Ehk iga ajakirjanik peab kirjutama olemuslugusid.

Aga kui palju juhtub seda, et graafiku väliselt inimesed tahavad kirjutada?

Päris palju. Sellepärast, et graafikus on ikkagi ainult hästi suured lood, mis on valdavalt leheküljelised. TPMis on graafikus tagaküljed, mis on valdavalt olemuslood, kaks korda nädalas, siis on persoonilugu üks kord nädalas ja paariskülg, mis võib olla olemuslugu, aga ei pruugi olla olemuslugu. Need on graafikus.

Aga kui kellelgi tekib mingi teema... tegelikult siin võib ju vaielda, kas reportaaž on olemuslugu või mitte. Reportaaž võib olla ju ka uudisreportaaž. See sõltub ju ka uudisest, mis tuleb, ja inimene võib kirjutada ka uudisreportaaži ja see ei ole mingis graafikus. Või saab inimene kätte mingi meditsiiniloo.

Ütleme, uudisliku taustaga lugu, mingisugune uus operatsioon tehti või mis iganes, üks ole, või mingist suurest haigusest keegi paraneb mingi uue ravivõttega, siis loomulikult otsitakse üles ka see ravi saaja, inimene, kes on haige olnud või inimene, kes on sattunud õnnetuse. Sellest võib formuleeruda olemuslugu. Põhimõtteliselt võib kirjutada ka graafikuväliselt olemuslugu.

Aga kes selle graafiku paika paneb?

Tavaliselt vanemtoimetaja.

Millistel teemadel olemuslugusid kirjutatakse?

Kõikidel teemadel.

Kui võrrelda Nõukogude aja ja Edasiga, kas on mingisuguseid erinevusi või vahesid?

Lihtne on vastata, muidugi on. Sellepärast, et Edasi ajal paljudest asjadest ilmselt ei saanud kirjutada. Paljudest asjadest sai kirjutada võib-olla mitte nii ausalt ja avameelselt, nagu tänapäeval saab.

Selles mõttes kindlasti on praegu teemasid kümned korrad rohkem, millest kirjutada.

Loomulikult. Aga ega siis olemuslugusid teemade mõttes võis ju kirjutada ka Edasi ajal suhteliselt palju. Konkreetse olemusloo sees sai näidata kõiki asju, mida tänapäeval saab.

Põhimõtteliselt mingist lehmalaudast võisid kirjutada olemusloo ka Edasi ajal, lehmalaudast võid kirjutada ka 2010. aastal. Küsimus on selles, kas 85ndal või 83ndal aastal said sa sellest lehmalaudast kirjutada niimoodi nagu sa tahtsid või oli mingi piirang peal. Loomulikult olid seal mingid piirangud peal.

Ma küsiksingi sellest lehmalaudast korraaks edasi, et uurimustest on natuke näha, kuidas Edasis Olev Anton käib Laupäeva Reportaažis kuskil põllu peal, vaatamas kuidas käib. Ja kirjutabki, et mõtlesin, et kuhu minna ja pole kaks nädalat käinud seal. Kas rubriikide sees on kindlaks määratud ka, et mis sa seal kirjutama pead?
Ei ole.

Et see tuleb autorilt?

See tuleb autorilt ise jah. Ei, see ei ole kindlaks määratud kindlasti. See sõltub juba autorist, et ütleme TPMi ajal, aga tegelikult ka Edasi ajal.. see sõltub sinust kui inimesest, sinust kui ajakirjanikust. Kas sa oled ühe eluala küljes kinni, mis iseenesest ei ole halb. See võib olla väga hea, aga mõnes mõttes ka natuke halb. Kas sa oled selles elualas kinni ja kirjutad ükskõik mis žanreid – uudiseid, reportaaže, olemuslugusid – sellest eluvaldkonnast?

Sellest ka Olev Antoni näide. Tema kirjutas laias laastus põllumajandusest. Ega ta kogu aeg laudas ka ei käinud, eks ta põllul käis ka. Kuna ta vahetevahel käis ajakirjanikutöö kõrvalt karjakutööd tegemas suvel, siis loomulikult ta kirjutaski sellest. Laut oli talle meelepärasem koht, kui oli põld või külv. Ju ta kirjutas sellest rohkem, eks ole. Ja kui laias laastus võtta, siis ilmselt mingitel perioodidel Olev kirjutaski praktiliselt ainult põllumajandusest. Ega ta muust väga ei kirjutanudki.

Põllumajandus ise on muidugi ääretult lai ja ega ta mitmest asjast kirjutas, aga kui laias laastus võtta, siis tema kirjutas põllumajandusest.

Siis teine niisugune olemuslugude kirjutaja oli tol ajal Edasis Andrus Esko. Noh, kirjutas praktiliselt kõigest! Tal ei olnud mingit kindlat eluala toimetuses välja kujunenud, et kirjutab ainult koolist või põllumajandusest, spordist, kultuurist. Ta kirjutas kõigest! Tema leidis oma Laupäeva Reportaaži teemad A-st Y-ni välja.

Aga, loomulikult on toimetuse korralduses ajakirjanikud ikkagi jagatud elualade kaudu, kes kirjutab põllumajandusest, kes kirjutab meditsiinist. Põllumajandusest täna ei kirjutata, niisugusest maaelust pigem. Kes kirjutab maaelust, kes meditsiinist, kes on haridusreporter, kes on ülikoolireporter, kes noortereporter ja nii edasi.

Kui sellele ajakirjanikule satub olemusloo järjekord graafikus, siis ta võib kirjutada oma elualast, aga ta ei pea oma elualast kirjutama. Paljud ajakirjanikud tegelikult kirjutavad olemuslugusid hoopis millestki muust. Vähemalt meie TPMis oleme üritanud ajada seda liini, et uudiseid sa pead jälgima oma elualast, valdavalt, aga olemuslugu sa võid kirjutada millest tahad. No, sa võid kirjutada oma elualast aga sa võid ka kirjutada millestki muust. Siin on palju näiteid, et inimene, kes on eluala järgi kultuuriajakirjanik, kirjutab olemuslugusid hoopis loodusest.

Kas oskate ehk mõne näite välja ka öelda?

Raimu Hanson on üks, kes on kultuuriajakirjanik, nii-öelda igapäevaselt, aga olemuslugusid on kirjutanud loodusest näiteks. Loodusraamatutest või mingitest loodusuurijatest. Või millest iganes.

Martin Pau, kes praegu on ülikooliteemade peal, aga varem oli ta linnamajanduse peal. Ja ta on ka prügiajakirjanik, kirjutas prügist pidevalt. Aga olemuslugusid kirjutas hoopis tükis mingist maakohast, kus elasid vanad inimesed, kes olid elanud eluaeg seal sama koha peal. Tegelikult olemusloo teema on alati lahti – tee mis tahad, peaasi, et oleks hea olemuslugu.

Kas oskate ka kirjeldada, kuidas need teemad ühele autorile tulevad?

Kust mina tean, kust need tulevad. Igaühel tuleb nii, nagu tulevad. See sõltub üsna paljudest asjadest, see sõltub sinu huvialast. Selge see, et lihtsam on alati valida olemusloo teema sellelt elualalt, millelt sa kirjutad uudiseid.

Üllatavalt raske on olla puhas olemusloo ajakirjanik. Seda on Eestis proovitud ja mõnda aega sa isegi elad üle selle teema. Seda on proovitud Postimehes (PM), on proovitud teistes lehtedes. Et on justkui niisugused uudisajakirjanikud ja siis on mingid valgete kinnastega olemusloo ajakirjanikud, kes kirjutavad ainult lugusid. Mina arvan, et see ei ole õige tee. See on vale tee selles mõttes, et kui sa ei ole uudisajakirjanik, ei ole pidevalt eluga kursis mingis elualas, siis sul ikkagi ei jätku teemasid olemusloo tegemiseks. Sa võid elada kuu-kaks, oled kõva vend isegi pool aastat, aga siis saavad sul teemad otsa, sest sa ei toitu millestki. Selles mõttes, et ka olemuslugusid kirjutades nad korjavad ikkagi teemasid sellest samast eluvaldkonnast, mida nad uudistena jälgivad.

Sa jälgid uudistena meditsiini, siis meditsiin on nii pööraselt lai, et uudiseid kirjutades jäävad meelde mingid lood, mis ei ole otseselt uudised, aga mis on põnevad lood. Noh, näiteks insuldist paranemise lugu – ema insuldis, poeg insuldis. Oli äsja kirjutatud kaks-kolm päeva tagasi eelmises TPMis. Selles uudist ei ole, aga sedasama meditsiini eluala jälgides, teades, et peab kirjutama ka olemuslugusid ja on isegi mõni olemuslugu graafikuga paigal, siis uudiseid korjates ta jätab kõrva taha neid lugusid, mida saab ära kasutada nädala pärast. Võib-olla ka paari aasta pärast. Ajakirjanik korjab kogu aeg endale kuskile mällu mingisuguseid märksõnu, mida ta ei oska ära kasutada. Aga võib-olla paari aasta pärast oskab, kirjutab sellest mingi olemusloo.

Ilus tüüpiline näide oli, kunagi sada aastat tagasi, või ma ei tea, isegi lähemal, 2004, Vallo Nuust. Oli TPMi reporter ja Ove Maidlaga, kes oli fotograaf, läksid tegema lugu. Minu meelest Elistvere loomaparki. Ja juhtumisi, oligi oktoober näiteks, kus oli esimene lumi, tee ääres nägid ühte vanamutti, kes vikat õlal ja viis lammast ümber tema jalutas mööda teed. Ilmselt läks karjamaale lammastele heina tegema. Mingi üheksakümne aastane tädi.

Noh ja nad hüppasid autost välja ja Ove tegi pilti, võitis selle pildiga pärast veel mingi konkursi ära Eestis, ja Vallo kirjutas kümnerealise allkirja ja oli selline talve saabumise hästi hea pilt, kümme rida allkirja ka. Ja mitte midagi rohkem. Ja siis lihtsalt kadus see teema ära kuskile. Aga ju oli Vallol mingi asi jäänud kripeldama kuskile või mingi info, mida tal ei olnud kuskil realiseerida sellepärast, et teda ei olnud vaja hetkel realiseerida. Aga tal jäi meelde see tädi, tema vanus, üksinda, mingid lambad, üksinda elab, kasvatab lambaid. Nii palju, kui ta seal tee ääres jõudis kümne minutiga rääkida ja see jäi tal kripeldama kuskile mällu. Võib-olla tegi ka mõned märkmed kuskile plokki – ajakirjanikud teevad märkmeid – ja siis, ma ei mäleta, mitu kuud mööda läks.

No õige mitu, mitu, mitu kuud, ma arvan, et isegi pool aastat läks mööda, tuli Vallol see asi jälle uuesti meelde ja ta läks kirjutas sellest tädist olemusloo. Tal oli siis juba viie asemel viiskümmend lammast ja sellest loost sai täitsa korraliku olemusloo, ütleme pool aastat hiljem. Ja see oligi nii, et mitte et ta isegi ei läinud seda uudist otsima, vaid komistas selle uudise otsa, pildi otsa, sealt jäi see mällu ja mingi ajaga ta siis selle realiseeris.

Põhimõtteliselt olemuslood tekivadki nii. Kuskil uudiseid hankides või silmad lahti käies, või kõravad lahti käies... Sest kuna ajakirjanikul on antud suhteliselt vabadus kirjutada olemuslugusid ka mitte oma eluvaldkonna teemal, siis sõltub sellest ka, kes su abikaasa on, kes su lapsed on, kes su isa on, kes su onu on, kes su sõbrad on. Kui nad midagi räägivad sulle, siis kuskilt otsast sa korjad neid infokilde ja saad põneva loo. Olemuslugu ongi põhimõtteliselt lugu – sa pead otsima lugu. Ja kui see lugu on olemas, siis otsi kust tahad seda. Kust ajakirjanikud otsivad? Igalt poolt, igast võimalikust kohast.

Küsiksin siin juurde, kas nõukogude perioodil oli ka üldisemaid ettekirjutusi, et mis teemadel võiks või peaks kirjutama?

Nõukogude periood on nii pikk ja segane ja seal on olnud nõudeid ja kõike, aga ma ei oska öelda, et seal nüüd midagi oleks väga raudselt ees olnud. Paljudest asjadest sai kirjutada, aga

mingis ühes võtmes ainult. Aga et oluliselt oleks sel perioodil, mida mina mäletan, 80-st või 79ndast aastast, otseselt mingeid ettekirjutusi, et teil peab olema nii mitu lugu sellest, teisest, kolmandast, küll ei olnud. Ei olnud mingeid ettekirjutusi. Peab olema maiparaadist lugu tehtud järgmise päeva lehte, mida sai ka olemusloo võtetega kirjutatud, aga et oleks olnud mingid ettekirjutused, et peab olema viis põllumajanduslikku lugu... Aga selge on see, et inimlikke lugusid, mille taga on õnnetused ja probleemid, neid ikka väga palju ei saanud kirjutada. Aga perioodid muutusid ka nii palju, et põhimõtteliselt Andrus Esko kirjutas reportaaže millest iganes ja mingeid piiranguid talle ei olnud.

Ma küsin korra selle graafiku kohta veel. Kuidas teie seda graafikut hindate, et on sellised pidepunktid ja kes teeb?

Mina hindan seda väga kõrgelt sellepärast, et ajalehes ongi planeerimine. Ajalehte planeeritakse väga tugevalt. Ajaleht ei kuku taevast iseenesest, patsti! Ja on hommikuks kaheksa või kakskümmend kaks külge. Planeeritakse väga tugevalt ja üks planeerimise võimalus ongi selliste rubriikide kaudu. See on teatud sund, kohustus ajakirjanikule, otsida teemat ja just sel päeval kirjutada. Teine asi on see lugejale teatud arusaam, et igal reedel ma saan persooniloo või et igal teisipäeval on mul seal suur paariskülg. Kogu ajaleht koosnebki väga tugevalt sellisest üldisest planeerimisest.

Ma läheksin nüüd edasi sellega, et mis on teie arvates hea olemuslugu aga sellel punktil ei pea üldse kaua peatuma.

Hea olemuslugu on siis, kui sul on lugu, kui sul on *story*. Ja see *story* on antud huvitavalt. Seal taga on lugu ja kui see lugu on üles leitud ja haaravalt üles ehitatud.

Kas oskate tuua ka mingeid tunnuseid, mis kindlasti olemas peavad olema, et oleks hea olemuslugu?

Neid võib kuskilt õpikust lugeda, ma ei tea kas üldse olemusloo kohta on mingeid õpikuid, aga ju on vast. Aga üks asi, mis peab olemas olema, on *story*. Seal peab olema kindlasti mingi konflikt, seal peab kindlasti olema mingi probleem.

Oleneb muidugi, mida me sealt olemusloost.. Mida me olemusloona silmas peame. Kui nüüd hakata küsima, kas reportaažil kõik need asjad peavad olema, no ei pea. Reportaaži kannab ju sündmus, üks ole. Seal peab olema sündmuse haarav edasi andmine, et lugejal tekiks tunne, et ta on kohal. Sõltub reportaažist. Kui sa kirjutad olemuslugu, siis selles mõttes see kohaloleku efekt on natuke teine. Loomulikult, kui sa kirjutad olemuslugu, siis lugeja peab tundma, et ta on selle asja kõrval.

Oluline on detailide leidmine. Pead oskama kirjutada olemuslugu nii, et... Mina arvan nii, et sa ei pea kasutama olemusloos meeletult epiteete, et see on hea isa, see on kuri ema, see on paha laps ja see on, kuradi, eriti hell vanaema. Vaid sa pead lugejale andma detailide ja kirjeldustega edasi, et lugeja saaks aru, üks on hea, üks on hell ja üks on kuri ja üks on paha. Mitte et sa ei ütle, et see on nüüd hell vanaema. Sa pead kuidagi näitama lugejale, et lugeja saab aru, et see on hell vanaema. See on üks olemusloo tunnuseid.

Kui palju või kui teadlikult te ise jälgite oma lugudes, et need tunnused oleksid olemas, esindatud?

Ikka jälgin, sest ajakirjanikud on endale mõningad põhimõtted selgeks teinud ja ajakirjanikele on räägitud ja siin-seal on ka mingeid nõudeid. Selles mõttes nõuded, et mida ei pea täitma nii väga, aga ettekirjutused stiiliraamatus, et hea inimese lugu peab sisaldama neid ja neid ja neid külgi. Need on ajakirjanikele ettekirjutatud ja läbi vaieldud ja mõni paneb kõik sisse, mõni üritab kinni pidada kõigist seitsmest, mõni üritab kinni pidada viiest.

Ega siis paljuskki, mulle tundub, et see tehakse ikka intuitsiooni järgi. Selles mõttes, et need nõuded... kui sa oled piisavalt palju kirjutanud persoonilugusid, või piisavalt palju kirjutanud olemuslugusid, siis need nõuded tuleb sul paika panna ka sees, et sa tead, et pead otsima konflikti, et päris ilma konfliktita ei saa kirjutada. Aga noh, ega siis palju käib intuitsiooni järgi.

Millised nõuded on TPMi olemusloole?

Need on stiiliraamatus, aga peast ma neid küll ei mäleta. Eks need samad nõuded on, mis ma siin ütlesin. Peab otsima üles loo, *story* tähendab. Mitte kirjutama positiivse loo, selles mõttes, et positiivset maailma pole olemas. Konfliktid, probleemid tuleb üles otsida. Mida rohkem on probleemi, konflikti, mitte selles mõttes, et negatiivne, probleem ja konflikt võib olla ka positiivne, seda huvitavam lugu on.

Aga kui te võrdlete TPMi olemuslugusid teiste väljaannetega, siis kas saab mingeid erinevusi tuua?

No ei, suhteliselt raske on. Oleneb kellega võrrelda. Ega neid olemuslugusid ajalehed väga tihti ei teegi. Võib öelda, et Eesti ajakirjanduses eristub näiteks Ekspress. Eesti Ekspressi olemuslood on eriti eesti ekspressilikud. Teised võib-olla nii väga ei eristu.

Et Eesti Päevalehes või TPMis või Eesti Postimehes, need on ikka suhteliselt klassikalised olemuslood, väga ei eristu. Et võtad autori ära, paned silmad kinni ja ütled, oi, see on kindlasti Eesti päevalehes, TPMis ilmunud.

Ma arvan, et ekspressi lood on sellised, mis eristuvad. Heas mõttes lõdva randmega kirjutatud lood. Spekuleeritakse paljude asjade üle palju julgemalt ja palju julmemalt kui teistes ajalehtedes. Ma ei tea kas see on hea või halb, aga see on äratuntav.

Aga kui võtta ilmunissageduse järgi, kas TPMil on mingi omapära või erineb ta teistest?

Seda ma ei teagi, ma pean kriipsusid hakkama nüüd tõmbama. Ma arvan, et Eesti ajakirjanikud, ajalehed kirjutavad vähe, liiga vähe olemuslugusid. Ma arvan, et TPM kirjutab keskmiselt rohkem olemuslugusid kui ükski Eesti ajaleht.

Ma ei pea silmas siin Eesti Ekspressi või Maalehte. Nemad on nädalalehed ja see on hoopis teine ajaleht kui päevaleht. Pean silmas päevalehti, nii kohalikke kui ka Postimeest ja Eesti Päevalehte. Eriti ekspressis aga Maalehes muud ei olegi kui olemuslood. Neil uudislike lugusid on suhteliselt vähe, või nad üritavad ka uudislikest lugudest kirjutada olemusloolikus stiilis. Neil on lihtsalt teistsugune ilmunistsükkel.

Aga ma arvan, et Eesti ajalehed, või iga päev, mis see on siis kuus päeva või viis päeva nädalas ilmuvad ajalehed, need kirjutavad olemuslugusid liiga vähe, võiks rohkem kirjutada. Ja TPM kirjutab keskmiselt kindlasti rohkem olemuslugusid kui ükski teine ajaleht. Siin on jällegi see, et osad on 22-leheküljelised, osad kaheksa leheküljelised.

Kui minna tagasi jälle selle küsimuse juurde, et mis teie arvates on hea olemuslugu, siis kas on mingeid erinevusi ka, et milline on hea olemuslugu täna ja milline ta oli Edasi ajal just nimelt selle hindamise mõttes? Kas tollal hinnati olemuslugu kuidagi teistmoodi kui tänapäeval?

Ma arvan, et olemuslugu on ikkagi olemuslugu, kirjuta millest tahad, vahet pole. Vahe võib olla selles, et tänapäeval on teemade ring tunduvalt laiem ja võimalused kirjutada laiemalt kui oli tollal. Siis paljusid asju ei saanud kirjutada, paljudest asjadest ei tohtinud kirjutada ja paljusid asju ei saanud kätte, isegi kui tahtsid, siis keegi ei rääkinud neid asju.

Olemuslool on ju alati üks pool, mis on ajakirjanik ja teine pool, *story* omaja, neid võib olla ka kümme, aga keegi peab selle *story* sulle ju rääkima. Sa võid ju ka näha seda, juures olla, aga valdavalt sa ei ole ju juures. Neid nii-öelda ajakirjanduslikke eksperimente, et ajakirjanik on juures ja kirjutab olemusloo või reportaaži, neid on ka, aga neid on ikkagi suhteliselt vähe. Kus sa oled juures, sind lastakse juurde või sa teadlikult või kogemata satud sinna juurde. Neid on suhteliselt vähe, kui me ei pea silmas uudisreportaaži, see on teine asi. Uudisreportaažis sa oledki selle asja juures, see on asja mõte. Aga kui sa kirjutad olemuslugu, kus sa ju juures ei ole, valdavalt. Järelkult keegi peab olema olema, kes sulle selle *story* räägib. Nii et, siis lihtsalt oli rääkijaid vähem ilmselt kui praegu. Aga olemuslugu ma arvan ikka oli olemuslugu. Mis seal siis nii suurt vahet on. Teooria mõttes on ju ikka kõik. Tollal vist nimetati seda rohkem olukirjelduseks, selline imelik sõna. Praegu on sama nimi peaaegu.

Aga läheksimegi ehk edasi teooriaga. Minu töö teooria keskendub peamiselt kahele Eesti autorile, Juhan Peeglile ja Priit Pulleritsule. Kui palju lähtutakse TPMis ja Edasis ka teie ajal teooriast, teoreetilisest kontseptsioonist?

Ma ei oskagi öelda seda. 50 protsenti või 60 protsenti. Ma arvan, et suurem osa ajakirjanikke on lugenud nii Peeglit kui ka Pulleritsu, selles mõttes on teooriaga kursis aga igaüks ikkagi kujundab niisuguse enda stiilile selle olemusloo kirjutamise. Kindlasti sõltub see tema varasematest lugudest aga ka naabrite lugudest. Nad loevad ka teiste ajakirjanike lugusid ja võtavad sealt asju üle.

Mulle tundub, et kui uudise žanri puhul võiks seda reeglistikku ja raamistikku ehk jälgida tugevamini, et teha korralike uudiseid, siis see olemuslugu on minu meelest ikkagi suhteliselt vaba žanr ja seal üles ehitada kõike mingitele reeglitele, mille keegi on kunagi välja töötanud. Juhan Peegel siis nii-öelda Eesti kogemuse põhjal ja Priit Pullerits Ameerika kogemuse põhjal. Okei, no 50 protsenti järgivad, ülejäänud 50 protsenti mõtlevad välja.

Kuidas TPMis on teooriast teadlikuks saadud? Kas ajakirjanikud ise uurivad või ajakirjanduskoolitused?

Igas võimalikus variandis. Meil on tehtud koolitusi, Pullerits on ise rääkinud meile olemusloost ja siis konkreetselt enda olemusloo näidetel püüdnud öelda, mis on hea, mis on halb.

Ajakirjanikud on kindlasti lugenud neid samu raamatuid ja võib-olla veel mingeid raamatud. Ja siis nad on ise mingeid väiksemaid manuaale koostanud, et mis nõuetele peab vastama üks hea persoonilugu ja mis nõuetele peab vastama üks hea olemuslugu ja nii edasi.

Ja niimoodi nad on korjanud seda teooriat. Mõni on käinud välismaal seminaril aga seal on alati see, et on mingid universaalsed nõuded, aga sellised konkreetsed nõuded, mida inglise keeles võib rääkida ühtemoodi, aga eesti keeles kukub välja teistmoodi. Põhimõtteliselt igat poolt inimesed korjavad oma kogemusi.

Ülikoolist. Meil on peaaegu kõik inimesed tulnud ülikooli ajakirjanduse erialalt siis seal on neid õpetatud niimoodi.

Aga kui nüüd rääkida teie enda stiilist, siis kumma teooriaga te ise rohkem kursis olete, Peegli või Pulleritsu?

Ma olen mõlema teooriaga kursis, aga kui ma kirjutama hakkan... Ma ei saa öelda, et ma eriti kirjutaks, ma olen rohkem teise ameti peal, toimetaja ameti peal praegu. Aga kui ma kirjutan, siis ma küll ei tuleta enne meelde, mida see Pullerits oma teoorias ütles, mida see Peegel oma teoorias ütles. Võib-olla kuskil kõrva taga need on olemas, et algus peab olema kiire ja tugev ja haarav ja kui sa lugejal neljandas lõigus kõrvupidi kinni ei võta, siis ta on kadunud su jaoks,

et võib-olla need kuskil intuitsioonis on, aga et ma kirjutama hakates, või kunagi kui ma kirjutasin veel tihedamini, kõigepealt mõtlen läbi, kas mul on meeles Pulleritsu teooria.. ei, kindlasti mitte.

Millest teie olemuslugusid ise kirjutades lähtusite?

Siis kui ma kirjutasin veel. Siis kui ma kirjutasin ei olnud mingit Pulleritsu teooriat, kui ma rohkem kirjutasin. Siis oli rohkem selline Juhan Peegli.. Juhan Peegilil ei olnud niivõrd teooria kui siis praktika ümberjutustus. Et üks siis olid Juhan Peegli mõtted olemuslugudest. Samas Olev Antoni eeskuju ja Andrus Esko eeskuju, kes olid vanemad kirjutajad ja kelle lugusid kogu aeg sai lugeda ja arutada. Midagi jäi külge, midagi meeldis, midagi ei meeldinud. Põhimõtteliselt tuli see kogemusega. Ülikoolis õpetati ka mingisuguseid... ma ei mäleta, kas mingeid olukirjelduse või olemusloo žanrit meil oli, aga kindlasti mingit lugude kirjutamist mingil määral õpetati.

Põhimõtteliselt oma kogemusega korjasid neid asju. Ega siin sellist tollal selles mõttes teooriat ei olnud, et oleks mingisuguse olemusloo ülesehituse raudne teooria, mida Pullerits on püüdnud Ameerika näitel rohkem..

Pullerits on püüdnud olemuslugu rohkem kaardistada, et peab olema see ja see ja siis peab minema sinna ja tulema tagasi. Et on suhteliselt ette antud, et mis sa pead tegema, niivõrd kui võrd. Aga noh, et Peegli teooria, kui seda üldse teooriaks saab pidada, oli suhteliselt vaba. Kirjuta huvitavalt, kurat! Oligi tema teooria. Seal ei olnud nii täpselt seda ülesehitust. Seal oli ka seitse reeglit, millele olukirjeldus peab vastama ja oligi kõik. Või millele reportaaž peab vastama. Pulleritsu kaudu on see läinud natuke, ütleme, jõhkramaks, heas mõttes jõhkramaks.. Ega see ei tähenda, et sa sellest kinni pead pidama. Lõpuks see sõltub kõik sinust, kas sa kirjutad huvitava loo.

Sõltub ka sellest, kas sa leiad ka huvitava loo, see on üks asi. Aga oletame, et oled leidnud, lugu on suhteliselt okei, inimene on suhteliselt okei, kes sulle räägib selle loo, siis see sõltub ikkagi sinu professionaalsest oskusest, kas sa kirjutad huvitavalt, kas sa paned inimese rääkima, kas sa näed detaile, kas sa suudad lugejale tekitada tunde, et ta on kohal, kõrval, näeb, tunneb seda inimest, jne. Sa võid öelda, et ma olen, kurat, need teooria punktid ju kõik täitnud, aga no ei ole huvitav. Et üks see sõltub ikka kõik sinu ajakirjaniku oskusest.

Aga kuidas teile endale tundub teie töökogemusest lähtuvalt, kas ajakirjanikud üritavad lähtuda nendest punktidest, mis Pullerits on ette kirjutanud?

Ei, ma ei usu, et nad üritavad jälgida. Paljud asjad tulevad loomulikult ja me võime aktsepteerida, et selline reegel või nõue või lähenemine olemusloole võiks olla ja järelikult nad kuskilt vaistuna jälgivad, et võiks olla, aga ma ei usu... Ma arvan, et inimesed kirjutavad ikkagi oma varasemate kogemuste põhjal, nende märkuste põhjal, mis nad saavad... Ma ei tea, sul ei läinud lugu korralikult käima või teine pool tuli liiga hilja sisse või üks kirjeldus läks liiga pikaks.

Ma arvan, et lihtsalt arutelu käigus saavad mingeid õpetussõnu, mida nad võib-olla järgivad, võib-olla ei järgi. Ma ei usu, et nad seda teooriat väga jälgivad. Ma arvan, et suurem osa ajakirjanikke ei oska teooriast isegi mitte rääkida, kuigi nad on lugenud neid raamatud ja jälgivad seda, aga ei, ei. Kõik kirjutavad ikka oma kogemuste põhjal.

Aga kas te mäletate, millal kirjutasite oma esimese olemusloo?

Ei mäleta. Noh, oleneb, mida te olemusloona silmas peate. Kui te sinna alla panete ka reportaaži, mis on väga tugevalt uudisliku asjaga seotud, siis ma arvan, reportaaži ma kirjutasin suhteliselt siva. Kuskil 80-te aastate alguses. Ma arvan, et persooniloo kirjutasin ka kuskil seal. Selles mõttes, et juba ka Edasis oli selline võimalus, et kõikidel Edasi

ajakirjanikel... sa võisid kirjutada ka millestki muust kui sellest, milleks sind kutsutud või seatud.

Mina olin esimesed viis aastat spordiajakirjanik. Ju ma kirjutasin siis iga päev hommikust õhtuni ainult spordist. Aga ma ei mäleta, millal meil hakkas jooksma see Laupäeva Reportaaž laupäevalehe esiküljel, aga ju ta 80-te kolmas, 85 seal oli kuskil.

Ma olin ka selle Laupäeva Reportaaži meeskonnas, kes ma reportaaže kirjutasin. Noh, Esko kirjutas ilmselt 90 protsenti ja ülejäänute vahel jagunes 10 protsenti. Ma olin ka selle kümne protsendi hulgas ja ma ei mäleta, kas ma kord kuus kirjutasin, võib-olla ei kirjutanud sedagi, kirjutasin harvemini. Pooled kirjutasin spordist aga pooled kirjutasid mingist muust.

Ma mäletan ma kirjutasin seal mingisuguseid... tol korral isegi ei osanud öelda, mis žanrist need olid, mingisugused mitte eriti konkreetseid *story*'d mingitest elualadest, ma ei tea, mingist vanaema sünnipäevast. Need olid sellised nõrgad katsed kirjutada olemuslugusid. Ma arvan, et ma kirjutasin 80-te aastate keskel. Reportaaže kohe, persoonilugusid ka kohe ja siisuguseid kommentaari, mõtiskluse vahepealseid žanre seal ka kuskil 80-te neljandal, viiendal aastal.

Kuidas teie kirjutamisprotsess on ajaga muutunud? Kas oskate hinnata või kirjeldada?

Niimoodi on raske kirjeldada. Võib-olla ma olen targemaks saanud, eluga on midagi külge hakanud. Ju on kogemusi ka tulnud. Ei tea, kas oskan otseselt midagi näha. Aga no, vähemalt.. kõike saab õppida.

Ajakirjanik ei ole nii, et sünnid ajakirjanikuks ja siis oledki ajakirjanik. Kõike saab õppida ja arendada. Mõned asjad on ilmselt mõnel lihtsamad tulema. Mõnel on loomulik. Ma näiteks mäletan, et detaili nägemist ma pole kunagi õppinud. Kohe nagu sündisin ja nägin detaile.

Mul lihtsalt on see... Ma näen detaile ja jätan need meelde. Tegelikult, ilmselt kõik ajakirjanikud näevad detaile, aga mõne jaoks ei ole see oluline, üks ole, ta unustab selle ära või ei pööra sellele tähelepanu. Aga minu jaoks selline detaili kirjeldamise, ma ei tea, võime, oskus on kogemata külge jäänud, algusest peale. Ja ilma igasuguse teooriata mulle tundus, et see on huvitav. Ja pärast sain teada, et ahaa! see ongi teoorias ka veel tähtis, et oo, väga hea. Aga mõni teine pidi seda õppima, et ma ikka vaatan, mis värvi laudlina sellel inimesel on, või kuidas ta käitub kui ta minuga räägib, kas ta on kurb või naeratab, või mudib käsi või.. Ma olen seda eluaeg märganud. Minu jaoks ei ole see midagi keerulist ja mulle tundus see nii loomulik, et ma seda märkan ja fikseerin selle kirjalikult. Minu jaoks tundus see nii loomulik, ma ei teadnud teooriast mitte tuhkagi!

Mulle tundus see loomulik, et kui ma lähen reportaaži kirjutama, siis kohaloleku efekti andmine, või kui sa lähed olemuslugu tegema, et kohaloleku efekti andmine on oluline. Ilma igasuguse teooriata. Pärast vaatasid, et ahhaa, teooria väitis sama.

Aga mõni teine inimene peab õppima ja pingutab, Mina ei pea selle nimel pingutama, mulle tuli see lihtsalt, ma sain aru sellest ilma mingi teooriata.

Ma ütlen, õpitav on see. See ei ole mingi selline oskus, mida ühel inimesel on ja teisel pole kunagi olnud. Kui sa oled ajakirjanik, siis piltlikult öeldes erilisus võib tulla sellest, et üks oskab kirjutada huvitavamalt, ta oskab selle detaili panna huvitavasse kohta. See võib olla jumalast antud. Aga see, et sa märkad detaile, et see on oluline, see on ju õpitav. Sa võid seda õppida ja kõik. See pole ju midagi keerulist.

Kas teil on ka olemusloožanris mõni eeskuju?

Ma arvan, et meie eeskujud kindlasti olid Olev Anton ja Andrus Esko. Nemad olid kindlasti meie eeskujud Edasi päevilt.

Olev kindlasti väga kõva, nii-öelda, inimlike lugude kirjutada isegi tollel ajastul, just detailide ja väikeste asjade nägemises kõva käsi.

Andrus Esko oli aga selline, et ta suutis igast asjast reportaaži kirjutada. Igal pool nägi ta võimalust reportaaži kirjutada. Ja just see oskus näha, et seal on lugu ja sealt võib reportaaži kirjutada.. No, praktiliselt telefoniraamatust peale võis ta reportaaži kirjutada. Ma arvan, et need kaks venda, mis venda, kas meest olidki kõige suuremad eeskujud meile.

Mul ei tule kohe meelde, et kes veel võisid kirjutada tol ajal Noorte Hääles või kus iganes, aga need nimed ei tule meelde. Aga Olev ja Andrus tulevad meelde, nad olid füüsilised isikud, neid ma nägin iga päev, me tegime lehte koos. Nad mõjutasid kõige rohkem, ma arvan.

Oskate öelda ka, kes võiks olla TPMis tänapäeva ajakirjaniku eeskujuks, just nimelt olemusloo kirjutamisel?

Noh, Vallo oli väga hea olemuslugude kirjutaja. Mingil hetkel ta sai selleks kogemuste ja kõige sellega. Vanem oli ka teistest reporteritest mingitel hetkedel. Vallo oli kindlasti, kes kirjutas väga häid olemuslugusid. Erinevaid häid olemuslugusid on kirjutanud paljud, aga selline, Vallo võib-olla oligi kõige kõvem käsi vast mingil perioodil.

Ja siis on selline õnnetute või õnnetusse sattunute... Ütleme sellise meditsiinilise kallakuga õnnetustest või liiklusprobleemidest on sattunud olemuslugusid kirjutama Kristel Rõss mingil perioodil väga hästi. Aga ta jäi natukene seisma selle teema peale, klišeedega ja tunned, et ma olen seda lugu juba lugenud, kuigi lugu oli hoopis teine. Aga ühel perioodil ta kirjutas väga häid, selliseid, ajakirjanduses kutsutakse neid pisarakiskujateks. Selliseid meditsiinilise kallakuga probleemseid või õnnetuid lugusid, mis olid mingist haigusest paranemisest või jäämisest või raskest õnnetusest välja tulemisest.

Aga mida teie ise arvate, kas ajakirjanikku olemusloo kirjutamisel mõjutab rohkem teooria või needsamad konkreetse isikud, kellest me siin praegu rääkisime?

Ma arvan, et isikud ja enda kogemus mõjutab rohkem kui teooria. Enda kogemus, kolleegide kirjutused. Mitte ainult oma kolleegide, vaid ka teiste lehtede kolleegide ja mingisugused vanemtoimetaja torinad, porinad või toimetaja, kes lugu läbi vaatab, näpunäited, mõjutavad rohkem kui teooria.

Aga mitte ainult omad nii-öelda kolleegid, aga ka teised kolleegid. Ma arvan, et kas me tahame või mitte, siis näiteks Madis Jürgen on kindlasti mõjutanud väga paljusid ajakirjanikke oma stiiliga. Keegi ei taha teiseks Madis Jürgeniks saada, aga mingid oskused näha ja nii edasi.

Kindlasti on ekspressi ajakirjanikud, ma ei tea kas kõik, aga kindlasti paljud ekspressi ajakirjanikud on mõjutanud.. Tarmo Vahter kindlasti on mõjutanud oma olemuslugudega, näeb kuidas ta kirjutab, kuidas ta otsib, kuidas ta neid asju omavahel kokku seob. Ma arvan, et teiste inimeste kirjutised Eestist, oma enda kogemus olemuslugudes ja siis oma toimetuse, toimetajate märkused mõjutavad ajakirjanikku tunduvalt rohkem, kui teooria.

Lüiguksin nüüd edasi selle juurde, et rääkida natuke muutustest, mis on toimunud ja millised perioodid võiksid välja joonistuda olemusloo arengus. Kas oskate välja tuua mingeid iseloomulikke hetki ja perioode olemusloo arengus?

Ei oska. See on teie ülesanne. Ma olen praktik, ma ei oska teoretiseerida, et mingil aastal tekkis. Eks see selles mõttes käis alati lainena, aga mina ei oska seda lainet öelda. Mingil perioodil olemuslood kindlasti langesid teisejärguliseks...

Näiteks Postimehes võib täiesti raudselt öelda, et mõjutas lihtsalt üks füüsiline, selgelt vormiline otsus olemuslugude lehes olemist. Suures Postimehes oli mingil hetkel tagakülg, viimane külg, kuidas iganes seda nimetada, viimane külg, kus praegu ilmub ilmasteade, jah? Mingil perioodil, ma ei mäleta neid aastaid, 2005? Võid, arhiivist vaadata. No seal ilmusid

mingil perioodil Juhani Püttseppa ja Toomas Sildami lood Eesti sõduritest ja erinevatest sõdadest ja reportaažid Põhjanabani välja, ja sarjad, aga ka üksiklood. See oli tagumine külg. See eeldas, et seal on mingi lugu. Seal ei ole uudiseid, vaid mingi lugu, oli see olemuslugu või reportaaž või.. seal ei olnud persoonilugu, kuigi mõnel hetkel oli ka persoonilugusid.

Pulleritsule meeldis seal alati kirjutada mingeid lugusid..

Tal võis olla ka uudislik tagapõhi, aga teda sai kirjutada mitte uudislikult, teda ei pidanud kirjutama kus-mis-millal, tagurpidi püramiid, vaid sai kirjutada vabamalt. Tal võis uudislik taust olla, aga see oli kirjutatud loona lahti.

Ja see oli sundmehhanism, peaaegu iga päev, nädalas neli korda, või oli kuus korda nädalas, graafik oli seina peal, keegi pidi kirjutama ja ise tead, mis vormis sa kirjutad ja sul oli lehes kindel koht.

Ühel hetkel see kaotati ära! Tagakülge ei ole vaja, paneme sinna ilmamateate või ma ei mäleta, mis sinna tol hetkel pandi, et teeme selle lehe ümber, tagakülge kaotame ära. Kui teil tuleb idee kirjutada olemuslugu, paneme selle kuskile sisse, kurat. Aga igasugune vabatahtlikkus ajalehes on tee väljasuremisele.

Kuna sundi enam ei olnud, sundkohta enam ei olnud. Tagakülg oli mingil määral ka atraktiivne, eraldiseisev, mõnes mõttes ka esimene külg, ta on kohe märgata. Kui sa kirjutad oma olemusloo leheküljele seitse või kaheksa, siis ta on teiste lehekülgede reklaami vahel ja tal pole *powerit*. Ja põhimõtteliselt sellega suretati välja olemuslugude ilmumine Postimehes. Lihtsalt ühe organisatsioonilise.. kuigi, keegi ei ütle, et keelatud on, öeldi, et kui tuleb idee, siis pakkuge ja paneme lehte ja kõik. Aga kuna enam sundmehhanismi ei olnud, siis põhimõtteliselt lõpetati olemuslugude ilmumine.

Nüüd on jälle tagasi keritud see erinevate variantidega, Arteri ja AK ja laupäevalehega ja nii edasi. Aga põhimõtteliselt periood oli see, et ühe organisatsioonilise lehe muutusega lõpetati üks žanr ära. Noh, mingiks ajaks.

Ma täpsustan üle, TPM-l ilmub see tagumine külg..

TPM-il ilmub see tagumine külg ikka edasi, jätkuvalt. Meie ei ole ära kaotanud seda. Seda tasub ikkagi hoida. Meil on siin väikesed, vähemad võimalused, aga me oleme püüdnud hoida...

See on see, nii imelik kurb või vahva kui see ka ei ole, ajakirjandus ei sünni iseenesest vaid ta on väga tugevalt planeeritud. Kui sa ajakirjandust ei planeeri ja ütled, et kui teil tuleb idee, siis tehke. Siis ei tule ideed, siis ei tule ideed. Ajakirjanduses tuleb ideed väga harva.

Ajakirjanduses tuleb ikka planeerida ja kui sul on ette planeeritud näiteks tagakülg, mis eeldab *story* 't, olemuslugu, siis küll ta tuleb kah! Ei ole midagi hullu! Inspiratsiooni pole olemas. Inspiratsioon, istud laua taga, ja tuleb.

Jah, me oleme püüdnud hoida, mitte ära kaotada. Me oleme ka ära kaotanud paljusid asju, millest on kahju, aga põhimõtteliselt oleme püüdnud hoida, et inimesel oleks.. et ajakirjanikul oleks võimalus kirjutada olemuslugu, selleks on tal ka kindel koht, plats, võimalus ette nähtud.

Ma küsiksin sellise asja veel, et minu uurimusest, kui lugesin kokku, siis selgus, et taasiseseisvumisperiood, 80-te lõpp ja 90-te algus, kui Edasi ka vahetas nime ja vahepeal üks või kaks aastat TPMi ei olnud, üks ole. Ta oli siis Postimehe nime all. Kuidas kogu see periood, kus ilmus vähem olemuslugusid, ühes kuus ilmus lausa null olemuslugu, kuidas see on mõjutanud olemusloo arengut ja sellist olemist siin TPMis? Just see, et vahepeal oli poliitiliselt keerukas periood. Kas saab öelda et see on kuidagi mõjutanud? Noh, üks ta ikka mõjutanud on, seda peab lihtsalt lehest vaatama ja neid, kriipse tõmbama. Ma arvan, et ta mõjutas tänu sellele, et siis oli hästi palju uudiseid, ilmselt. Ma kujutan ette, et oli

hästi palju uudiseid, Eestis. Et ajakirjanikud vuhkisid hästi palju uudiseid ja samal ajal oli hästi palju ka, ütleme, artikleid. On nad siis majanduse või poliitika või ajaloo või sellisel teemadel.

Ma arvan, et periood oli niivõrd põnev ja iga päev, mitte kui öelda iga ööpäev, midagi toimus, et sellised, inimlikud teemad langesid natuke teisejärguliseks. Ma arvan, et see võis niimoodi olla. Lihtsalt nii palju toimus ümberringi, et pidid ju kogu aeg kirjutama uudiseid, mis toimub ja samal ajal nii palju oli ju võimalik kirjutada ka, ütleme selliseid, analüüsivad, selgitavaid, uurivaid lugusid, mis ei ole ju olemuslood, eks ole. Mis olid seotud uudistega ja mõned ei olnud seotud, alates ajaloo valgetest laikudest ja majandusest ja kogu sellest poliitilisest kammajaast, mis toimus ümberringi. Ja kõik oli kogu aeg võimalus kirjutada teises žanris ja uudislikke lugusid.

Noh, küll oli seal ka reportaaže sees, aga ütleme, selliseid *story*'de otsimise lugusid ilmselt tol ajal oli niivõrd objektiivselt vähem, sest sündmusi oli niivõrd palju rohkem, et kõik kirjutasid sündmustest. Või noh siis, ütleme, analüütilisi lugusid. Tõenäoliselt võib nii olla, et kui mõni uurija ütleb, et niimoodi oli, siis nii oli.

Küsiksin veel lõpetuseks sellise tuleviku vaatava küsimuse, et mis teie arvate, milline see olemuslugu või olemusloo areng hakkab olema? Kuidas te ennustaksite?

Ma arvan, et siin ei muutu mitte midagi. Olemuslugu on olemuslugu sada aastat ja on veel järgmised sada aastat. Mina küll ei usu, et siin väga midagi muutub. Kui te võrdlete siin seda 81 aastat, või 80ndaid aastaid ja praegust aastat, siis seal ei ole põhimõtteliselt... Ilmselt ei ole olemuslool sisulist vahet, seal oli vahe riigivõimus, sa ei saanud kirjutada paljudest asjadest, inimesed ei rääkinud paljudest asjadest. Seal ei mõjutanud asja mitte olemusloo ajalooline areng, vaid mõjutas hoopis mingi poliitiline süsteem.

Kui oli teema, millest kirjutada, siis Olev Anton kirjutas sellise loo, mille võis homme lehte panna. Suurepärane lugu, mis vahet on, mis kuradi ajal sa kirjutasid seda. Ilmselt aga neid elualasid, millest niimoodi kirjutada võisid, eriti palju ei olnud seal.

Aga ütleme nüüd, kui sul on võimalus kirjutada sellest, millest sa tahad. Vabadus kirjutada sellest, mida sa tahad, ei arva ma küll, et ajakirjandus kirjutab, ma ei tea, saja aasta pärast ei julge lubada, aga et 25 aasta pärast kirjutaks olemuslugu kuidagi teistmoodi, kui täna.

Pärast intervjuu ametlikku lõppu jätkus intervjuueeritava ja intervjuueerija vahel vestlus, mil diktofon ei töötanud. Järgnevalt käsikirjaliste märkmete põhjal parafraas intervjuueeritava jutust:

Teistes lehtedes kirjutati vähem olemuslugusid, Edasis rohkem. Vabadus ja võimalusi oli Edasis tollal ajal inimlikke lugusid ka rohkem kirjutada. Ehk Edasi põhjal võib jääda tollest ajast natuke teistsugune pilt – seal sai katsetada rohkem. Samas, võib-olla, et teistel on see areng lihtsalt järesem. Olemuslood hakkasid Edasis ka rohkem silma, kui teistes just asukoha tõttu. Edasi rikkus natuke klassikalisi reegleid – esiküljele Laupäeva Reportaaž või suur piltuudis. Žanr, mis on pandu esimesele leheküljele, hakkab silma, nii et žanri tähtsus lehes olenes tema asukohast. Teiste lehtedega, Noorte Hääl või Rahva Hääl, näiteks, võis olla olemuslugusid võrdne ühikute arv, aga Edasis oli ta esiküljel ja hakkas rohkem silma. Eksperimenteerimisi oli rohkem, kui teistes lehtedes. Näiteks kultuuriküljed nädalalõpus, tagantjärei võib öelda, et see võis olla suund nädalalõpuajalehtede poole. Siis ei mõelnud keegi sellele.

Lisa 5. Intervjuu Juhani Püttseppaga

Mis aastatel ja kui kaua te Tartu Postimehes (TPM) olete olnud?

Ma ei olegi otseselt olnud TPMis. Ma olin Postimehe (PM) uudistetoimetuses ja siis olid minu peal teatud leheküljed. Kui ma PM tööle tulin, 1997, siis TPMi kui sellist ei olnudki. Aga see tuli. Ma hakkasin TPMis toimetama kultuurikülge ja suures PMis olid teadus- ja loodusleheküljed. Aga ka kõiksugused muud lood.

Tartu Postimehes ma töötasin 1997st 2001ni. Minu arvates oli lepingus kohe punkt sees, et kuskil 20 lugu kuus. Tagantjärele vaadates võib öelda, et ma meelsamini kirjutasin olemuslugusid ja... Oli selline juhuste kokkulangemine ja minu enda taust. Ma olin töötanud teatris, mida ma ka võib-olla kasutasin, teatud teatraalseid võtteid lugude üles ehitamisel. Teine pool oli sellest see, et ma olen hariduselt bioloog. Looduse poole lugusid sattusin kirjutama tänu oma haridusele.

Kust üldse tulid olemusloo teemad?

Oli konkreetne põhjus teatud formaadi tekkeks. Tol ajal PM tagakülge oli kaetud reklaamiga, aga ühel hetkel, minu meelest Mart Kadastik, tuli selle peale, et võiks tagakülge avada pikemate lugude jaoks. See oli seotud ühe projektiga, kuhu olid kaasatud Toomas Sildam ja mina ja fotograaf Toomas Huik. Ja see oli siis üks suur lugude sari, 33 päeva.. 30 päevaga ümber Eesti. Ja 33 lugu kõik järjest ilmusid seal.

Esimese loo jaoks tehti see tagakülge puhtaks. Ja sealt sai alguse see formaat, mis kestis minu arvates veel hulga aega peale seda, kui ma PMst olin ära läinud.

Nii et see oli selline suur koht, suhteliselt palju ruumi ja kuna see töötas, siis oli vaja seda täita. Ja kujunes teatud inimeste ring toimetuses, kes seda täitsid. Ajakirjanikule oli see meeldiv, sest see tähendas võimalust kuskile sõita, pikemalt valmistuda, aeg maha võtta, keskenduda.

Kas selle sarja teemad oli ette antud või ei olnud?

Ta ei olnud. Seal oli ikka kõike. Ma mäletan, et ma kirjutasin sinna tahakülge näiteks....

Tasuta päev oli Anne saunas. Olemuslugu kuidas seal vaesed inimesed käisid saunas.

Siis tuli Tartu Rahu aastapäev, et saadeti Petseri piirile ja see formaat sobis ka sinna tahaküljele.

Oli ette antud formaat, pilt, mingi boks, 65000 tähemärki. Aga kui sa hommikul läksid ja pärastlõunal pidid loo ära andma, siis oli küllaltki tihe. Tihe tulistamine.

Et siis teemad tulid teilt endalt?

No, kui õnnestus teema nii-öelda kaubaks teha. Ega päris nii ei olnud, et ma hommikul koosolekul ütlen, et mulle tundub, et täna on ilus kevadilm, ma tahaksin Võrumaal ringi sõita, järsku tuleb midagi. Et ikkagi pigem oli see õnn, kui said järjest lugu teha.

Uudistetoimetuses võisid sattuda sama hästi kirjutama mingisugusest õnnetusest kui ka muust aktuaalsest asjast. Aga väga sageli tuli kirjutada ikkagi mingisugusest päevakajalisest asjast.

Ja siis kõik see lükkus jälle...

Kui nüüd rääkida TPMist, siis kuidas teie lood sinna sattusid?

Siin tuleb seda tausta rääkida, see oli seotud selle kurikuulsa PM Tallinna minekuga. Seal on ta praegugi. Aga enne asus uudistetoimetuse kese Tartus. Aga siis otsustati, et see kese liigub Tallinnasse, et on vaja Tallinna turul läbi lüüa PMl ja siis Tartusse jäi see sama toimetuse ruum endiselt ja isegi ajakirjanikud jäid.

PM oli tartlaste ajaleht, Tartu vaimu kandja selgelt. Aga Tallinna minek... Rahvas oli ärevil, et nüüd kaotame ka oma postimehe, ma oletan, et siis tehti selline Tartu vaheleht, TPM. Ja see sama toimetuse hakkas täitma suurt PM kui seda TPMi. Ja sageli oli nii, et kirjutasid TPMile toreda loo, siis suur PM ütles, et ohoo! väga vahva lugu, kirjutage meile ka sellest 3000 tähemärki. Mis oli ajakirjanikule tõeline piin.

Mõtles, kirjutad loo valmis ja siis hakkad sellest midagi kokku määtsima, mingit konsentraati. aga noh, seda ei olnud palju.

Aga TPMis oli konkreetne kultuurikülg ja seda tuli täita. Ja Vahur Kalmrel oli, ja on praegugi minu meelest, idee teha natuke teistsuguseid lehekülgi, anda materjalile natuke ruumi.

Omal ajal nimetati seda paariskülgedeks, suur lehepind, uhke. Võib-olla need paarisküljed ongi sisulisemas mõttes olemuslood, mis me tegime seal. Aigi Viira oli minu kolleeg kultuuriteemadel. Aga ka kõigest muust sai tehtud neid paariskülgi.

Ja see oli tore loomeprotsess, eelkõige tänu Vahur Kalmrele. Temal on väga hea nägemine, külje kui terviku nägemine. Ikkagi eelkõige oli meil külje idee, kujundusidee. Ja siis me hakkasime mõtlema seda fotonurka ja tekstinurka. Idee kõigepealt. Ja tavaliselt kui nii mõeldakse, siis asjad töötavad, tulevad välja.

Vahur Kalmre rääkis ka graafikust, kus oli paigal kes millal peab olemuslugu kirjutama.

Jah, suurte lugude puhul graafik tõesti oli, ma mäletan jah.

Kuidas teie seda hindate?

Positiivselt. Siis on teada, millal midagi teha tuleb. Aga siis see tähendas, et ajakirjanik pidi Vahurile oma pakkumise tegema. Ega see ei tähendanud, et lugu vastu võetakse. Pidi ikka nuputama, hea idee pidi ka olema.

Kui mitu korda teie näiteks kuus olite selles graafikus?

Ma tõesti ei oska öelda. Ma olin iga päev graafikus, sellesmõttes, et neid lugusid tuli ikkagi iga päev kirjutada.

Olemuslood olid ju ka väiksemad loos. Näiteks minu meelest on olemuslugu ka nekroloog, või sedasorti lugu. Mäletan, et neid tuli ikka palju kirjutada. Ja see ei olnud mitte nii, et sündis, elas, suri, vaid kuidagipidi sügavam sissevaade.

Näiteks, ma mäletan, et kirjutasin Voldemar Vagast. Aristest kirjutasin. Konkreetsest olemusloost rääkides, mida ma pean õnnestunuks enda jaoks oli Aristest. Kes on Paul Aristes? Keeleteaduse rajaja ja ta elas Jakobsoni tänaval Tähtveres ja tema on selline mees, ma olen teda kohanud, teie kahjuks mitte, et ta tuli inimestega tänaval rääkima. Hallipäine, vana vana professor ülikonnas. Kujutate ette? Kui ta läheb tänavast alla, kui ta näeb inimest, seisatab, peatab kinni ja küsib, noh, kuidas sul läheb, kes sa oled.

Ja kuna ma ise elasin Tähtveres, siis ma tundsin teda ja ta korduvalt kõnetas mind. Kui ta oli surnud, siis ma otsustasin uurida, et mis jälle ta on jätnud oma tänavale. Ja ma teadsin, et ta on lastele õpetanud mustlaskeelt. Ta seda oskas... Mustlaskeeles tervitama näiteks.

Ja ma käisin kõik need majad läbi! Tuntud Tartu inimesed seal, kes on arst, kes on ärimees, no viimasel ajal on Tähtveres ärimehi rohkem. Aga, minu vanused inimesed toona, ja korjasin seda mustlaskeelt nende käest üles. Ma mäletan, sain selle loo eest mingi auhinna. Aga see ei olnud suur lugu, see oli võib-olla pool lehekülge. Et see oli ka kindlasti olemuslugu.

Kui nüüd selle lehekülje pikkuse juurest edasi minnagi, siis milliseid piiranguid või raamistikke oli üldse antud ette TPMis olemusloole?

Need olid ikka väga konkreetsed. Kui oli paariskülg, siis oli paariskülg, siis on suured mahud. Kui on tavalise külje peal, siis on hoopis teine tera. Siis on kitsas, nagu alati. Ja siis on ajakirjanik see, kes loo sisse kärbib. Ja seda tuleb küljenduse arvutis teha. Seal võib ju see seis ka poole tunni jooksul muutuda. Midagi on üle, vahepealkirjad maha või... Ikkagi otseselt, kuni sõna täpsuseni lugu sisse kärpida. Ikkagi, küljeplaan on olemas.

Millised olid sisulised juhised?

Juhised tulenesid võib-olla nendest harvadest aruteludest või Priit Pullerits käis rääkimas, mis see olemuslugu oli. Selliseid kordi oli. Või toimetuse koosolekud. Aga see tulenes suuresti inimesest, milline see inimene oli, mis tema taust oli, kuidas ta kirjutas. Olemuslugu eeldab teatud rasva, et sa saaksid mingeid teadmisi.

Kui te võrdleksite nüüd TPMi olemuslugude stiili teiste lehtedega?

Ma arvan, et TPM pigem soosis neid olemuslugusid. Aga ta on ikkagi inimesele praegugi lähedasem leht, soojem või isiklikum. Võib-olla tingib ka formaat seda, tema asupaik PM vahel. Suur PM on, minu arvates, viimasel ajal hästi üldine. Ja TPMis ikkagi lugu algab inimesest. Hakkame sellest inimesest rääkima. Sellist kohta suures PMs ei olegi. Et lihtsalt niisama, räägime kellestki seoses millegagi. See on väga tänuväärne ja usun, et Vahur Kalmrel on seal teadlik joon.

Te mainisite Pullerits. Kui minnagi edasi teooria ja teoreetilise poolega Eestis, siis kui palju te kirjutades lähtute näiteks Pulleritsu või Peegli õpetustest?

No, lähtun nii palju, kui see minu ajuküürudesse on jõudnud või kui palju ma seda usun. Priit Pullerits ikkagi rõhutas sellist löövust või ägedat algust. Ikkagi seda, et lugejal tuleb kohe saada oma haardesse. Mis on täiesti tõsi ju.

Noh, piltlikult, kui on mingi persoonilugu... Ütleme, see on portreelugu mingisugusest kooliõpetajast, siis Pullerits piltlikult ütles, et pane see kooliõpetaja laua peale käsipõsakile. Tee selline pilt või ütle, miks ta siin loeb laua peal mingisugust õpikut. Kohe on vaja anda selline laks, et lugeja peos oleks. Muidugi kooliõpetaja selili laua peale, kindlasti on huvi.

Kui te tööle tulite, siis oli just 1997. aasta ja Pulleritsu õpik välja ka tulnud.

Mäletan, kui ma tulin PMsse... Kui see otsus oli tehtud, siis ma läksin raamatupoodi ja ostsin ühe raamatu, mille nimi oli „Uuriv ajakirjandus“. Aga ma ei ütleks, et sellest... Kindlasti oli hea, et ma seda tegin ja uurisin, aga reaalne elu on ikkagi teine. Kõige suurem koor on ikkagi see igapäevane toimetuses olemine ja kirjutamine.

Mul oli mingisugune illusioon, et ma oskan kirjutada, kuna ma olin teatris kirjutanud näidendeid ja stsenaariume. Ja olin ka PMsse kirjutanud lugusid.

Aga see illusioon hajus üpris kiiresti, et selles suhtes on ajakirjaiku töö ja toimetuse töö ikkagi väga aus, ütleb sulle, et sa näed must-valgelt või see ei ole väga hea.

Aga milliseid muutuseid te pidite siis oma stiilis või kirjutamises tegema?

Arvan, et aeg ise muutis mind õiges suunas. Just nimelt nägema neid niinimetatud konkse, nagisid, mille külge lugu riputada. Ei ole nii, et sa hakkad tiira-taara jutustama, nagu muinasjutus. Sa võid seda teooriat lugeda küll, kas või loo püramiidjas ülesehitus, siis see tuleb ikkagi tööga kätte, mitte lugemisega.

Kui lähemegi edasi nüüd teie enda kirjutamise ja olemuslooga, siis mis on teie arvest hea olemuslugu?

Olemuslugu on see lugu, mille tegemiseks on olnud aega ajakirjanikul ja mille lugemiseks peab ka natukene aega olema. Aga peab olema selline lugu, et ka siis, kui inimesel aega ei ole, loeb ta esimese lõigu läbi ja jääbki lugema. Ja loeb selle 6000 või 3000 tähemärki läbi ja on parem inimene. Kuidagi pidi.

Milliseid tunnuseid te veel välja tooksite lisaks heale algusele?

Olemuslugu ei ole lineaarne, seal on hoomatavad süvakihid tulenevalt kirjutaja süvenemisest asjasse. Tarkusest ja oskusest.

Kuidas te hindate hea olemusloo mõistmist ja hindamist tänapäeval ja sellel ajal, kui te alustasite tööd?

Minu meelest mõistavad head olemuslugu kirjutada näiteks paljud ekspressi ajakirjanikud ja ka TPMis kindlasti mõistetakse seda. Aga kahjuks olemuslugu ei ole peamine žanr, kui vaadata päevalehti. Üldiselt.

Kas siis kui teie tööle tulite ja nüüd... Kuidas hea olemuslugu on muutunud?

Kas te olete *Twitter*’i kasutaja? Mina ei ole. Ma mõtlen, et kas *Twitter*’i sõnum võiks olla olemuslugu. Võib-olla võibki.

Ilmselt sellise tihendatuse suunas on läinud. Hästi ruttu, kiiresti, võimalikult palju. Ma ei oska vastata, ma ei ole suur lehelugeja. Loen hästi vähe ajalehti, mul ei ole seda pilti silme ees. Ekspressi sirvin iga nädal küll läbi, aga ei PMst ega päevalehte.

Aga lähtudes teie enda kirjutamisest, 90ndate lõpus ja 2000keskel, lõpus. Kas te ise kirjutate samamoodi?

Oleneb ikkagi võib-olla sellest, kus sa töötad. Kui 2001 läksin PMst ekspressi, oli seal hoopis teine lugu.

Kui ma PMs olin harjunud iga päev kirjutama ja arvasin, et mis küsimus on kirjutada kord nädalas, siis tegelikult oli hoopis vastupidi, oli palju raskem.

Väga palju oleneb ikkagi formaadist, kuhu sa kirjutad. Ma kirjutasin näiteks kuu aega tagasi TPMi ka ühe loo. Lihtsalt üks inimene helistas mulle, mulle tundus, et see on TPMi lugu, helistasin Vahur Kalmrele. Kalmre ütles, et jah, pildid on olemas, joonistame selle külje valmis ja kirjuta.

Siis, ma usun, et ma kirjutasin ikka samamoodi, nagu ma kunagi kirjutasin. Midagi on kindlasti muutnud, aga põhimõtted on samad. Aga kui ma peaks kirjutama ekspressi, siis ma kindlasti mõtleksin pisut teisiti, püüan tabada pakku, hüppepakku. Tajuda, mis hüppesektoris ma olen, kas ma hüppan kõrgust või kolmikut või...

Lähme nüüd edasi sellega, milline näeb välja teie olemusloo kirjutamisprotsess. Milline see protsess välja näeb?

See on selline, et nagu muusika, mis pea son enne valmis kui paberil. Tegelikult see kammerkoor on ikkagi kohe olemas. Kui on asi vabatahtlik, minu jaoks. Sünnib rõõmust ja vabast tahtest, siis on ikkagi nagu ette teada, millist lugu tahad.

Aga kui ei ole vabatahtlik?

Ma ei ole ammu sellises situatsioonis olnud. No siis tuleb see endale meeldivaks teha.

Tavaliselt on ikkagi nii, et esimest rida või juhtlauset, kui seal on juhtlause, siis selle peale kulub kolmandik ajast. Seda nõksu kätte saada.

Kirjeldage, mis te siis teete, kui olete juhtlõigu valmis saanud.

Siis ma püüan meeleleheitlikult pinget säilitada. Mulle meeldib mõistujuttu rääkida, kasutada seda nõksu, et ma ei ütle välja, milles asi on. Et ütlen alles pärast esimest vahepealkirja välja, mis tegelikult on. Lihtsalt põnevust hoida.

Näiteks, kunagi kuskil PMs, Arterisse pidin kirjutama ühest huntide kohast. Üks mees käis hunte kutsumas. Siis ma kirjutasin. Algas... See on peosaal, kus ei põle küünlaid, kus ei mängi kontrabassi ansambel, seal ei hõlju viirukilõhna umbes jätkasin niimoodi, väga pikalt. Vaid see on paik, kus käivad hundid kohtumas, siis lugu alles algas. Aga siis ei olnud enam palju öelda vaja. Lugeja tunne oli loodetavasti viidud sellisesse seisundisse, et kõik saidki kohe aru.

Kui teadlik see protsess on?

Siis on ikka väga teadlik. Kui mul tuleb hea idee, kuidas teha, siis ma seda ka teen. Lugejat tuleb kõita. Ikkagi ma võtan iseennast ja panen selle lugeja kohapeale.

Kirikuinimesed ütlevad, mina olen ka kirikuinimene, erinevad usulahud, et sa ei tohi teha teistele seda, mida endale ei taha. Samamoodi võib ütelda seda niipidi, et kirjutama peab nii, et ka teistel oleks huvitav. Et püüan ennast asetada lugeja kohapeale, et vaene lugeja, mis ta kõike peab üle elama. Vahel võiks tal ka rõõmsam päev olla.

Kas teil on ka eeskujusid olemusloo žanris?

Jälle tuleb rääkida konkreetsest loo kujust või nõksust, mis Madis Jürge... Ma kirjutan Rohelise Värava ajalehte ja seal me oleme kindlasti võtnud üle eksperimendi idee.

Ajakirjaniku osalusega asju. Aga olemusloo juurde, Vahur Kalmrelt ma olen kindlasti üle võtnud leheküljelise nägemise. Või noh, püüan samamoodi teha. See on ju ka tohutult oluline. Ei saa öelda, et olemuslugu on ju ainult kirjutamine.

Mõnes lehes see nii on, aga mõnes lehes pole seda, mille sa esikohale sead. See võib olla väga toetav, disain.

Ehk TPMis, võib öelda, on disain väga esikohal?

Jah, ma usun, et kui Vahur Kalmrel on võimalust planeerida, siis ta planeerib mõnuga.

Mida teie arvate, kumb on teid rohkem mõjutanud kas olemusloo teoreetiline käsitlus või praktikud?

Ma arvan, et ikkagi elu ise on mõjutanud. Kuidagi ma ikka püüan aru saada, mis on pihta läinud ja mis mitte. Ei näe endal selliseid konkreetsete õpitubade tulemusi. Ta on tasapisi kujunenud, aeglaselt. Nagu aed kujuneb aeglaselt, roosipeenar. Ei ole nii, et paned roosid maha ja kohe õitsevad. Väga ajapikku, aastatega.

Kas võib siis öelda, et tagasiside teie tööle, see on teid mõjutanud?

Kindlasti jah.

Te rääkisite Zirnaskile ka, et kui te ehitate lugu üles, siis te joonistate selleks mõttes pilte. Ehk räägiksitegi sellest natuke lähemalt.

Ma ei oska head näidet tuua praegu.

No võtame näiteks selle näite, et siin oli linnapea Andrus Ansip, enne kui ta Tallinnasse läks... Ja siis tuli idee, kuidagi Ansipi kabinetti pääseda. Olid mingid vastuvõtuajad, aga need olid väga piiratud.

Aga tegelikult ta istub seal kogu aeg, et huvitav, mis ta teeb seal. Samal ajal peaks see olema linnakodanikele ligipääsetav paik. Siis tuli kuskilt selline konks, et kujutame ette, et seal on mingi spioon, käib ja muugib siis seda kabinetti. Ja võib öelda, et konkreetne pilt... Ja see pilt oligi lehes.

Tõmbasime ühele tüdrukule suka pähe, temast sai ka hiljem ajakirjanik, aga siis oli ta praktikant PMs. Tema ei puutunud tegelikult üldse asjasse, teda oli vaja pildi tegemiseks. Ja siis oligi pilt, kuidas ta tõmbab kapiuks lahti. Ja võtsingi aega ja tuhnisin kõik linnapea kapid läbi. Sellest pildist algas kõik. Et linnakodanik kehastub selliseks mustas maskis heaks tegelaseks, kes ei ole äratuntav aga ta on õudsalt uudishimulik, et mis seal linnapea kapis ikka on.

Lugu ise, ma ei usu, et see väga huvitav oli. Mis seal ikka oli? Seal olid vanad raamatud ja mingid turismidelegatsioonide toodud nänni. Ebahuvitav, jah. Aga see pilt, keegi tõmbab linnapea kapid lahti, oli küll.

Kas selliseid pildi abil loo konstrueerimist olete kasutanud rohkem ka terve loo vältel?

Samahästi see ei pruugi olla ainult pilt. See võib olla mingi lõhn või hääl või tunne üldisemalt. Kirjutad näiteks kellegi vana mehe esimesest koolipäevast. Kuidas tal on meeles, et ta sõitis, isa viis teda hobusega kooli. Ja siis sa küsid, mis hobuse nimi oli, kas ta mäletab hobuse nime. Küsid isegi, mis isal seljas oli. Isal oli seljas selline vana pulstunud pintsak. Pead kirjtama nii, et paned käe vastu pintsakut ja tunned pintsaku kudet. Kui endal siuke tunne tekib, siis võib loota, et kuidagi saab see tunne kirja ka.

Võrrelge palun, milline on olemusloo kirjutamise erinevus, enne ja praegu.

Praegu siis 2011 ja enne?

Kas te oskate nõukogude aja kohta öelda?

Noh, tulenes selle lehe loetavusest ja kättesaamisest. Usun, et tol ajal ahmiti olukirjeldust nagu õhku, kuna lehte suuresti täitsid tekstid, mis olid selgelt igavad ja ebahuvitavad. Selles suhtes on inimesed ikka olnud inimesed, et sellist betooni ta ei lugenud. Siis need olukirjeldused olid loetavad, kas või lugejaga vestleb või lihtsalt külaskäik kuhugi tehasesse. Et seda ikkagi loeti.

Kuna ajakirjanik oli siis ikkagi pooljumal, kui ta ilmus kuhugi. Ja kui ta kirjutas, siis tal oli ikkagi tunduvalt suurem mõjuvõim. Ta ei pidanud nii palju lilli liigutama nagu tänapäeva ajakirjanik peab, ta võis tunda ennast vabamalt. Kindlasti kaasnes sellega ka sellist sõnavohamist ja laiskust, aga mingis mõttes oli ta suurem kunstnik kui praegu... Oleme sellised rohkem nagu seljad küürus ja rabame elu eest. Kindlasti see kammitseb meid rohkem. Nasta Pino kirjutas, siis oli ta ikkagi... Nasta Pino tänaval läks, siis kõik teretasid teda või kummardasid. Ta oli rohkem rahva hääl. Praegu oled ajakirjanik, siis võid sõimata saada.

Aga kui võrrelda seda perioodi, kui teie olete töötanud tänapäevaga.

Millegipärast ma oletan, see on oletus, et kunsti nimel tuleb rohkem võidelda kui varem. Et kunstilisust seda lehte saada, seda põhjendada, kas või enese jaoks, ei ole kerge enam. Kuigi minu meelest oleks seda vaja. Nimetagem seda sõnadega maalimiseks. Ingmar Muusik ütles kunagi, et ma võin sõnadega maalida. Seda maalimisruumi ja aega on vähe.

Millal see läks raskemaks või millal see oli kergem?

Minu jaoks on ikka ta kogu aeg tohutult raske olnud. Aga ma ervan, et seal ei ole midagi juhtunud, ta on lihtsalt kaldunud vaikselt selles suunas, et teave kui selline on esikohal ja..

Mul on lihtsalt tunne, seljatunne tuleb, et seal [PMs] ei ole neid olemuslugusid nii palju, just mimelt alguslehekülgedel, uudiskülgedel. Aga ka see ei soosi, et oleme just Eestis.

Miks?

Kindlasti on suurtes, inglise lehtedes, kõike, väga palju sellist, mida meil ei ole. Me oleme ikkagi väga kitsukesel pinnal. Teinekord see, nimetame seda mullakihiks, see on kohati nii õhuke, et see kaob täiesti ära. Miski žanr või miski idee, ta tuleb jälle tagasi... Aga kui me inglise ajalehti võrdleme, siis see mullakiht on väga paks, ka leht on paksem. Sealt võib leida kõike. Aga meil tundub, et mõnda asja ei olegi, siis otsid seda taga. Kurvaks teeb. Et võiks olla.

Aga kui te võtate olemusloo eesmärgist lähtuvalt, siis teie algusaastatel ja nüüd, kuidas see eesmärk on muutunud?

Kui TMPist rääkida, siis minu meelest on see eesmärk ikkagi jäänud samaks, kõnetada inimest, millest ma ka enne rääkisin. Aime Jõgi kirjutab minu arvates sellised lugusid. Vilja Kohler.

Et võib öelda, et suuri muutuseid eesmärgist lähtuvalt ei ole?

Ma arvan küll, et inimene on ikkagi jäänud inimeseks. Meile võib küll tunduda, et on kohutavalt palju, kiiresti muutunud, aga ma usun, et see inimloomus ei muutu nii kiiresti. Meie hing ja ihu mäletavad väga muistseid asju. Seal kõrval ajakirjandusperiood on nii lühike, aga see on ka nii pikk, kui me mõtleme viimase kümne aasta peale. Siin ei ole saanud midagi nii pööraselt muudta, kuigi tehnika on tohutult muutunud.

Kui te vaataksitegi edasi tulevikku, siis mis te arvate, mis olemusloo ja olemusloo ilmutamissagedusega võib veel juhtuda?

Ma tahaks ikkagi, et Tartus ilmuks eraldi ajaleht, Tartu Teataja või TPM. Et oleks jõudu rohkem. Tahaks, et TPMil oleks 16 ajakirjanikku tööl ja saaksid... Sulle, näiteks, et sul on nüüd nädal aega süveneda paariskülje jaoks. Ajakirjaniku jaoks oleks seda aega... Et see tulemus oleks, kui keegi töötaks nädal aega looga, siis see tulemus on kindlasti mõnuga loetav. Ma tahaks, et see muutuks. Keegi rikas mees, kes siin omal ajal oli, ostaks PM ära ja ütleks, tehke head ajakirjandust, küll ma maksan.

Mis te arvate, kas see on reaalne?

Aga miks mitte?! Jällegi, kahjuks me oleme siin väga pragmaatilised kuidagi, ei saagi teisiti olnud. Tuleb tänada taevaisa, et TPM on, võiks ju olla ka Tartu lehekülg, saaks ka ära lahendada. Et tuleb hoida seda, mis on.

Kui võtta sellest ajast kinni, kas siis kui teie alustasite kirjutamist, oli aega kirjutamiseks rohkem või vähem kui nüüd?

Ma usun, et oli umbes sama palju. Siis olid lihtsalt need suured muutused – tuli see Tartu postimees, korraga oli see vaja ära täita. Esialgu oli see suur hirm, et kuidas ära täita. Ma usun, et täitmisega ei olnud küsimus.

Ma ei tea, kuidas kirjutamistempod on, ma oletan, et umbes sama. Ikka on tähtajad ja inimesi on vähe, keegi on haige ja ikka tuleb püüda teha võimalikult hästi.